ЗМІСТ

ВСТУП..... 6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ..... 8

1.1. Економічна сутність поняття “транснаціональний банк”..... 8

1.2. Конкурентні переваги транснаціональних банків..... 21

1.3. Реорганізація транснаціональної банківської діяльності в умовах глобалізації 33

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 48

2.1. Основні тенденції розвитку транснаціональних банків та їх еволюція 48

2.2. Сучасний стан транснаціоналізації банківської діяльності в Україні 56

2.3. Реалізація стратегії реорганізації транснаціонального банківського бізнесу 73

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО ГЛОБАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА 81

3.1. Перспективи трансформації стратегій транснаціональних банків у посткризовий період 81

3.2. Напрями перетворення в управлінні діяльністю транснаціональних банків у процесі консолідації капіталу 88

ВИСНОВКИ 109

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 114

ДОДАТКИ..... 122

ВСТУП

Глобальна фінансова нестабільність виявила фундаментальні проблеми регулювання міжнародної банківської діяльності, такі як відсутність ефективних регуляторних ініціатив, що могли б попередити порушення міжбанківської конкуренції, асиметричність у відносинах між учасниками фінансового ринку, збільшення спекулятивних фінансових інструментів та генерування фіктивного капіталу. Це потребує глибокого дослідження природи транснаціональних банків і механізмів їх регулювання на національному, міжнародному, наднаціональному та глобальному рівнях; регуляторних ініціатив провідних країн світу у галузі банківської діяльності. Неабиякий науковий і практичний інтерес становить дослідження регулювання діяльності ТНБ з урахуванням наслідків світової фінансової кризи для недопущення диспропорцій на світовому фінансовому ринку у майбутньому. Вивчення механізмів інституційної реструктуризації сист регулювання діяльності банків у світі є також актуальним у конте європейської 5 інтеграції України та включення країни до глобального регулювання міжнародної банківської діяльності.

Теоретичні основи процесів транснаціоналізації, сутності та генезису транснаціональних банків, основ регулювання міжнародної банківської діяльності в умовах глобальної фінансової нестабільності розкрито в працях таких зарубіжних і українських учених, як Б. Адамик, Ф. Аллен, Е. Бейн, Я. Белінська, Г. Бланко, Н. Бойцун, Б. Вільямс, Л. Воронова, В. Гейць, Р. Глен Габбард, А. Гурвич, Е. Девіс, І. Зарицька, Л. Клейн, Д. Левелін, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, О. Мазуренко, Х. Мінскі, Ф. Мішкін, В. Міщенко, О. Мозговий, Р. Морено, С. Моринець, Т. Мусієць, Л. Примостка, Л. Руденко-Сударєва, О. Сльозко, Д. Стіглер, Д. Стігліц, Д. Тобін, М. Фрідман, О. Хабюк, І. Шамова, Є. Швець та багатьох інших.

Разом з тим, незважаючи на зростання кількості наукових публікацій, окремі питання регулювання діяльності ТНБ в умовах зростання глобальної

фінансової нестабільності вимагають подальших досліджень. Ґрунтовного аналізу потребує теоретичне переосмислення сучасної системи регулювання міжнародної банківської діяльності з метою забезпечення глобальної фінансової стабільності. Системне вивчення стратегічних напрямів удосконалення системи регулювання банківської діяльності в Україні, що базується на реальному досвіді країн ЄС, Азії та США, сприятиме поглибленню наукової аргументації у виборі варіантів і пріоритетів підвищення фінансової стійкості українського банківського сектору. Це зумовило вибір теми дисертаційної роботи, її мету, логіку дослідження, завдання, об’єкт, предмет і структуру.

Інформаційну базу дослідження сформовано на основі широкого кола вітчизняних і зарубіжних літературних джерел, аналітичної та статистичної інформації міжнародних банківських та фінансових організацій, включаючи МВФ, Європейську банківську організацію, Світовий банк та Банк міжнародних розрахунків, Базельський комітет з питань банківського нагляду; державних органів влади; результатів наукових досліджень; звітів міжнародних аудиторських та консалтингових компаній; інформаційних матеріалів міжнародних асоціацій, національних і зарубіжних дослідних і рейтингових агентств; інтернет-ресурсу.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Економічна сутність поняття “транснаціональний банк”

Вихід банківського капіталу за національні межі – це об’єктивний процес та неминучий наслідок тих змін в економіці, які відбуваються під впливом розвитку продуктивний сил, процесів інтернаціоналізації виробництва та загострення глобальної конкуренції. Використання переваг міжнародного поділу праці значно прискорює економічний розвиток, що неодмінно обумовлює формування на наднаціональному рівні специфічних економічних зон із вільним рухом товарів, капіталів та робочої сили. Основними агентами глобалізації світогосподарських процесів є найбільші банки промислово розвинених країн, що здійснюють валютно-конверсійні та кредитно-фінансові операції у національних валютах і на умовах, що склалися на внутрішніх ринках грошей і капіталів [40].

На початку нового тисячоліття виникають нові парадигми розвитку світогосподарських зв’язків, у тому числі і фінансових. Бізнес на сучасному етапі набуває концепції примату у міжнародному спілкуванні, що виявляється у досягненні політичних завдань економічними методами, зміщенні вектора стратегічного розвитку від політичних, ідеологічних методів до економічних. У зовнішньополітичному середовищі відбувається становлення стійкого пріоритету геоекономічних інтересів. А всепроникність фінансового капіталу забезпечує сталість і невідворотність процесів глобалізації, поглиблюючи взаємозалежність національних економік, їх однорідність та єдність, що обумовлює формування єдиного глобального фінансового ринку [13, с. 63].

Як наслідок, з одного боку, фінансова глобалізація виявляється в універсалізації інвестиційних, кредитних і розрахунково-платіжних процесів, виробленні та прийнятті єдиних принципів валютно-кредитної взаємодії, уніфікації господарських та інституційних механізмів і інструментів, схильності до єдиних, інтегральних технологій та звичаїв і норм

обслуговування суб'єктів фінансового ринку, прагненні все універсалізувати й інтегрувати, а з іншого, глобалізація – це визнання зростаючої взаємозалежності фінансових процесів, головним наслідком якої є поступове руйнування національного державного суверенітету під тиском світового капіталу, ―глобальних гравців‖, що взаємодіють на рівних умовах не тільки між собою, але й із самими державами [10, с. 50].

Рівень фінансового розвитку на сьогодні є основним показником темпів економічного зростання, нагромадження капіталу й технологічного прогресу. Зокрема, український вчений-економіст А. Філіпенко, виокремлює первинну функцію фінансової системи – розміщення ресурсів у часі та просторі у певному економічному середовищі, через яку вона впливає на процес нагромадження капіталу або через зміну рівня заощаджень, або шляхом перерозподілу заощаджень серед різних технологій, що сприяють виробництву капіталу.

Взаємодія фінансів та економічного зростання запроваджується через ланцюг: 1) фінансові ринки та посередники; 2) функції (мобілізація заощаджень, розподіл ресурсів, посилення корпоративного контролю, сприяння управлінню ризиками, покращення торгівлі товарами, послугами, контрактами); 3) шляхи зростання (нагромадження капіталу, технологічні нововведення); 4) зростання економіки [29, с. 141].

Необхідно зауважити, що в основі розвитку банківської системи, як ключової ланки кредитної системи, лежить контроль за основною масою кредитних і фінансових операцій. Вона є сукупністю взаємопов'язаних та взаємодіючих банків та інших кредитних організацій, що діють у рамках єдиної фінансової системи і виконують властиві їм функції. Розвиток банківської системи відображає взаємодію усіх системоутворюючих чинників економічних процесів. Закономірне прагнення до збільшення прибутків, розширення свого ринкового сегмента, поліпшення конкурентної позиції, постійне самовідтворення процесу концентрації та централізації банківського

капіталу, нарощування промислового капіталу, концентрація виробництва є об’єктивними передумовами зростання банків [21, с. 301].

Виникнення банків обумовлено об’єктивною необхідністю функціонування ринку. А розвиток ринкових відносин спричинив виникнення міжнародної банківської системи як закономірного результату процесу географічної експансії та інтеграції банків у світову фінансову систему [13]. Ґенеза та функціонування банківської системи, її формування, удосконалення і подальший розвиток нерозривно пов’язані з процесами, що відбуваються у суспільстві та в економіці.

У вітчизняній економічній літературі, як правило, застосовуються описові, дескриптивні визначення поняття «транснаціональний банк», у яких автори підкреслюють окремі найбільш значущі, на їх погляд, особливості ТНБ. До таких особливостей ТНБ належать їх великий розмір, наявність розгалуженої зарубіжної мережі дочірніх банків і філій, універсальний характер діяльності і глобальна географія операцій, провідні позиції на міжнародних ринках капіталу. Наприклад, в економічному словнику ТНБ визначено як великий універсальний банк, що виконує посередницьку роль у міжнародному русі позикового капіталу.

Спирається зазвичай на мережу зарубіжних філій, контролює за підтримки держави валютні і кредитні операції на світовому ринку . Схоже визначення дає О. Борисов: «Транснаціональні банки − кредитно-фінансові комплекси універсального типу, з широкою мережею зарубіжних філій, відділень, представництв, агентств, що контролюють валютні і кредитні операції на світовому ринку, основні посередники в міжнародному русі позикового капіталу» [10]. Доцільно навести ще одну дефініцію, що підкреслює зв'язок ТНБ із промисловим капіталом: «Під транснаціональним банком розуміється великий банк, що досяг такого рівня міжнародної концентрації і централізації капіталу, який завдяки зрощенню з промисловим капіталом (ТНК) припускає їх реальну участь в економічному розподілі світового ринку позикових капіталів і кредитно-фінансових послуг» [46].

Дескриптивний підхід до визначення поняття «транснаціональний банк» домінує і в іноземній економічній літературі. Так, наприклад, М. Льюїс і К. Девіс визначають його як банківський інститут, що має підрозділи в декількох країнах [31], схожу дефініцію використовують також Г. Джонс [25], К. Веллер і А. Херш [48], Е. Каррі і Дж. Фанг [14] і багато інших авторів. Дещо складніше визначення пропонують Дж. Хьюджес і С. Макдональд, характеризуючи ТНБ як міжнародну фінансову групу, що надає фінансово-банківські послуги на ринках інших країн через свої іноземні підрозділи [29]. При цьому більшість зарубіжних авторів, розглядаючи поняття ТНБ, послідовно проводять межу між транснаціональним і міжнародним банківським бізнесом, підкреслюючи, що діяльність транснаціональних банків обов'язково припускає їх фізичну присутність в інших державах, тоді як міжнародним банкінгом можна займатись і без відкриття підрозділів за кордоном.

У сучасній статистиці поняття «транснаціональний банк» як самостійна категорія статистичного обліку відсутнє. ЮНКТАД − провідна міжнародна організація, що здійснює регулярне статистичне спостереження за глобальним рухом прямих іноземних інвестицій, у тому числі здійснюваних ТНБ, розглядає їх як вид транснаціональних корпорацій (ТНК). Останні, у свою чергу, визначаються ЮНКТАД як міжнародні компанії, що містять материнські підприємства й контрольовані ними, зазвичай через участь у капіталі, зарубіжні підрозділи, до яких можуть належати дочірні фірми (розмір частки материнської компанії в капіталі більше 50%), асоціації (частка від 10 до 50%) і філії [50]. Таким чином, якщо наслідувати цей підхід, до категорії ТНБ можна віднести будь-які кредитні організації, які мають у розпорядженні хоч б одну філію або дочірній банк за кордоном чи володіють більш ніж 10% акцій в іноземному фінансовому інституті, причому не обов'язково в банку (це може бути, наприклад, страхова компанія або брокерська фірма, що торгує на фондовому ринку). Очевидно, що при такому широкому трактуванні поняття ТНБ кількість банків у світі, що входять до цієї категорії, буде дуже велика. Так, тільки в Росії знайдеться декілька десятків кредитних організацій, які

мають один чи декілька зарубіжних структурних підрозділів або частку участі в зарубіжних банках.

Згідно з підходом О. Мозгового, Т. Оболенської та Т. Мусієць транснаціональний банк – це різновид міжнародної кредитно-фінансової організації універсального типу, більша частина капіталу якої національна, з широко розгалуженою мережею національних та закордонних підрозділів, чия діяльність сприяє посиленню міжнародних зв'язків фінансового капіталу і взаємодії національних економік [17, с. 420].

А. Яковлєв стверджує, що транснаціональний банк – це гігантські фінансові імперії, які володіючи величезними активами, контролюють валютні та фінансові потоки між державами та економічні процеси всередині окремих країн [54, с. 41].

Варто зауважити, що останнім часом дедалі більшу роль на ринках капіталів відіграють глобальні банки. Глобальними називають банки, які діють на світовому фінансовому ринку і для яких цільовий ринковий сегмент не обмежений національним фінансовим ринком. Міжнародні операції не виокремлюються у межах глобального банку. Найголовнішим у стратегії розвитку є прибутковість ринку незалежно від географічного розташування та можливість одержати на ньому конкурентні переваги.

Відсутність загальноприйнятої дефініції робить необхідним уточнення поняття транснаціональний банк для чіткішого визначення об'єкта та меж дослідження. Це потребує, у свою чергу, виділення найважливіших відмітних ознак ТНБ і розробки на цій основі системи критеріїв віднесення фінансових інститутів до транснаціональних банків. Критерії мають задовольняти такі вимоги: а) забезпечувати можливість включення в категорію ТНБ організацій зі схожими цілями, функціями й особливостями економічної поведінки; б) ураховувати активну трансформацію підходів до організації фінансового бізнесу, яка відбувається останніми роками у світі, у тому числі діяльності ТНБ, що виявляється, зокрема, у постійному ускладненні їх організаційних структур і диверсифікації операцій; в) бути достатньо універсальними й

застосовними для різних країн зі своєю специфікою організації фінансово-банківського бізнесу; г) ураховувати переважно холдингову форму організації бізнесу ТНБ.

На основі зазначених вимог на практиці запропоновано використовувати такі базові критерії, яким має відповідати фінансовий інститут (чи об'єднана в холдинг група інститутів), щоб належати до категорії ТНБ:

- переважання кредитно-депозитних і інших банківських операцій у структурі бізнесу фінансового інституту (холдингу);

- наявність у фінансового інституту (холдингу) іноземних підрозділів, що діють на ринках фінансово-банківських послуг зарубіжних країн;

- істотний внесок іноземних підрозділів у бізнес фінансового інституту (холдингу).

Далі детальніше розглянуто зазначені критерії.

1. Переважання кредитно-депозитних і інших банківських операцій у інституту структурі бізнесу фінансового (холдингу), що здійснює транснаціональну діяльність. Потреба введення цього критерію визначається тим, що нині транснаціональний характер може носити бізнес не лише банків, але й інших фінансових організацій, зокрема страхових і лізингових компаній, а також інвестиційних фірм, працюючих на фондових ринках. При цьому міжнародні фінансові групи, що утворюються небанківськими інститутами, наприклад провідними страховими фірмами, нерідко включають дочірні кредитні організації, що, проте, не змінює загальної орієнтації цих груп на страховий або інший небанківський фінансовий бізнес. У зв'язку з цим виникає потреба у формальній основі для диференціації ТНБ та інших фінансових ТНК.

У Директиві ЄС № 2006/48/ЄС від 14.06.2006 р. про діяльність кредитних інститутів, що є нині основним нормативним актом Євросоюзу, який регулює банківський бізнес, поняття банку як самостійної правової категорії взагалі невикористовується [17]. Директива оперує ширшим за

змістом поняттям «кредитні інститути», до яких належать усі організації, включаючи банки, що залучають депозити й інші кошти на поворотній основі від невизначеного кола осіб (from the public) і займаються кредитними операціями за свій рахунок. У країнах ЄС, банківське законодавство яких гармонізоване на підставі правових актів ЄС, як базове також застосовується поняття кредитного інституту, визначене майже так само (хоча і з деякими нюансами в різних державах), як і у зазначеній Директиві. Зокрема, у Законі про кредитну справу Німеччини під кредитними інститутами розуміються підприємства, що здійснюють на комерційній основі банківський бізнес (далі в законі наведено перелік операцій, які можуть виконувати кредитні інститути, починаючи від залучення депозитів і закінчуючи випуском платіжних карток) [19]. Відповідно до Банківського акта Франції 1984 р. кредитні інститути визначено як організації, що займаються на регулярній основі банківською діяльністю, включаючи залучення коштів, кредитування та виконання розрахунково-платіжних операцій [45].

Крім того, до банківських операцій зарубіжне право відносить також цілий ряд інших видів угод, у тому числі факторинг, фінансовий лізинг, здійснення розрахунків, видачу гарантій, торгівлю цінними паперами, валютними цінностями та деривативами. надання послуг з управління активами, фінансовий консалтинг. Ці, а також деякі інші види операцій включені до переліку фінансово-банківських послуг, що міститься в Додатку щодо фінансових послуг до Генеральної угоди з торгівлі послугами (ГАТС) − основної міжнародної угоди, укладеної у рамках СОТ для регулювання транскордонної торгівлі послугами [56].

Разом з банками (кредитними організаціями) вказаному вище критерію приналежності до ТНБ відповідають також фінансово-банківські холдинги (конгломерати), основним напрямом діяльності яких є банківський бізнес. Слід зазначити, що найбільші ТНБ світу організовані сьогодні саме як міжнародні холдингові структури, очолювані материнськими компаніями, які володіють пакетами акцій (частками участі) дочірніх кредитних організацій і

небанківських фінансових інститутів і контролюють їх діяльність. Самі головні компанії холдингів можуть при цьому не мати статусу банку й не займатися наданням фінансово-банківських послуг. Прикладами таких холдингових компаній є Citigroup Inc. Та JPMorgan Chase & CO, яким належить ряд банків у США й інших країнах.

2. Наявність у фінансового інституту (холдингу) іноземних підрозділів, що здійснюють на постійній основі діяльність на ринках фінансово-банківських послуг країн знаходження. Саме за цією ознакою ТНБ принципово відрізняються від банків, що займаються міжнародним бізнесом (очевидно, що сьогодні більшість банків у світі тією або іншою мірою залучена в такий бізнес, наприклад здійснюють міжнародні розрахунково-платіжні або кредитні операції), але не мають у розпорядженні зарубіжних підрозділів і мають можливість надавати клієнтам, які знаходяться в інших державах, тільки транскордонні фінансові послуги.

Двома основними формами зарубіжних підрозділів ТНБ у міжнародній практиці є філії (branches) і дочірні інститути (subsidiaries), до яких можуть належати дочірні банки й інші фінансові компанії. Іноземні дочірні інститути, що є резидентами, за законодавством приймаючої країни, і користуються у більшості держав тим же правовим режимом, що й фінансові організації з національним капіталом, або створюються ТНБ з нуля , або переходять під їх контроль у результаті угод злиттів і поглинань. Частка материнського банку (холдингової компанії) у капіталі дочірньої організації зазвичай перевищує 50%, що забезпечує йому контроль за її діяльністю. Філії, навпаки, не мають статусу самостійної юридичної особи і є структурними підрозділами банку-нерезидента.

Особливою формою структурного підрозділу банків-нерезидентів, передбаченою законодавством ряду країн, зокрема США, Канади та Японії, є іноземне банківське агентство (foreign bank agency). За своїм юридичним статусом такі агентства близькі до філій, проте мають обмеження на

виконання певних видів операцій, у першу чергу пов'язаних із залученням депозитів.

Банки можуть також відкривати за кордоном представництва для вивчення іноземних ринків і встановлення контактів із потенційними клієнтами. Проте, ураховуючи, що представництва зазвичай не займаються фінансовими операціями, їх наявність не є ознакою приналежності кредитних інститутів до категорії ТНБ.

Певну методологічну проблему становить питання про мінімальну кількість країн, у яких фінансовий інститут (холдинг) повинен мати в розпорядженні підрозділи, щоб належати до категорії ТНБ. Так, ООН довгий час включала до ТНК і, відповідно, ТНБ тільки ті організації, які мали підрозділи не менше ніж у шести країнах (зараз цей критерій не застосовується). У даній роботі критерій мінімальної кількості країн присутності не використовуватиметься як формальна ознака віднесення фінансового інституту до ТНБ. По-перше, як показує аналіз літератури, будь-які пропозиції про значення такого мінімуму складно підкріпити серйозними економічними аргументами, через що вони багато в чому набувають довільного характеру. По-друге, сама по собі кількість країн, де знаходяться підрозділи банку, на наш погляд, не є критично важливим показником із точки зору визначення його приналежності до ТНБ (що, проте, не унеможливлює використання надалі цього показника для класифікації різних видів ТНБ). Таким чином, істотніше значення має визначення тієї ролі, яку відіграють іноземні підрозділи у його бізнесі.

3. Істотний внесок іноземних підрозділів у бізнес фінансового інституту (холдингу). На нашу думку, про насправді транснаціональний характер діяльності банку (холдингу) слід говорити лише в тому випадку, якщо зарубіжні дочірні банки, які належать йому, і філії відіграють по-справжньому значну роль у його бізнесі. Цей внесок можна оцінити як за допомогою простих показників, наприклад частки цих підрозділів у загальному обсязі консолідованих активів або доходів (прибутку) ТНБ, так і шляхом розрахунку

інтегральних коефіцієнтів, зокрема так званого індексу транснаціоналізації бізнесу (Transnationality Index − TNI), що визначається як середнє арифметичне трьох значень: частки активів, що припадають на зарубіжні підрозділи ТНБ, у його загальних (консолідованих активах); частки доходів (прибутку), генерованої зарубіжними підрозділами ТНБ, у його сукупних доходах (прибутку); частки зарубіжного персоналу ТНБ у йогозагальній чисельності [41].

Цей індекс, що враховує декілька параметрів діяльності ТНБ, дозволяє достовірніше оцінити міру його залученості в міжнародний бізнес, ніж прості показники. Водночас застосування TNI ускладнюється тим, що далеко не всі ТНБ у своїй публічній звітності дають повні дані для його розрахунку. Так, багато ТНБ, розкриваючи інформацію по географічних сегментах діяльності, обмежуються даними щодо частки іноземних підрозділів у доходах або прибутку групи, не вказуючи їх частку в загальних активах і персоналі.

Л. Арсенова виділяє такі три основні групи ТНБ [3]:

1. Найбільші глобальні ТНБ. Ці інститути, що є величезними багатопрофільними фінансово- банківськими холдингами (конгломератами), належать до еліти світового фінансового бізнесу й по суті втілюють саме поняття «ТНБ». Зазначену групу ТНБ відрізняють такі найважливіші ознаки.

Глобальна географія операцій, що забезпечується, у тому числі, наявністю розгалуженої мережі іноземних підрозділів. Висока міра диверсифікації діяльності, що перетворює провідні ТНБ на фінансові гіпермаркети, здатні надати клієнтам увесь спектр фінансових послуг, включаючи інвестиційно-банківські та страхові послуги. Зрозуміло, це не означає, що глобальні ТНБ пропонують у всіх країнах присутності максимально широкі продуктові лінійки. Структура операцій ТНБ в окремих державах може істотно відрізнятися залежно від кон'юнктури місцевих фінансових ринків, особливостей національного законодавства і стратегії самих ТНБ. Зокрема, ряд глобальних ТНБ, наприклад Deutsche Bank та UBS, сьогодні розвивають за кордоном переважно інвестиційний бізнес.

Значний внесок іноземних підрозділів у бізнес ТНБ, що є наслідком стратегії глобального банкінгу, реалізованого ними. Так, у 2009 р. на зарубіжні підрозділи у Deutsche Bank припадало 75% операційного прибутку, у ING Group − 72% доходів, у HSBC та JP Morgan Chase − відповідно 70 та 68% прибутку до оподаткування. Можна також навести дуже ілюстративні дані А. Следжера, згідно з якими значення TNI 25 найбільших банківських груп світу у 2014 р. становило 40,7%, а частка доходів, генерованих їх зарубіжними підрозділами, у загальних доходах груп − 37,9% [41].

Лідируючі позиції на глобальних ринках капіталу забезпечено величезною ресурсною базою провідних ТНБ і розгалуженою мережею їх зарубіжних підрозділів. Зокрема, нині на найбільші ТНБ припадає, за різними оцінками, близько 40% загального обсягу угод на світовому валютному ринку FOREX, вони виступають основними організаторами й учасниками міжнародних синдикованих кредитів, позик єврооблігацій, великих IPO.

Важлива роль на національних ринках фінансово-банківських послуг зарубіжних країн. Великі підрозділи глобальних ТНБ у багатьох державах, що особливо розвиваються, відіграють помітну роль у національній фінансовій системі, нерідко перевершуючи за розміром активів місцевих операторів і займаючи значну частку внутрішнього ринку фінансово-банківських послуг країн знаходження. Найбільш виражена участь великих ТНБ у банківському секторі ряду держав Латинської Америки, а також Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). Особливо показовий у зв'язку з цим приклад Мексики, де 5 із 6 найбільших банків, на які у 2015 р. припадало 82% сукупних активів національних комерційних банків, були підрозділами провідних зарубіжних ТНБ − Citigroup, HSBC, BBVA, Banco Santander і Scotiabank.

Складна організаційна структура ТНБ, що, як правило, є багаторівневими холдингами, які включають головну організацію й мережу філій і дочірніх інститутів, що нерідко мають, у свою чергу, власні філії та «дочок». При цьому, як відзначає І. Розинський, для більшості найбільших ТНБ світу останніми роками основою організаційної структури стали не

країнові, а функціональні підрозділи − дивізіони, що займаються продажем певних видів банківських продуктів у всіх країнах присутності ТНБ [64]. Дочірні інститути та філії, хоча і зберігаються в колишніх юридичних формах, як самостійні господарські одиниці вже не розглядаються.

Загальна кількість глобальних ТНБ, що відповідають даним ознакам, відносно невелика і становить не більше 25-30 груп. Усі вони належать до розвинених держав.

2. Великі міжнародні ТНБ. Це ТНБ, що називається, другого ешелону. Поступаючись, як правило, глобальним ТНБ за рядом ключових параметрів, у першу чергу за розміром активів і розгалуженої зарубіжної мережі, вони відіграють не таку значущу роль у світових фінансах, проте на рівні окремих країн і регіонів їх значення може бути дуже високе. Міжнародні ТНБ відрізняють такі основні ознаки:

- значний розмір активів (зазвичай від 100 млрд дол. і вище), що дає їм можливість успішно розвивати свій бізнес у зарубіжних країнах, у тому числі шляхом придбання великих і середніх місцевих банків;

- вужче, ніж у глобальних ТНБ, географічне охоплення діяльності, що найчастіше включає суміжні країни і регіони, кількість країн присутності при цьому становить до 15-20 держав;

- основними напрямами діяльності іноземних підрозділів виступають роздрібний і корпоративний бізнес, помітно рідше клієнтам пропонуються інвестиційно-банківські послуги, міжнародний ринок яких значною мірою монополізований глобальними ТНБ;

- внесок іноземних підрозділів у бізнес ТНБ дуже варіюється в рамках цієї групи ТНБ і може бути високим в окремих ТНБ.

Кількість міжнародних ТНБ у світі також не дуже велика і досягає, за оцінками автора, близько 30-35. В основному вони належать до розвинених країн, хоча останніми роками й у державах, що розвиваються, почали формуватися такі ТНБ. Так, на ринках Північної та Східної Європи активно працюють скандинавські ТНБ, зокрема, Danske Bank (Данія), Nordea Bank,

Skandinaviska Enskilda Banken, Svenska Handelsbanken (Швеція). У державах ЦСЄ міцні позиції займають австрійські банки Erste Bank і Raiffeisen, у країнах Тихоокеанського регіону − австралійські National Australian Bank і Australia And New Zealand Banking Group.

3. Регіональні ТНБ. Ці інститути можна охарактеризувати як «початківці» ТНБ, міра транснаціоналізації діяльності та роль яких на міжнародній арені доки невеликі. Для регіональних ТНБ характерні:

- відносно невеликий розмір активів, що не дозволяє їм проводити активну зовнішню експансію (хоча серед регіональних ТНБ зустрічаються і великі інститути, що не ставлять перед собою завдання розширення географії операцій у результаті пріоритетної орієнтації на національний ринок);

- невелика кількість (не більше 10-15) зарубіжних підрозділів, як правило, розташованих у суміжних державах і МФЦ;

- відносно невисокий внесок зарубіжних підрозділів у бізнес ТНБ, що не перевищує 10-15%, за показником TNI або частки в загальному доході/прибутку;

- обмежений спектр послуг, пропонований зарубіжними підрозділами, найчастіше зводиться до виконання основних видів банківських операцій.

Оцінити, навіть приблизно, кількість регіональних ТНБ у світі досить складно. За приблизними оцінками автора, які ґрунтуються на вибірковому аналізі операцій кредитних організацій, що потрапили у 2016 р. до списку 1000 найбільших банків світу за версією журналу The Banker.

Очевидно, що межі між зазначеними групами дуже умовні та прозорі й у світі можна знайти чимало інститутів, які мають ознаки, властиві різним видам ТНБ, що не дозволяє чітко віднести їх до якого-небудь із них. Деякі висновки автора, особливо щодо розміру активів і кількості іноземних підрозділів, характерних для різних видів ТНБ, носять суто оцінний характер, до того ж вони ґрунтуються на поточних показниках їх діяльності й надалі мають бути переглянуті. Проте при всіх неминучих обмеженнях запропонованої класифікації вона дає можливість уточнити економічний зміст

поняття «транснаціональний банк», виділивши й описавши їх найважливіші види (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Основні види сучасних ТНБ і їх найважливіші особливості [3]

Основні ознаки ТНБ	Глобальні ТНБ	Міжнародні ТНБ	Регіональні ТНБ
Середній розмір активів	Більше за 500 млрд дол.	100-500 млрд дол.	10-100 млрд дол.
Географія операцій	Глобальна	Окремі регіони і країни	Суміжні держави і МФЦ
Середня кількість країн присутності	30-35	15-20	10-15
Основні види бізнесу зарубіжних підрозділів	Роздрібний, корпоративний, інвестиційний	Роздрібний, корпоративний, рідше інвестиційний	Роздрібний корпоративний
Середнє значення TNI або частки іноземних підрозділів у доходах/прибутку ТНБ	Вище 25%	15-25%	10-15%
Роль на національних ринках фінансово-банківських послуг	Висока у багатьох країнах присутності	Висока в деяких країнах присутності	Як правило, невелика

Таким чином, поняття транснаціональний банк пропонується визначати як міжнародну фінансову групу, істотна частка бізнесу якої припадає на зарубіжні підрозділи, що надають фінансово-банківські, переважно кредитно-депозитні, послуги на ринках країн знаходження.

1.2. Конкурентні переваги транснаціональних банків

Сучасні дослідження функціонування міжнародних банківських груп в умовах інтернаціоналізації фінансових ринків ґрунтуються на твердженні, що лише комплекс передумов та цілей містить пояснення транснаціоналізації банківської діяльності на сучасному етапі. Так, у дослідженнях італійських вчених Д. Фокареллі та А. Поццоло вказується, що історично розмір власності банків однієї країни на акції іншої тісно пов’язаний з рівнем інтеграції між даними країнами [23].

Економічна інтеграція між країнами позитивно корелюється з культурною близькістю та подібним ментально-психологічним рівнем.

Основною ціллю міжнародної економічної інтеграції є досягнення ефекту масштабу для фірм у межах внутрішньокраїнної взаємодії інтеграційного угруповання, відкриваючи їм доступ до великого спільного ринку й одночасно захищаючи від зовнішньої конкуренції Так, утворення Європейського Союзу обумовило те, що категорія місцевого ринку поступово наповняється новим економічним змістом і для багатьох великих європейських банків. Більшість міжнародних банківських груп з ЄС почали активно скуповувати банківські активи за кордоном, насамперед у країнах, пов'язаних із країною походженням банку. Наприкінці XX ст. з'явилася категорія глобальних банків, для яких залежність від ступеня економічної інтеграції між країнами вже не мала вирішального значення.

Новітні переваги транснаціоналізації банківської діяльності, які розглядаються у більш пізніх дослідженнях Д. Фокареллі та А. Поццоло, пов'язані із загальною лібералізацією інвестиційних режимів як у розвинених країнах, так і у країнах з ринками, що формуються. Основними економічними передумовами зовнішньої експансії банків стає прагнення диверсифікувати ризики. І хоча дослідники зазначають, що ступінь інтеграції між країною-донором іноземних інвестицій і країною-реципієнтом підсилює економічні переваги проникнення до банківського сектору, вплив інтеграційного фактору поступово зменшується. Одночасно підсилюється вплив таких чинників, як інституційні характеристики конкурентного середовища фінансового ринку країни-реципієнта, а також обсяги очікуваних прибутків [23].

Зрозуміло, що стимулами експансії транснаціональних банків на початку XXI ст. здебільшого були загальносвітові процеси лібералізації світових ринків фінансових послуг. Однак саме зниження вимог регуляторної політики на ринках банківських послуг, здійснення як економічних, так і інституційних трансформацій у країнах з ринками, що формуються, стали основними перевагами конкурентного середовища фінансових ринків, що формуються, країн Центральної та Східної Європи та Латинської Америки, а

також дієвим чинником залучення інвестицій міжнародних банківських груп (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Позиціювання конкурентних переваг транснаціоналізації банківського капіталу на фінансових ринках, що формуються [22; с. 69]

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ, ЩО ФОРМУЮТЬСЯ	ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЕКСПАНСІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВ	ПРИКЛАДИ
Приваблива структура ринку і можливості укрупнення банку завдяки зовнішній експансії	Наявність надмірної банківської маржі на приймаючому ринку, що свідчить про те, що ринок менш ефективний ніж у країні походження, тому потенційно більш прибутковий	Проникнення транснаціональних банків до країн ЦСЄ та Латинської Америки у 1990–2000 рр.
Висока концентрація ринку, що здатна обумовити ефект економії масштабу	Висока концентрація закордонного банківського ринку обумовлює монопольну ренту і залучає інших учасників ззовні, які обмежені у можливостях зростання на внутрішньому ринку країни походження	Експансія іноземних банків у невеликі східноєвропейські країни
Близькість культурно-історичних економічних традицій	Використання культурної спільності для просування маркетингових програм і кращої оцінки ризиків	Експансія іспанських банків до Латинської Америки
Обслуговування нових клієнтів на нових ринках	Наявність у транснаціональних банків технологічних, інноваційних та інших переваг, що дозволяє мати додаткові прибутки на зовнішніх ринках	Експансія західноєвропейських роздрібних банків в країни ЦСЄ
Формування спільних кредитно-фінансових ринків у рамках інтеграційних процесів, а також становлення концепцій глобального ринку	Боротьба за частку ринку банківських послуг у межах спільного кредитного ринку інтеграційного угруповання, необхідність надання клієнтам послуг у всіх регіонах світу, де рентабельність зовнішніх капіталовкладень перевищує граничну межу ефективності внутрішніх інвестицій	Політика найбільших західноєвропейських банків у країнах ЦСЄ, політика глобальних клірингових банків в країнах з ринками, що формуються
Різні ступені економічного розвитку, демографічні розходження та диверсифікація ризиків	Потенціал розвитку фінансових ринків (співвідношення банківських активів до ВВП, абсолютні показники), проникнення на ринки країн зі зростаючими темпами приросту населення	Експансія іноземних банків до Китаю, Латинської Америки, Туреччини
Слабкість антимонопольної політики у країні-реципієнті банківських інвестицій та стимулювання зовнішньої експансії з боку уряду країни-донора	Обмеження укрупнення банків на внутрішньому ринку через антимонопольне законодавство, створювані урядом економічні і політичні стимули для зовнішньої експансії банків, укрупнення шляхом зовнішньої експансії для збільшення розміру банку	Експансія американських, західноєвропейських та скандинавських банків на фінансові ринки, що формуються, у Латинській Америці та країнах ЦСЄ

Об’єктивний процес глобалізації сучасної світової економіки вимагав і нового рівня розвитку банківського бізнесу. Національні фінансові ринки ставали більш інтегрованими, внаслідок чого змінювався характер конкуренції

і структура банківського сектору. Спостерігалася основна тенденція світогосподарської системи наприкінці XX ст. щодо підвищення ступеня відкритості фінансової системи для міжнародної конкуренції [27]. Основними носіями міжнародної інтеграції у фінансово-кредитній сфері були провідні банківські групи. Глибокі трансформаційні зміни, що відбулися у світовій економіці, стали для них могутнім фактором прискорення і розширення масштабів закордонної експансії, освоєння нових, потенційно перспективних зон впливу, посилення конкурентоспроможних позицій на міжнародному рівні.

Ґрунтовно досліджено питання транснаціональних банків у працях Ю. Макогона та О. Булатової. Вони виділяють два основні типи сучасних міжнародних банків – транснаціональні банки та міжнаціональні банки (рис 1.1). Згідно з їхнім підходом транснаціональний банк – це велика банківська монополія, яка домінує не лише на національному, але і на міжнародному ринку капіталів, володіючи при цьому широко розгалуженою та тісно інтегрованою системою зарубіжних підприємств, які контролюють світовий фінансовий ринок. Міжнаціональні банки – це великі транснаціональні банки, в яких міжнародною є не лише діяльність, але і склад капіталу та система управління [19, с. 50].

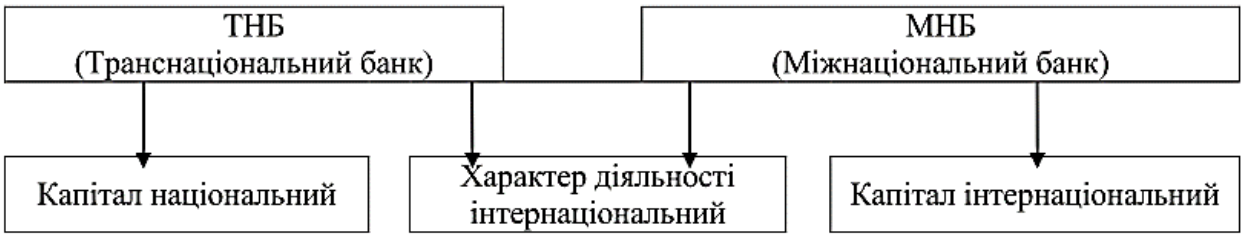

Рис. 1.1. Види міжнародних банків [19, с. 51]

Посилення ролі транснаціональних банків процесі консолідації банківського і промислового капіталу стало однією із найвизначніших тенденцій у світовій економіці на сучасному етапі. Транснаціональний капітал, представлений насамперед міжнародними банківськими групами і транснаціональними банками, через об’єктивні закономірності свого розвитку прагне до подальшого розширення економічної влади та у своєму русі й

розвитку орієнтується винятково на власні прибутки і досить легко перетинає кордони або як чинник найжорстокіших криз, перетворюючись у форму спекулятивного капіталу, або як пусковий механізм економічного зростання, сприяючи розвитку науково-технічного прогресу.

На сучасному етапі ТНБ проводять небачені раніше за масштабами операції як у країнах базування, так і за їхніми межами; під їхнім контролем знаходяться валютні та фінансові зв'язки між державами й економічні процеси у країнах. Транснаціональні банки відіграють важливу роль у сучасних процесах як на національному, так і на міжнародному рівні (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Найбільші банки світу за рівнем капіталізації, станом на 01.01.2017 р. [40]

№	Назва банківської групи	Країна	Капіталізація ринку (млрд дол. США.)
1	Industrial and Commercial Bank of China	Китай	233,69
2	China Construction Bank	Китай	225,89
3	HSBC	Великобританія	184,98
4	Wells Fargo	США	164,84
5	JP Morgan Chase	США	163,31
6	Bank of China	Китай	142,64
7	Citigroup Inc.	США	140,30
8	Agricultural Bank of China	Китай	135,26
9	Bank of America	США	133,38
10	Itau Unibanco	Бразилія	94,45
11	Goldman Sachs	США	92,62
12	Banco Santander	Іспанія	92,32
13	BNP Paribas	Франція	80,66
14	Commonwealth Bank of Australia	Австралія	80,12
15	Mitsubishi UFJ	Японія	76,52
16	Sberbank	Росія	76,48
17	Royal Bank of Canada (RBC)	Канада	74,09
18	Lloyds Banking	Великобританія	73.66
19	Royal Bank of Scotland	Великобританія	69,09
20	Westpac	Австралія	69,05
21	Standard Chartered Bank	Великобританія	65,32
22	Banco Bradesco	Бразилія	64,93
23	Toronto Dominion Bank	Канада	64,58
24	UBS AG	Швейцарія	63,55
25	ANZ Banking Group	Австралія	61,60
26	Scotiabank	Канада	58,93
27	Bank of Communications	Китай	53,13
28	American Express	США	53,03
29	Banco do Brasil	Бразилія	52,51
30	National Australia Bank	Австралія	52,22

Експерти ООН до транснаціональних відносять банки з активами не менше 2 млрд дол. і власною мережею філій не менше ніж у п’яти іноземних державах. У даному визначенні спостерігаємо кількісну характеристику транснаціонального банку, яка допомагає визначити місце банку, дати оцінку співвідношення сил у банківському секторі на міжнародному рівні й значною мірою прогнозувати тенденції розвитку діяльності транснаціональних банків [50].

Основними функціями сучасного транснаціонального банку є:

- фінансове, консультативне й інформаційне обслуговування ТНК усіх нефінансових секторів економіки у своїй країні та за кордоном;

- кредитування держав;

- обслуговування ринку євровалют;

- участь у фінансуванні діяльності міжнародних кредитно-фінансових організацій;

- фінансування іпотек;

- розрахункове обслуговування населення;

- інформаційний бізнес;

- обслуговування ринку цінних паперів тощо.

Виконання транснаціональними банками названих вище функцій сприяє прискоренню обігу капіталу, збільшенню масштабів зовнішньої торгівлі, поширенню науково-технічних досягнень, новітньої банківської технології, вирівнюванню платіжних балансів країн, надходженню додаткових грошових ресурсів.

Конкурентоспроможність банків у світовому фінансовому середовищі визначається як можливість здійснення ефективної господарської діяльності та досягнення практичної прибуткової реалізації послуг в умовах глобальної конкуренції. Основним показником стійкості банку є створення та реалізація конкурентоспроможних послуг.

Міжнародна конкурентоспроможність банку має певні особливості порівняно зі звичайною конкурентоспроможністю, оскільки при її оцінці

насамперед враховується становище банку на глобальній арені фінансових послуг, популярність бренда, стійкість та довіра з боку клієнтів. Значну роль при цьому відіграють рейтингові агентства, такі як Standard & Poor's, Moody's тощо, які розробляють свою шкалу аналізу банків для оцінки ризикованості їхніх операцій.

Питання щодо оцінки міжнародної конкурентоспроможності банку в сучасних умовах є доволі дискусійним. Якщо розглядати банківську діяльність у цілому, то низька конкурентоспроможність банківської системи країни порівняно з банківськими секторами інших країн може поставити під загрозу ефективне функціонування фінансової системи країни, а значить, і національної економіки в цілому.

Оцінка конкурентоспроможності банку має базуватися на тому, що банківська конкуренція – це різновид ринкової конкуренції з притаманними їй особливостями, пов'язаними з особливостями функціонування банку як суб'єкта господарювання.

Узагальнюючи підходи щодо визначення конкурентоспроможності банків, найбільш вдалим можна вважати визначення, згідно з яким під цим терміном варто розуміти комплексний динамічний показник порівняльного рівня розвитку, критерії його діяльності, у тому числі конкурентоспроможність надаваних послуг, який відображає ефективність прийняття управлінських рішень його керівництвом. Проте очевидно, що подібний підхід можна застосовувати лише на мікрорівні, якщо йдеться про банк як суб'єкт господарювання, основна мета якого – отримання прибутку [16, с. 44].

Проте прибуток і прибутковість (рентабельність) не можуть бути основними, а тим більше виключними критеріями конкурентоспроможності банку, тому що він характеризує рівень ефективності, досягнутий організацією за певний період у минулому. Ця економічна категорія характеризує можливості організації стабільно отримувати прибуток у майбутньому. Отже, прибуток і прибутковість є критеріями

конкурентоспроможності банку в умовах сталого розвитку. В останньому випадку, зіставивши доходи та витрати за ввесь період функціонування банку та порівнявши їх з аналогічними показниками існуючих (тобто тих, що існували) конкурентів, можна провести ретроспективний аналіз рівня конкурентоспроможності банку.

Крім того, якщо розглядати банк як елемент фінансово-банківської системи, що забезпечує безперебійний ефективний розвиток економіки країни, то поняття міжнародної конкурентоспроможності фінансових інститутів набуває дещо нового значення. У цьому випадку частка ринку та кількість клієнтів банку як і прибутковість не є абсолютними та найважливішими умовами. Набагато суттєвішим є те, щоб банк відповідав міжнародним вимогам ведення бізнесу, управління активами та мав технічні можливості брати участь у міжнародних фінансово-банківських операціях.

Коли інтереси транснаціонального капіталу збігаються з інтересами певних національних держав, транснаціональні банки забезпечують їм значні і навіть вирішальні конкурентні переваги на світовому ринку. Країни з розвиненою ринковою економікою активно підтримують власні транснаціональні компанії і банки, що створює передумови для податкових надходжень від широкої міжнародної діяльності, а також розширення економічного, а потім і політичного впливу, допомагає встановити контроль над економікою інших країн [6, с. 12].

Дж. Оуен пов’язує можливість успішного розвитку банками міжнародної діяльності у сфері роздрібного обслуговування приватних клієнтів з наявністю операційних переваг у менеджменті і маркетингу. Водночас у сфері обслуговування корпоративних клієнтів істотним мотивом для міжнародної діяльності банків є орієнтування на переміщення клієнта, що розвиває діяльність на зовнішніх ринках. При цьому банк має можливість зберегти клієнта, а клієнт – скористатися перевагами більш тривалого і тісного співробітництва з банком (сформовані особисті взаємини, поінформованість банку про фінансовий стан тощо) [54].

Варто зазначити, що Р. Гросс і Л. Голдберг одними із перших використовували еклектичну парадигму Дж. Даннінга у дослідженнях інтернаціоналізації банківського бізнесу. Традиційні теорії прямих іноземних інвестицій спочатку розвивалися для аналізу інвестиційних позицій промислових компаній і не були безпосередньо орієнтовані на банківський сектор. А Р. Гросс і Л. Голдберг вважають двома найбільш важливими конкурентними перевагами, що дозволяють міжнародним банкам компенсувати їхні недоліки на іноземних ринках, глобальний доступ до джерел фінансування і можливість переміщення (з меншими витратами) цих засобів, а також можливість використання наявних знань і навичок (у тому числі при наданні послуг). Крім того, велике значення має мотив «слідування за клієнтом», що дозволяє зберегти налагоджені зв'язки і таким чином забезпечити переваги перед конкурентами [22].

Значний науково-теоретичний інтерес для аналізу міжнародної банківської діяльності мають дослідження, присвячені стратегії діяльності банків. Так, М. Портер основним завданням банківської стратегії вважає пошук конкурентних переваг банку і концентрацію зусиль банківського менеджменту на їх практичну реалізацію. Ж.-Б. Сей наголошував на тому, що конкурентні переваги банку залежать від якості його стратегічних активів, до яких належить мережа відділень, філіалів і банків-кореспондентів, стабільна база великих корпоративних клієнтів.

Х. Дерінг визначає банківську стратегію як — «досягнення довгострокової конкурентної позиції, тобто встановлення і підтримку конкурентної переваги в одному або декількох видах діяльності, яка використовується в отриманні прийнятної норми прибутку на капітал» [37; 57].

Зростання масштабів міжнародного ринку капіталів, розгортання банківських операцій обумовили прискорене створення великими банками закордонної мережі філій, дочірніх організацій, поглиблення транскордонних зв'язків з банківським капіталом інших країн (табл. 1.4). Розширенню

експансії банків за кордон активно сприяла державна економічна політика. Без могутньої державної підтримки банки не могли б досягти такого рівня концентрації капіталу, що дозволяє створювати мережу підрозділів у закордонних країнах, на світових ринках, вести великомасштабні міжнародні операції [39].

З укрупненням і розвитком потужних комерційних банків, трансформуванням їх в універсальні установи у діяльності ТНБ з'явилися й інші види операцій, не характерні раніше для банківської діяльності. Серед них участь в угодах щодо оренди устаткування, лізинг. Прикладом є досить відомі спеціалізовані лізингові підрозділи Bank America Corp. у Японії і Мексиці. У даних операціях банк або є прямим співвласником лізингових компаній, або кредитує подібні операції [21].

Таблиця 1.4

Трансгранична активність 90 найбільших банків світу, 2016 р. [64, с. 253]

Регіон базування банків	Частка активності (підрахована географічно), %		
	На національному ринку	На регіональному ринку	На світовому ринку
Північна Америка (20 банків)	77	8	15
Європа (50 банків)	55	24	21
Азія та Тихоокеанський регіон (20 банків)	86	5	9

Достатньо активною є участь транснаціональних банків в операціях із землею та з іншою нерухомістю як у національному, так і міжнародному масштабах. Починаючи з другої половини 70-х років XX ст. швидкими темпами розвиваються так звані ―гонорарні‖ операції, тобто нові види діяльності, не пов'язані з прийомом депозитів і видачею кредитів. За певний гонорар банки надають консультаційні послуги по фінансових питаннях, виступають посередниками при купівлі цінних паперів, землі, окремих підприємств і цілих компаній у міжнародному масштабі [26, с. 23].

Отже, на сьогодні діяльність транснаціональних банків характеризується такими чинниками, як:

- міжнародний характер банківських операцій, що насамперед досягається завдяки потужним філіальним мережам по усьому світі й освоєння нових інформаційних технологій, що дозволяють здійснювати операції у міжнародному масштабі;

- універсалізація діяльності ТНБ. Транснаціональний банк перетворюється у так званий ―супермаркет‖ фінансових послуг, у якому клієнт може одержати майже будь-яку фінансову послугу. Освоєння нових видів фінансових послуг можливих ринків відбувається насамперед у результаті стійкої конкуренції з боку небанківських інститутів, тобто різних інвестиційних фірм, фінансово-консультаційних, пенсійних фондів тощо.

- високий ступінь захищеності майже всіх операцій ТНБ, надання високих гарантій на угоди. Це насамперед досягається завдяки політиці платоспроможних клієнтів, з якими укладаються угоди і яким ТНБ надають послуги, а також – політиці вибору «надійної» країни у процесі розміщення філій і проведення операцій на міжнародних ринках. У даному випадку важливою є оцінка ризиків, пов’язана з політичною й економічною ситуацією у тій країні, де транснаціональний банк планує проводити операції або розміщувати філію [68].

Слушною є наукова думка вітчизняного вченого А. Чухна, стосовно того, що у постіндустріальній економіці розвиток фінансового сектору значною мірою визначається змінами у регулюванні банківської діяльності на національному і міжнародному рівні, розвитком інтеграційних процесів у світі, станом економічної кон’юнктури, розвитком інформаційних технологій і підвищенням уваги до питань збільшення капіталізації бізнесу [42].

При цьому банки все частіше змушені конкурувати не тільки між собою, а й з небанківськими фінансовими установами і нефінансовими інститутами, до того ж спостерігається тенденція до зниження посередницької ролі (і відповідно, зменшення доходів) банків у перерозподілі фінансових засобів при підвищенні ролі прямого запозичення (сек’юритизації). У світовій економіці продовжується процес консолідації й інтеграції різних ринків. З поглибленням

процесів інтернаціоналізації у виробничій сфері, сфері торгівлі та послуг збільшується потреба у присутності банківських груп.

Проблеми взаємодії з міжнародними кредитно-фінансовими установами завжди були актуальними в економічній політиці будь-якої держави, а їх вирішення здійснювалося, як правило, з переважним урахуванням інтересів національних фінансових інститутів. Протекціоністський підхід характерний для багатьох країн і виявлявся насамперед у формуванні та збереженні законодавчих норм і правил, що регламентують діяльність іноземних кредитних інститутів, у тому числі відкриття ними своїх філій і відділень.

Однак розвиток співробітництва у рамках Світової організації торгівлі (СОТ), а також між різними регіональними і субрегіональними економічними угрупованнями суттєво змінив підходи як до регламентації міжнародної банківської діяльності, так і поведінку транснаціональних банківських груп. Політичні й економічні інтеграційні процеси на початку XXI ст., особливо у рамках ЄС, також стали каталізатором транснаціоналізації і централізації банківського бізнесу [56; 68].

Зокрема, гармонізація банківського законодавства в ЄС відкриває нові можливості для міжнародної діяльності у фінансовій сфері. Лібералізація фінансової діяльності у рамках СОТ обумовила скасування обмежень для входу на національні банківські ринки фінансових організацій – нерезидентів, відкривши простір для розвитку закордонної філіальної мережі банків і формування міжнародного банківського бізнесу, що підсилило загострення конкурентної боротьби, але одночасно й активізувало процеси консолідації банківського капіталу.

Конкурентні стратегії транснаціональних банків на фінансових риках, що формуються, у багатьох випадках пов’язані з перетворенням місцевих банків на філіальну мережу продажів банківських послуг і передбачають їх спеціалізацію винятково на внутрішньому ринку. У дослідженні Х. Карденаса наголошується, що банки з країн з ринками, що формуються, часто використовували свої філії у світових фінансових центрах (Лондон, Нью-Йорк

та ін.) як канали одержання фондування в іноземній валюті. Коли ж транснаціональний банк поглинає місцеві кредитно-фінансові установи, він ліквідує свої закордонні філії, щоб уникнути дублювання операцій [46].

Міжнародні банківські групи намагаються концентрувати усі міжнародні фінансові активи у материнській структурі або в регіональному центрі, виводячи їх з балансу поглинутих місцевих банків. У результаті міжнародна група в цілому отримує конкурентні переваги завдяки більшій диверсифікованості, але ж місцеві банки, що входять до неї, втрачають можливість отримання міжнародної диверсифікованості активів, пасивів і джерел доходу.

Серед функцій, що найчастіше підлягають централізації у штаб-квартирі міжнародної банківської групи, можна також назвати налагодження кореспондентських відносин (особливо із закордонними банками), ризик-менеджмент у сфері укладання великих кредитних угод, стратегічне планування. Очевидно, що такі стратегії транснаціональних банків у сфері централізації містять позитивні господарські ефекти розвитку міжнародних фінансових груп: зменшуються операційні витрати, усувається дублювання, оптимізуються податкові платежі тощо. Однак у приймаючих країнах дані процеси неодмінно призводять до нівелювання конкурентних переваг як дочірніх банків, так і фінансових ринків у цілому: відбувається стагнація функціонального наповнення фінансових систем, відплив доданої вартості за кордон, а також фактичне перетворення самостійних кредитно-фінансових установ на квазі-філіали.

1.3. Реорганізація транснаціональної банківської діяльності в умовах глобалізації

Новітня історія глобалізації банківської діяльності багато в чому визначена такими основними обставинами: потребою налагодження обслуговування зарубіжних підрозділів ТНК, усуненням цілого ряду

обмежень на міжнародні банківські операції, розвитком ринку капіталів, міжбанківського кредитного ринку й нових банківських інструментів із глобальним оборотом. Зарубіжна діяльність транснаціональних корпорацій потребувала швидкого нарощування банківських відділень у місцях дислокації підрозділів ТНК. Банки, продовжуючи обслуговування штаб-квартири корпорацій, переходять до обслуговування їх зарубіжних підрозділів. Цьому процесу сприяла загальна тенденція щодо дерегулювання національних банківських систем, що дозволило вільніше організувати зарубіжну діяльність банків, проводити міжнародне злиття і поглинання й оперувати на світових ринках капіталів і кредитних ринках [37].

Традиційно інтернаціоналізація банків безпосередньо пов'язана з інтернаціоналізацією нефінансових компаній, зарубіжними інвестиціями, а останнім часом процесами фінансової інтеграції та глобалізації. У новому столітті фінансова інтернаціоналізація стає визначальним чинником розвитку ТНБ. У всіх випадках аналізу транснаціональних банків будь-який дослідник неминуче стикається з проблемами фінансової інтеграції та фінансової глобалізації. Транснаціональні банки не лише супроводжують ці процеси, але і знаходяться всередині них або, на думку деяких дослідників, визначають їх.

Між фінансовою інтеграцією і фінансовою глобалізацією існує різниця [35]. Перша припускає процес переплетення фінансових ринків і інститутів у напрямі їх повної інтеграції і створення єдиного ринку. В ідеальному випадку інтегрований ринок означає повну відсутність диференціації умов, ризиків, відсотків і доходів у будь-якому місці земної кулі й у будь-якому банку. Теоретично на такому ринку гроші скрізь приносять один і той самий дохід і схильні до ризику одного й того ж порядку, що на практиці недосяжно. Фінансова глобалізація означає міжнародну фінансову інтеграцію на певному рівні її поширення земною кулею. З визначень видно, що для фінансової інтеграції та фінансової глобалізації ще не виявлені достатньо надійні й точні критерії, що дозволяють визначити їх глибину та масштаби і відповідно рівень розвитку. Найчастіше оперують емоційними й емпіричними цифрами.

Зокрема, використовують такі показники: відношення міжнародної заборгованості банків до ВВП (загальносвітового, для певних груп країн і для кожної країни), відношення міжнародних вкладів до внутрішніх, частка міжнародних вкладів і активів у пасивах і активах банку й усього банківського співтовариства. На одностайну думку фахівців, основними діючими ланками фінансової інтеграції є транснаціональні банки. Тому для кількісної характеристики фінансової інтеграції та фінансової глобалізації виділяють ТНБ, концентрацію ними ресурсів, міжнародних зобов'язань і вкладів.

Фінансова глобалізація є процесом і потребує визначення поточного її рівня і встановлення місця кожної країни та регіону в цьому процесі на конкретному етапі розвитку. На основі цього з'являється можливість визначити взаємозв'язок банківської транснаціоналізації з фінансовою глобалізацією. Фінансова глобалізація доступна для огляду у: 1) спільному русі ризику, його врегулюванні й розподілі по усіх країнах, що входять у цей процес; 2) скороченні систематичних відхилень у структурі балансу окремих банків; 3) високому рівні міжнародного переміщення капіталу у цінних паперів; 4) зростанні зарубіжної банківської справи і прямих іноземних інвестицій фінансових установ. Згідно з теоретичними положеннями зростання масштабів міжнародного розподілу ризику є основним показником рівня фінансової глобалізації. Одночасно теоретичні засади показують, що скорочення міжнародного рівня ризику позначається на зниженні приросту споживання і ВВП. Високе економічне зростання можливе лише за умови високого рівня міжнародного фінансового ризику й на досить низькому рівні фінансової глобалізації.

Фінансову глобалізацію можна розглядати з інституціональних позицій, з боку економічних відносин, поведінки, мотивів і інтересів. Серед інститутів, що очолюють фінансову глобалізацію, на приватнокапіталістичному рівні, виділяють транснаціональні банки і міжнародні біржі; на державному – міждержавні кредитно-фінансові установи та національні, такі, що займаються експортно-імпортними операціями (в основному експортно-імпортні банки). З

певною умовністю до змішаного (приватно-державного) рівня можна віднести світові фінансові центри, цементуючим ядром яких є ТНБ. Зарубіжні економісти як основний елемент фінансової глобалізації визначають банківську інтернаціоналізацію. У цілому банківська інтернаціоналізація становить лише певну частину фінансової глобалізації. Економічний аспект фінансової глобалізації охоплює відносини, що виникають з приводу міжнародної банківської діяльності, і міжнародний рух капіталів, що обслуговується банками.

У процесі фінансової глобалізації сталися зміни у фінансових механізмах як розвинених, так і таких, що розвиваються, країн. Крім того, поглибилося розуміння умов їх функціонування. Наприклад, чітко встановлена і стандартизована інформація, необхідна для банківських клієнтів при кредитно-розрахунковому обслуговуванні, купівлі-продажу цінних паперів, визначена інсайдерська інформація, система заходів і відповідальності за її поширення і використання тощо.

Кредитна криза 2007-2008 рр. підбила підсумки двох десятиліть транснаціональної банківської активності й підготувала перебудови, які відбуватимуться найближчими роками у глобальній банківській системі. Зокрема, вона виявила залежність світового кредитного ринку від внутрішнього американського ринку, визначила роль транснаціональних банків США в перенесенні внутрішніх проблем на світову банківську спільноту, а також нестійкість ліквідності головних міжбанківських ринків, і відкрила, що розроблена в попередньому десятилітті система розподілу і страхування ризиків є ненадійною [23]. Причина ненадійності системи розподілу кредитних ризиків і ризиків ліквідності, на думку глави Банку міжнародних розрахунків М. Найта, полягає у двох головних чинниках: по-перше, непрозорість певних частин глобального банківського ринку і фінансових інструментів; по-друге, слабкість транснаціональної банківської системи «Створення і розподіли» бізнесу й ризику [57]. Відомий економіст Джон Гелбрейт (1912-2007 рр.) відзначав, що після історичних найбільш

відомих криз фокусується увага на переходах до нових фінансових інструментів і технологій і одночасно переоцінюється їх роль в економічних процесах [43]. Аналогічні тенденції спостерігаються у процесі сучасної кредитної кризи.

Ч. Моріс описав три тенденції, які спричиняють кредитну кризу:

1) перехід до дерегулювання дозволив до 2006 р. вивести відсотки кредитів за рамки регулювання наглядових органів переважно в позабалансову діяльність;

2) сек'юритизація боргів дозволила вирішити проблеми недостатньої ліквідності й поганих боргів перекладення відповідальності і проблем на інші інструменти;

3) банки та рейтингові агентства постійно недооцінювали ризики й визначали стійкість за допомогою побудови різних моделей, слабо пов'язаних з життям. У свою чергу, інвестори сліпо приймали дані рейтингових агентств і сприймали їх рішення як настанови своєрідного фінансового Верховного суду .

Ч. Моріс запропонував такі шляхи рішення проблем, спричинених кредитною кризою: банки мають продовжувати підтримувати основну частину сек'юритизованих позик; необхідно зупинити кредитування інвестиційних фондів, які не надають достатніх відомостей про свій стан і балансові дані; торгівлю кредитними похідними слід перекласти на біржі, що дозволить ураховувати і контролювати її масштаби і стан; необхідно використовувати варіант введеного у 1929-1933 рр. Акта Гласа-Стігала (Glass-Steagall Act), який розмежовує комерційну й інвестиційну банківську активність. У цілому він проголошує кінець ери ринкового догматизму і потребу органам регулювання змінити свої позиції. Позитивне у кризі Ч. Моріс вбачає те, що будь-які кризи завершуються інноваціями, які дозволять зробити істотний стрибок ринку і ТНБ.

Отже, розглянемо схему розвитку кредитної кризи, яка одночасно дозволяє простежити основні її етапи і роль транснаціональних банків на кожному з етапів.

1. На ринку здійснювалася дуже швидка кредитна експансія, якій протистояло зростання цін на реальні активи. Останнє підігрівало пропозицію кредиту на купівлю активів, що підвищуються в ціні, а видача кредитів сприяла зростанню цін на активи просто через збільшений платоспроможний попит на них. Ейфорія, створена такою гонитвою за прибутком (покупців активів від зростання цін на них, а кредиторів − від зростання попиту на кредит і розширення кредитування), знизила вимогливість до оцінки ризику як у кредитора, так і в позичальника. У результаті зросло кредитне плече банку (співвідношення виданих кредитів до власних ресурсів) і, відповідно, у позичальника зросло використання кредитних ресурсів щодо власних і підвищилася платоспроможність. Зміни торкнулися всієї моделі споживання − кредит розсунув межі споживання. На певному етапі ці процеси змінили напрями дії, і фаза буму перейшла у фазу падіння з економічними руйнуваннями (загальні кредитні втрати досягли 3,6 трлн. дол.; обсяг міжбанківського ринку різко скоротився; міжбанківський ринок втратив еластичність і здатність самостійного швидкого відновлення).

2. У кредитному господарстві стався системний збій, який підірвав еластичність усього кредитного механізму, − порушився вільний оборот банківських продуктів, урвалася можливість екстраполяції минулих процесів і результатів (включаючи ризики, ліквідність, стійкість і дохідність), зросла невизначеність, унаслідок чого фактично зруйнувалася система банківських і фінансових прогнозів і оцінки ризиків для ухвалення інвестиційних рішень.

3. Бум трансформувався у кризу як завжди несподівано. Спусковим механізмом кризи стали зовнішні щодо причин, які її підготували, обставини. Не випадково початок кризи збігся з різким зростанням цін на енергоресурси, який підготував революційні перебудови у глобальному господарстві і його структурі, у тому числі й у кредитно-фінансовій частині. Безпосередньо кризу

всі пов'язують із різким підйомом цін і попиту на нерухомість у США і перегріванням ринку іпотечного кредитування. У результаті ціни на типове житло перевищили реальний платоспроможний попит населення. Але безпосередньо спусковим гачком кризи стали збої, що почастішали, які переросли в системні, у механізмах забезпечення ліквідності − на міжбанківському кредитному ринку.

4. На самому початку кризи у банківських колах була популярною ідея про потребу створення нового каркаса для макрофінансової стабільності , який здатний зняти гостроту кризи і не допустити саму її можливість у майбутньому. У результаті наглядові органи, центральні банки і багато провідних транснаціональних банків не сприймали саму ідею циклічності розвитку й неминучості цієї кризи, як і усіх попередніх, які несли оздоровчий ефект, на перегрітий організм глобальної банківської справи. Дійсно у процесі глобалізації, сек'юритизації все більшої частини активів і боргів, кооперації банків і консолідації фінансів діюча система макрофінансової стабільності вичерпала себе, як і будь-який інститут, створений на базі колишніх процесів. Можливість її адаптації до нових умов різко скоротилася. У процесі численних перебудов посилилися неузгодженості й невідповідності між різними частинами діючої системи.

5. Оцінки тривалості кризи найсуперечливіші. Одні аналітики тривалість кризи пов'язують з оцінкою втрат кредитних інститутів, обсяги яких, на думку багатьох, в основному вже визначені й у сукупності досягають 3,6 трлн. дол., з яких половина припадає на транснаціональні банки, які в змозі переварити ці збитки. Ринок нерухомості почав виходити зі спаду не раніше 2010 р., отже, криза тривала увесь 2008 р., а у 2009 р. спостерігалася на стагнація, яка змінилася на підйом тільки після відновлення зростання на ринку нерухомості. Проте далеко не всі поділяють точку зору, що рух кредитного ринку йтиме за рухом ринку нерухомості. Керівництво міжнародних наглядових органів (Міжнародного банку розрахунків і Міжнародного валютного фонду) вважає,

що тривалість кредитної кризи обумовлена внутрішніми закономірностями банківської сфери і світових фінансів.

6. Роль транснаціональних банків у підготовці умов для кредитної кризи ніхто не заперечує. Проте одні аналітики визначають загальну основу, яку створили транснаціональні банки для поширення кризових процесів по світі. Інші аналітики (в основному в наглядових міжнародних і національних органах) кризові явища і недоліки в роботі банківського сектору і транснаціональних банків розглядають під кутом зору низького рівня транспарентності і недоліків регулювання державою галузі. З питання можливості виходу із кредитної кризи транснаціональних банків економісти, банкіри, наглядові органи і політики не такі одностайні. Одна група аналітиків вважає, що транснаціональні банки і ринок у змозі самостійно вийти із кризи і завдання наглядових органів і національних держав зводяться лише до кредитної допомоги, необхідної для відновлення ліквідності банків. Представники наглядових органів, навпаки, вважають, що необхідно провести реконструкцію всієї системи нагляду для підвищення транспарентності й підзвітності банків, розвитку моніторингу їх діяльності й посилення державного регулювання.

Серед принципових особливостей, властивих нинішньому етапу розвитку ТНБ, слід відзначити:

по-перше, як зауважує ряд дослідників, нині мотивація здійснення зовнішньої експансії ТНБ постійно ускладнюється. Їх присутність в інших країнах сьогодні визначається, як правило, не одним або декількома простими чинниками, а ієрархічно організованими комплексом мотивів, властивих загальній стратегії розвитку ТНБ.

по-друге, проведений автором аналіз стратегій різних ТНБ показує, що в міру поглиблення глобалізації світового господарства й посилення інтеграції національних фінансових систем поступово змінюється значення окремих мотивів виходу банків на зарубіжні ринки, що, у свою чергу, обумовлює коригування спрямованості розвитку їх іноземного бізнесу.

Перебудова структури мотивів зовнішньої експансії ТНБ виявляється, зокрема, таким чином [16].

1. В умовах посилення глобальної конкуренції для всіх ТНБ помітно зростає роль мотивів, пов'язаних із потребою підвищення міжнародної конкурентоспроможності й уникнення загрози поглинання, у тому числі за рахунок:

- нарощування масштабів бізнесу за допомогою транскордонних угод M&A (цей мотив експансії особливо важливий для глобальних ТНБ, вимушених таким чином підтримувати свої лідируючі позиції у світових фінансах, а також для ТНБ із невеликих розвинених країн з обмеженим обсягом внутрішнього ринку й жорстким антимонопольним законодавством, що не дозволяє їм розвиватися шляхом поглинання національних конкурентів);

- постійного підвищення ефективності бізнесу, зокрема, у результаті:

а) освоєння нових зарубіжних ринків збуту послуг;

б) досягнення економії на масштабі в результаті укрупнення ТНБ;

в) отримання додаткового прибутку на іноземних ринках із відносно низьким рівнем конкуренції;

г) диверсифікації ризиків ТНБ за рахунок розміщення активів і отримання доходів у країнах із різною динамікою економічного розвитку;

- розширення доступу до нових зовнішніх джерел фондування, інноваційних банківських технологій, кваліфікованого персоналу (цим, зокрема, багато в чому пояснюється активне створення банками, особливо з країн, що розвиваються, підрозділів у МФЦ).

2. У міру зняття національних бар'єрів на шляху руху фінансових послуг відбувається розширення поняття домашній ринок, до якого провідні ТНБ починають відносити не лише внутрішній ринок країни походження і ринки сусідніх держав, але і спільні ринки регіональних інтеграційних об'єднань(наприклад, ЄС або NAFTA) або навіть весь світ. У результаті для найбільших ТНБ значно зростає значущість мотивів домінування в рамках

інтеграційного угрупування або у глобальному масштабі (стратегія глобального банкінгу), стимулюючих їх до прискорення і розширення географії зовнішньої експансії.

3. Поступово знижується значущість деяких традиційних мотивів транснаціоналізації банківського бізнесу. Так, у міру дерегулювання фінансової діяльності в багатьох країнах світу очевидно зменшується важливість мотиву «втечі від регулятора», що спонукає ТНБ виходити на ринки держав із ліберальнішим правовим режимом. Крім того, як відзначають Д. Фокареллі та А. Поццоло в сучасних умовах для провідних ТНБ помітно втрачає своє значення мотив того, що йде за клієнтами (follow the clients), що виступав раніше однією з головних детермінант їх експансії на зарубіжні ринки.

У зв'язку із трансформацією глобального зовнішнього середовища транснаціональні банки на сьогодні часто постають перед потребою запровадження стратегії реорганізації свого бізнесу.

Реорганізація − складний процес, що зачіпає інтереси працівників трудового колективу і припускає структурні зміни не лише організаційної структури управління, але й виробничої організації підприємства, структури власності (рис. 1.2).

Отже, реорганізація бізнесу може в широкому розумінні розглядатися як ціла низка найрізноманітніших заходів, які можуть включати, крім традиційних і застосовних до окремих юридичних осіб заходів злиття, приєднання, поділу, виділення та перетворення, також заходи, спрямовані на ліквідацію, перепрофілювання, тимчасову консервацію певних складових елементів бізнесових схем, зменшення кількості працівників, перехід на інші системи оподаткування, зміну цін на товари, роботи, послуги, перенаправлення фінансових потоків тощо. Саме слово реорганізація трактується в доктрині достатньо широко, як, наприклад, згідно із Великим енциклопедичним юридичним словником [13]: «перетворення або зміна структури чи організаційної форми підприємства, установи, організації,

закладу тощо, а також перебудова будь-якої системи чи структури управління». І перший крок тут – за прийняттям власником (власниками) бізнесу управлінського рішення щодо суті таких корпоративних і структурних перетворень, кінцевої мети названих перетворень тощо.

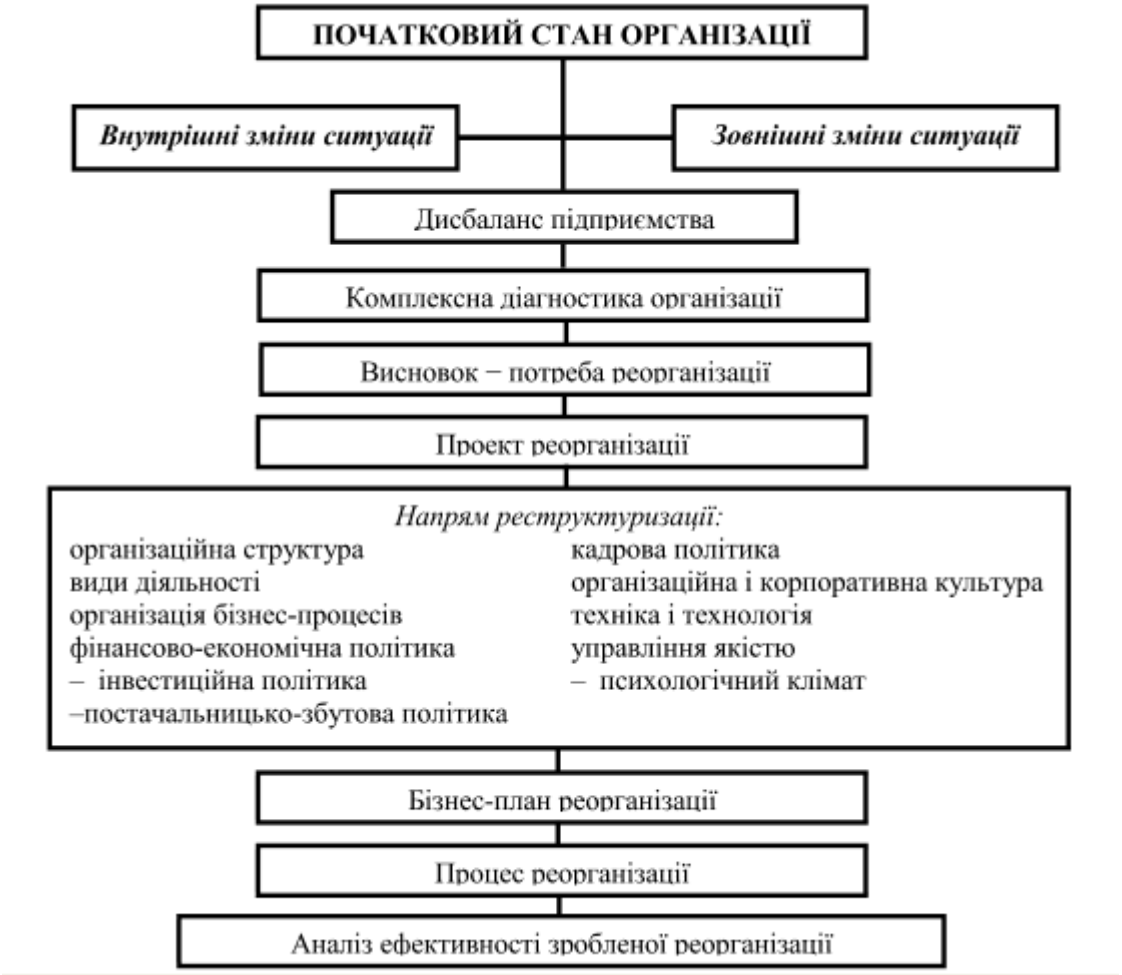

Рис. 1.2. Схема реорганізації на мікрорівні

Реорганізація структури банку виявляється у зміні переліку функцій і завдань управлінських служб, зміні організаційної структури, кадрової політики, перерозподілі повноважень посадовців, реорганізації системи оперативного обліку й документообігу всередині банку, у зміні системи стимулів персоналу.

Перебудова складу і структури власності, капіталу й корпоративного контролю банку виявляється у:

- зміні складу і структури власників (пайовиків, акціонерів). Відбувається шляхом перетворення банку, його реалізації або продажу частки акцій, приватизації або банкрутства банку;

- зміні структури власності й контролю. Здійснюється шляхом скуповування, продажу акцій, їх конвертації або додаткової емісії;

- зміні складу і структури активів. Здійснюється шляхом продажу або купівлі активів, переоцінки основних фондів або оцінки банку;

- реструктуризації заборгованостей банку. Здійснюється шляхом погашення, списання, відстрочення, розстрочення, продажу, конвертації або взаємозаліку [22].

Узагальнену систему напрямів та типів реорганізації подано на рис. 1.3.

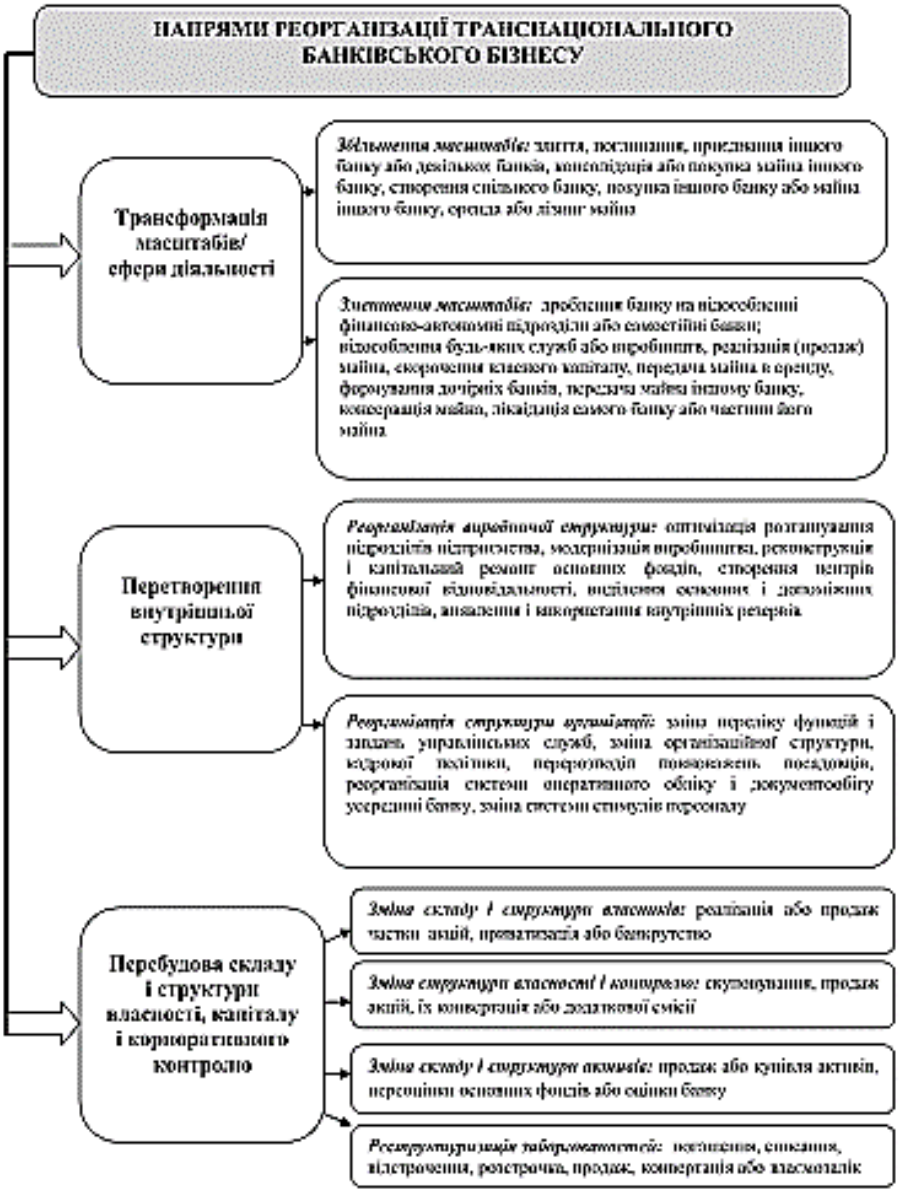

Рис. 1.3. Система напрямів та типів реорганізації банківського бізнесу

Залежно від причин, які послужили приводом для реорганізації бізнесу, визначаються не лише напрями, типи, але й види реорганізації.

Організаційно-правовий вид реорганізації припускає проведення комерціалізації та корпоратизації діяльності, перетворення в організаційній структурі суб'єкта господарювання, зміну власності на підприємстві з державною долею.

Узагальнену систему видів реорганізації банківського бізнесу подано на рис. 1.4.

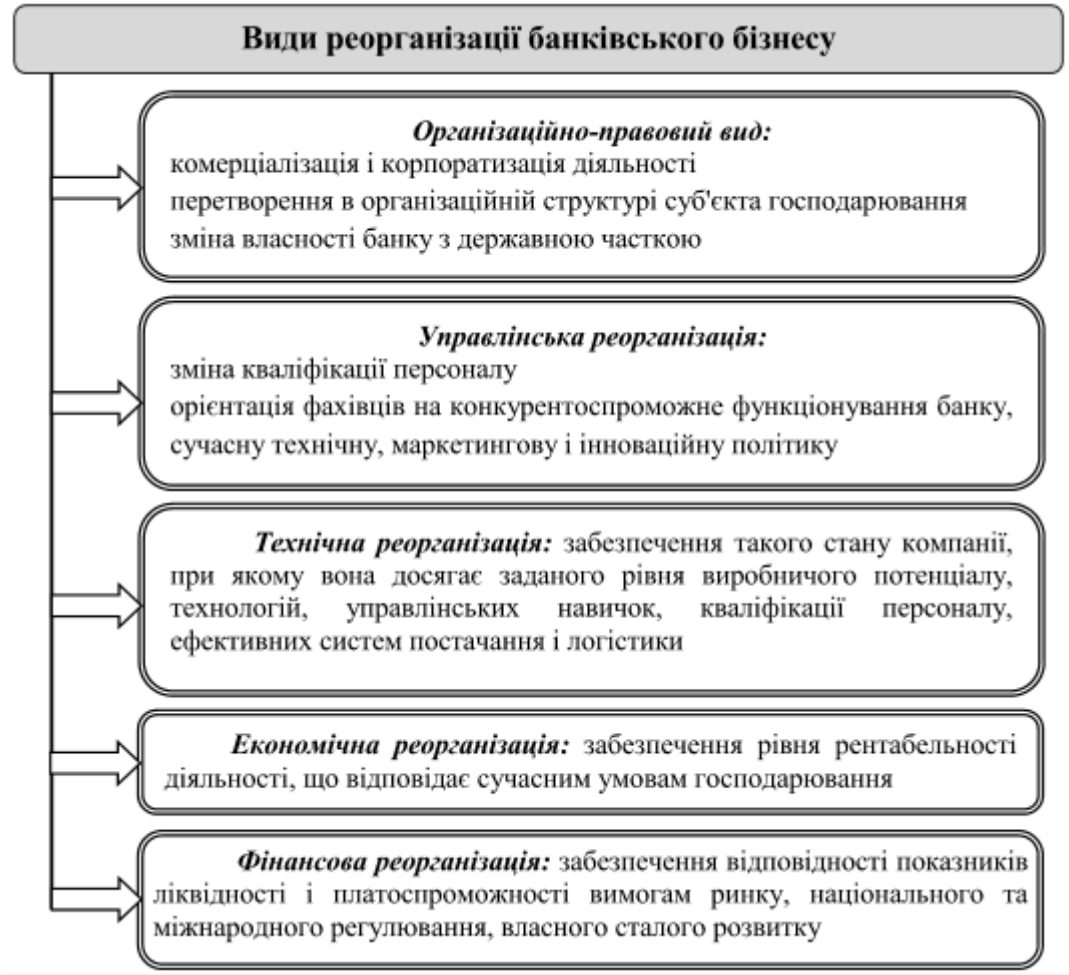

Рис. 1.4. Система видів реорганізації банківського бізнесу

Найважливішими аспектами реорганізації міжнародного бізнесу в сучасних умовах є [32]:

1. Перехід від централізованого керівництва до розширення прав і відповідальності центрів прибутку − відділень і підприємств (бізнес-одиниць).

2. Пошук нових форм розподілу завдань, відповідальності та повноважень на вищому рівні управління компаніями. Головна риса змін, що відбуваються, − розвантаження його від виконання значної кількості функцій

оперативного керівництва, які могли бути організаційно відокремлені від завдань перспективного стратегічного характеру. Це досягалося за рахунок зменшення кількості підрозділів, що перебували у прямому підпорядкуванні в головного керівника не пов'язані безпосередньо з вирішуваними їм загальними й завданнями.

3. Значні зміни в організації та напрямах діяльності штабних служб. У результаті цих змін здійснюється спеціалізація одних функціональних служб на наданні послуг різним підрозділам компанії, а інших − на централізованому плануванні контролі. Зростання обсягів і диверсифікація виробництва, й ускладнення ринкових велика територіальна відокремленість відносин, підприємств у рамках однієї компанії призводять до децентралізації практично всіх основних корпоративних штабних служб.

4. Укладення компаніями зовнішніх угод різного характеру з метою свого укрупнення. Практиковані способи укрупнення: відкриті форми концентрації виробництва (скуповування підприємств); закриті форми концентрації виробництва (формальне підпорядкування самостійних дрібних і середніх компаній на основі контрактної системи); непряме зміцнення компаній («франчайзинг»).

5. Розширення інтернаціональної діяльності міжнародної компанії за рахунок використання основних форм їх внутрішньої організації, що володіють на даний час численними зарубіжними підрозділами. Серед них багатонаціональні корпорації (БНК) і транснаціональні корпорації (ТНК).

6. Використання нового принципу розподілу повноважень і відповідальності при ухваленні стратегічних рішень.

Принцип єдності повноважень і відповідальності пішов у минуле. У сучасних умовах координація виникає за рахунок неформальної взаємодії, яка ґрунтується на добрій волі й загальній відповідальності, що розділяється усіма, за глобальний успіх компанії.

7. Утворення фінансових компаній у рамках великих міжнародних компаній. Йдеться про включення до складу багатьох із них як відділень

фінансових компаній, які виконують багато функцій комерційних банків. Особливість їх діяльності обумовлена тим, що фінансові компанії (на відміну від банків) не входять у резервну систему й не можуть страхувати вклади через корпорацію зі страхування депозитів.

8. Вплив нових економічних умов при переході від індустріального до інформаційного суспільства, які зводяться до такого: зміна стратегічного ресурсу. Раніше ним був капітал. У сучасних умовах ключовими ресурсами стають інформація, знання, творчість. І це потребує абсолютно нового підходу до людського чинника; розвиток внутрішньофірмового підприємництва. Набувають усе більшого поширення організаційні структури, що базуються на малих групах, серед яких навмисно компанії організовують серйозну внутрішньофірмову конкуренцію; вимивання середньої ланки управління в результаті комп'ютеризації виконання ділових операцій; зростаюче значення інтуїції та бачення (прозорливості).

9. Поява нової форми міжнародної підприємницької діяльності − ризикового бізнесу, у рамках якого творча особа виступає в новій ризиковій фірмі [26].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Основні тенденції розвитку транснаціональних банків та їх еволюція

Транснаціоналізація банківського бізнесу як економічне явище має достатньо тривалу історію, пройшовши у своєму розвитку декілька етапів, що характеризувалися певними особливостями й рушійними чинниками еволюції ТНБ. Можна виділити чотири основних етапи розвитку ТНБ.

Перший етап (перша половина XIX ст. − до Першої світової війни) − зародження ТНБ, пов'язане з розвитком колоніалізму. Оскільки найбільшою колоніальною державою виступала Великобританія, найбільшу активність виявляли британські банки, які вже з 1830 р. почали відкривати філії в Австралії, Канаді й інших колоніях для обслуговування торгових і інвестиційних операцій. Усього у 1913 р. у світі налічувалося близько 2600 зарубіжних банківських підрозділів, з них близько 80% належало британським банкам. Іноземні банки контролювали приблизно одну третину банківських активів у Латинській Америці і близько 50% активів у таких країнах, як Південна Африка, Туреччина і Китай.

Другий етап (з початку Першої світової війни − до кінця Другої світової війни) − згортання активності ТНБ в умовах високої політичної та економічної нестабільності, характерної для цього історичного періоду.

Третій етап (50-80-ті роки XX ст.) − поступовий підйом бізнесу ТНБ, чому сприяли післявоєнне відновлення світової економіки, пожвавлення міжнародної торгівлі, нарощування обсягів транскордонного руху капіталу і формування у 50-60-х роках єврорinку, а також збільшення кількості й масштабів діяльності ТНК, що потребувало від транснаціональних банків розширення географії операцій. Динаміка процесів транснаціоналізації банківського бізнесу не була, проте, занадто високою через численні збережені національні бар'єри банків, найчастіше правового характеру, що утрудняли вихід на зарубіжні ринки.

Початок четвертого, сучасного етапу розвитку ТНБ припадає на першу половину 90-х років минулого століття. Саме в ці роки склалися основні економічні, технічні та регулятивні чинники, що зумовили бурхливе зростання бізнесу ТНБ, прискорення їх зовнішньої експансії й кардинальне підвищення ролі ТНБ у системі світогосподарських зв'язків. Про високу динаміку транснаціоналізації банківського бізнесу на сучасному етапі свідчать, зокрема, дані МВФ, згідно з якими тільки у 1995-2005 рр. обсяг активів банків, що належать іноземним кредитним інститутам, у 105 країнах збільшився більш ніж у 2,5 рази, а їх частка в активах банківського сектору цих країн виросла в середньому з 15 до 23%. Найсуттєвіше частка іноземного капіталу підвищилася в таких регіонах, як Північна Америка, Західна і Східна Європа, Латинська Америка [54, 55].

Найважливішими чинниками, що сприяють розвитку транснаціональних банків на сучасному етапі є такі:

- поглиблення процесів глобалізації світової економіки й фінансової сфери;

- прискорення науково-технічного прогресу, особливо у сфері інформаційних і телекомунікаційних технологій;

- лібералізація транскордонного руху капіталу і фінансових послуг, а також дерегулювання в багатьох країнах фінансової діяльності;

- прискорений розвиток національних і міжнародних фондових ринків;

- піднесення економіки і фінансових ринків країн, що розвиваються;

- приватизація національних банків у ряді країн, що розвиваються.

У сукупності названі чинники визначили такі основні тенденції розвитку ТНБ на сучасному етапі.

Швидке зростання активів і кількості ТНБ. Винятково сприятливі умови, що склалися для розвитку транснаціонального бізнесу під впливом зазначених вище чинників, обумовили прискорене зростання активів ТНБ у 1990-2000-х роках до фінансової кризи 2008-2010 рр. Так, за даними ЮНКТАД, тільки у 2002-2008 рр. сукупні активи 20 найбільших ТНБ світу збільшилися з 13,4 до

38,7 трлн дол., тобто у 2,9 раза. При цьому активи провідних ТНБ підвищилися з деяким випередженням порівняно з активами світової банківської системи, які за той же період виросли в 2,6 раза − з 40,1 до 104,7 трлн дол. [52]

За даними WIR 2016, до лідерів рейтингу фінансових ТНК світу за показником Індексу географічної поширеності діяльності належать: німецька страхова компанія Allianz SE, банки США та Європи: Citigroup Inc, BNP Paribas, UBS AG, HSBC Holdings PLC, Assicurazioni Generali Spa, Societe Generale, Deutsche Bank AG, UniCredit spa, французька страхова компанія AXA S.A. [52].

Розширення географії діяльності ТНБ. Однією з важливих особливостей розвитку ТНБ останніми роками стало помітне розширення географії їх операцій, у результаті чого сьогодні практично в усіх країнах світу, включаючи держави з низьким рівнем доходу, можна знайти підрозділи зарубіжних ТНБ. У 2006 р. вони були відсутні лише в декількох країнах, що розвиваються, зберігали жорсткі обмеження на допуск зарубіжних кредитних організацій, у тому числі на Кубі, в Гаїті, Ірані, Лівії, Омані, Ємені, Шрі-Ланці та Ефіопії. При цьому загальна кількість банків, що належать іноземному капіталу, збільшилася в державах, що розвиваються, у 1995-2016 рр. з 567 до 897, а їх активи у 1995-2016 рр. виросли з 157 до 1247 млрд дол. Таким чином, на сучасному етапі транснаціоналізація банківського бізнесу стала достатньо поширеним явищем, що зачіпає майже всікраїни світу і робить значний вплив на їх економіку й фінансові ринки.

Диверсифікація діяльності ТНБ, що виявляється в активному освоєнні ними нових напрямів фінансового бізнесу й у значному розширенні спектра послуг, що надаються. Тенденція до диверсифікації (універсалізації) бізнесу банків, як відзначають багато дослідників, почала складатися у провідних зарубіжних країнах у 80-х роках XX ст., чому сприяло дерегулювання в них фінансової діяльності, а також бурхливий прогрес IT-технологій, який різко розширив функціональні можливості фінансових організацій за рахунок автоматизації й багатократного зниження собівартості більшості видів

виконуваних ними операцій. Банки й інші фінансові інститути нині активно освоюють раніше непрофільні для них сфери бізнесу, що дозволяє їм пропонувати клієнтам широкий спектр послуг «з одних рук», підвищуючи тим самим свою конкурентоспроможність.

Процеси диверсифікації справляють винятково важливий вплив на розвиток інституціональної структури фінансового сектору більшості держав, призводячи до поступового розмивання меж між його сегментами й формування єдиної інтегрованої фінансово-банківської індустрії, у якій, як відзначає Б. Рубцов, відмінності між банками і небанками стають усе менш помітними [71].

Укрупнення ТНБ і формування провідних глобальних і міжнародних транснаціональних банків. Укрупнення ТНБ, з одного боку, стало результатом послідовного зростання масштабів їх бізнесу, а з іншого − було обумовлено різким прискоренням процесів концентрації та консолідації фінансово-банківського капіталу, що сталося у фінансовому секторі більшості провідних країн у 1990-2000 рр. в умовах поглиблення глобалізації та посилення міжнародної конкуренції і значним збільшенням кількості й обсягів угод злиттів і поглинань (ЗіП), у яких активно брали участь провідні ТНБ. У 1995-2016 рр. за кордоном пройшла хвиля масштабних угод злиттів і поглинань, у результаті яких сформувалися найбільші глобальні та міжнародні ТНБ, що визначають сьогодні обличчя світової фінансової індустрії. Багато хто з цих угод носив транскордонний і міжсегментний характер (за участю небанківських фінансових інститутів, зокрема, страхових компаній), сприяючи стиранню національних і секторальних меж у глобальній фінансовій системі.

Глобальна криза 2008-2010 рр., що спричинила масштабні потрясіння у світовій банківській системі, обернулася для багатьох ТНБ, передусім розвинених країн, безпрецедентними фінансовими втратами, що набули форми:

- прямих збитків і списань по іпотечних, споживчих і корпоративних проблемних позиках;

- негативної переоцінки боргових цінних паперів, особливо американських іпотечних облігацій і корпоративних зобов'язань, чия ринкова вартість і ліквідність під час кризи істотно знизилися;

- збитків за різними видами фінансових деривативів (процентними, валютними, індексними, кредитними дефолтними свопами);

- зниження ринкової вартості інших банківських активів, у тому числі нерухомості, частки участі в дочірніх і залежних фінансових інститутах, акцій нефінансових компаній;

- збільшення відрахувань до резервних фондів, що створюються для покриття збитків банків.

За оцінкою МВФ, загальний обсяг коштів, отриманих ТНБ від фінансової влади країн свого походження, перевищив 400 млрд дол., що дозволило їм компенсувати до третини всіх спричинених кризою втрат. Велика частина інвестицій була здійснена шляхом купівлі державами неголосуючих привілейованих акцій банків або, рідше, випущених ними гібридних фінансових інструментів, що також не надають права участі в управлінні (наприклад, конвертованих облігацій). Лише в одиничних випадках держави викупляли значні пакети звичайних акцій банків, стаючи тим самим їх власниками або основними акціонерами.

Зокрема, під контроль національної влади перейшли такі великі банки з глобальною присутністю, як британські Royal Bank of Scotland та Lloyds Banking Group, голландський Fortis і бельгійський Dexia (табл. 2.1).

Одночасно монетарна влада країн походження ТНБ значно наростила обсяги їх рефінансування, щоб допомогти їм заповнити різке зниження рівня поточної ліквідності, спричинене стискуванням внутрішніх і міжнародних міжбанківських кредитних ринків під час кризи.

Таблиця 2.1

Банки-видатні одержувачі державних інвестицій у капітал за 2008-2016 рр.

Банк	Країна	Обсяг інвестицій	Умови інвестування
Citigroup	США	50 млрд дол.	Придбання привілейованих акцій банку у рамках програми TARP, частина яких була конвертована у звичайні акції (36% загальної кількості)
Bank of America		45 млрд дол.	Придбання привілейованих акцій банків у рамках програми TARP (термін зверщення акцій − не менше трьох років, розмір дивідендів − 5% річних у перші п'ять років, надалі − 9%)
JP Morgan Chase		25 млрд дол.	
Wells Fargo		25 млрд дол.	
Royal Bank of Scotland	Велика Британія	45,5 млрд фунтів стерлінгів	Купівля контрольного пакета акцій банку у розмірі 84%, що включала в тому числі придбання привілейованих акцій з їх подальшою конвертацією в звичайні
Lloyds		20,4 млрд фунтів стерлінгів	Купівля 41% звичайних акцій банку
Fortis	Нідерланди	16,8 млрд євро	Купівля контрольного пакета акцій банку
ING		10 млрд євро	Придбання привілейованих акцій, розмір дивідендів − 8,5% річних
Commerzbank	Німеччина	18,2 млрд євро	Придбання привілейованих акцій на 16,4 млрд євро (розмір дивідендів − 9%) і купівлю за 1,8 млрд євро 25% звичайних акцій банку
UBS	Швейцарія	6 млрд швейцарських франків	Придбання безумовно конвертованих нот банку, розмір купонних виплат − 12,5% річних
Dexia	Бельгія	3,4 млрд євро	Придбання пакета звичайних акцій у розмірі 17,1%
KBC		3,5 млрд євро	Придбання привілейованих акцій, розмір дивідендів − 8,5% річних
BNP Paribas	Франція	5,1 млрд євро	Купівля гібридних інструментів
Societe Generate		3,4 млрд євро	Придбання привілейованих акцій на 1,7 млрд євро і надання на таку ж суму субординованого кредиту
Credit Agricole		2,5 млрд євро	Купівля гібридних інструментів

Так, у четвертому кварталі 2016 р. ФРС США збільшила обсяг наданих кредитним організаціям позик більш ніж у 10 разів порівняно із серединою 2015 р., Євросистема − майже у 2 рази, Банк Англії − приблизно у 3 рази. Водночас були істотно знижені ставки рефінансування. Зокрема, ФРС у 2016 р. − першому кварталі 2017 р. опустила облікову ставку з 4% до 0-0,25% − найнижчого рівня з 1954 р., ЄЦБ − з 4,25 до 1,5%, Банк Англії − з 5,25 до 0,5%, на 100-400 в.п. зменшили свої ставки центробанки Китаю, Індії та Бразилії. Крім того, центробанки активізували операції на відкритому ринку, пов'язані

з викупом у ТНБ державних, квазідержавних і інших видів боргових цінних паперів, що належать їм.

У цілому, як показують дані ЄЦБ і ФРС США, під час кризи ТНБ постраждали сильніше за інші кредитні інститути, причиною чого стало їх істотно більш високе залучення у глобальні фінанси. Особливо сильно криза позначилася на діяльності ТНБ, які реалізовували за кордоном вузькі продуктові стратегії, орієнтовані на роботу на національних і міжнародних фондових ринках, зокрема швейцарський UBS та німецький Deutsche Bank.

З погіршенням фінансового стану ТНБ відчутно сповільнився процес їх міжнародної експансії (табл. 2.2). Так, за даними ЮНКТАД, у 2009 р. тільки половина із 30 найбільших ТНБ світу продовжила освоювати нові зарубіжні ринки, тоді як кожна третя міжнародна банківська група, навпаки, згорнула діяльність як мінімум в одній із країн, де раніше була присутньою [50]. Активним розвитком зарубіжної філіальної мережі у 2017 р. було зайнято лише 9 із 30 провідних ТНБ світу, інші переважно здійснювали її реструктуризацію й закривали найменш прибуткові підрозділи.

Операції ТНБ на національних і міжнародних валютних, кредитних і фондових ринках, що сприяють посиленню взаємозалежності фінансових систем різних країн, як переконливо показала глобальна криза 2008-2010 рр., виступають важливим чинником трансмісії кризових явищ у світовій економіці. Криза, що зародилась у США і швидко набула глобального характеру, гостро поставила питання про роль ТНБ у трансмісії кризових явищ у державах присутності.

За оцінками зарубіжних дослідників, двома основними каналами передачі ТНБ кризових явищ є скорочення ними транскордонного фінансування компаній і банків країн присутності, а також зниження обсягів кредитування країн знаходження іноземними підрозділами ТНБ, у тому числі в результаті виведення з них капіталу головними організаціями.

Таблиця 2.2

Зміна обсягу активів, кількості країн присутності й розмірів зарубіжної філіальної мережі 30 найбільших ТНБ світу у 2017 р.

Назва ТНБ	Країна походження	Зміна обсягу активів, %	Зміна кількості країн присутності	Зміна кількості зарубіжних філій
BNP Paribas	Франція	-1	13	171
Royal Bank of Scotland	Великобританія	-24	-3	-115
HSBC	Великобританія	-6	0	-198
Bank of America	США	21	24	124
Credit Agricole	Франція	-6	7	-43
Deutsche Bank	Німеччина	-28	3	91
Barclays	Великобританія	-26	1	-81
Mitsubishi UFJ	Японія	-1	3	-10
JPMorgan Chase	США	-2	8	25
Citigroup	США	3	0	-122
ING	Нідерланди	-12	7	-49
Mizuho	Японія	-1	-3	-13
Banco Santander	Іспанія	3	-2	41
Societe Generale	Франція	-9	4	-68
Unicredito Italiano	Італія	-11	4	-223
Commerzbank	Німеччина	35	-1	24
UBS	Швейцарія	-33	3	170
Credit Suisse	Швейцарія	-9	0	-73
Intesa Sanpaolo	Італія	-2	-4	-57
Dexia	Бельгія	-11	2	-117
BBVArgentaria	Іспанія	-3	2	-33
Nordea Bank	Швеція	5	-1	-14
The Royal Bank of Canada	Канада	9	0	-60
Natixis	Франція	-19	-3	-25
Danske Bank	Данія	-14	-2	6
The Bank of Nova Scotia	Канада	14	2	44
KBC	Бельгія	-9	3	-23
Standard Chartered	Великобританія	0	4	-3
Skandinaviska Enskilda Banken	Швеція	-3	-1	-20
Svenska Handelsbanken	Швеція	10	-1	-6

У процесі нинішньої кризи перший канал мав істотно важливіше значення для трансмісії кризи, ніж другий. Це підтверджується, зокрема, стабільнішою динамікою обсягів кредитування зарубіжними підрозділами ТНБ економік країн присутності порівняно з показниками міжнародного

фінансування цих же країн головними організаціями ТНБ у 2015-2016 рр. У свою чергу, найбільш стійка динаміка обсягів кредитних операцій дочірніх банків і філій зарубіжних ТНБ спостерігалася в тих державах, де ці підрозділи активно використали місцеві джерела для фондування своєї діяльності, наприклад у ряді держав Латинської Америки. Усе це можна розглядати як підтвердження тези про те, що прихід іноземних ТНБ, як правило, не веде до значного підвищення рівня макроекономічних ризиків для приймаючої країни.

2.2. Сучасний стан транснаціоналізації банківської діяльності в Україні

Сучасний етап глобальної фінансової нестабільності обумовлює необхідність розробки новітніх засад валютно-фінансової та грошово-кредитної політики в Україні як одного із визначальних чинників господарського поступу в умовах світової економічної кризи. Модернізація української економіки на інноваційних засадах є одним із найважливіших завдань сучасної державної економічної політики в умовах глобалізації та необхідною базою збереження її конкурентоспроможності, передбачає оновлення організаційних структур відповідно до сучасних тенденцій світової економічної кон'юнктури та з урахуванням особливостей ринкових перетворень у країні.

Структурний підхід до вивчення даної проблеми передбачає виокремлення фінансових аспектів і врахування параметрів інноваційного, технологічного розвитку економіки України. Ефективна взаємодія з транснаціональним банківським капіталом має особливе значення для господарського розвитку України, оскільки в умовах глобалізації світової економіки посилюється взаємозалежність країн та галузей суспільного відтворення. Становлення та розвиток конкурентного середовища фінансових ринків залежить від позицій держав у міжнародних економічних організаціях та регіональних інтеграційних угрупованнях, у рамках яких забезпечуються

сприятливі умови для функціонування галузей національної економіки, ринків банківських і фінансових послуг.

Динаміка та швидкість, з якими транснаціональні банки на сучасному етапі займають український сектор фінансових послуг, потребують глибинного дослідження питань, пов'язаних із присутністю та ймовірними напрямами впливу цих банків на розвиток економіки та банківської системи приймаючої країни. Присутність транснаціональних банків в Україні є наслідком міжнародної інтеграції та глобалізації.

Банківська система України складається з Національного банку України й інших банків, а також філій транснаціональних банків, що створені та діють на території України відповідно до положень законодавства. Законом України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що банком з іноземним капіталом вважається банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному інвестору-нерезиденту, становить не менше 10% [11, с. 34].

16 травня 2008 р. Україна набула офіційного членства у Світовій Організації Торгівлі. Однією з обов'язкових умов вступу України до СОТ є лібералізація доступу іноземного капіталу на внутрішній ринок банківських послуг. Згідно з українським законодавством іноземний банк має право на відкриття філії в Україні за таких умов:

1) держава, в якій зареєстровано іноземний банк, належить до держав, які беруть участь у міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, а також співпрацює з організацією з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF);

2) банківський нагляд у державі, в якій зареєстровано іноземний банк, відповідає основним принципам ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду;

3) між Національним банком України та органом банківського нагляду держави, в якій зареєстровано іноземний банк, укладено угоду про взаємодію у сфері банківського нагляду, гармонізації їх принципів та умов;

4) мінімальний розмір приписного капіталу філії на момент її акредитації є не меншим 10 млн євро;

5) наявність письмового зобов'язання іноземного банку про безумовне виконання ним зобов'язань, які виникли у зв'язку з діяльністю його філії на території України [30, с. 20].

Діяльність філії іноземного банку повинна відповідати вимогам та нормативно-правовими актами Національного банку України, який здійснює регулювання діяльності та встановлює економічні нормативи для філій іноземних банків відповідно до вимог законодавства України. Проникнення іноземних банків в банківську систему України, укорінення і розширення присутності іноземного капіталу є об'єктивним процесом в умовах глобалізації та відкритості економіки.

Тривалий час серед політиків, науковців і банкірів точиться дискусія щодо переваг та недоліків розширення присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. Варто зазначити, що сторони дискусій категорично розподілилися у своїх позиціях – від схвальної оцінки щодо збільшення транснаціонального капіталу в українському банківському секторі до жорсткого обмеження присутності іноземного банківського капіталу в Україні [31, с. 18].

Прихильниками політики лібералізації питання щодо доступу транснаціональних банків на український фінансовий ринок висуваються такі аргументи, як швидке та ефективне впровадження сучасних методів банківської діяльності, що обумовить поліпшення ефективності функціонування національної банківської системи, збільшення обсягу залучення зовнішніх ресурсів, зменшення можливості відмивання «брудних» коштів і надасть поштовх розвитку конкуренції та прискорення процесу реформування банківського сектору [30, с. 20].

Прибічники жорсткого регулювання частки присутності транснаціональних банків у банківській системі України аргументують ризики діяльності іноземних банків схильністю до здійснення кредитної діяльності в

інтересах великих фірм за участю транснаціонального капіталу у приймаючій країні, послабленням позицій ще недостатньо розвиненої банківської системи України, а також загрозами лише спекулятивної діяльності, що не надає повного спектра якісних банківських послуг [4, с. 138].

Питання щодо аналізу переваг і загроз для розвитку України, які створює участь транснаціональних банківських установ в економічних процесах, їхній вплив на фінансову безпеку країни і на сьогодні є актуальним. Опанування національних фінансових ринків іноземними банками відбувається у різних країнах світу, а найінтенсивніше – у країнах з ринками, що формуються. При цьому, як правило, зберігається один вектор руху капіталів — від розвинених держав до менш розвинених [8, с. 48].

Визначення ступеня та характеру впливу транснаціонального капіталу на національну банківську систему необхідно проводити шляхом дослідження: 1) частки транснаціонального капіталу конкретної держави у загальному обсязі капіталів національної банківської системи; 2) мети виходу транснаціональних банків на нові ринки, їхнього іміджу на рівні міжнародних фінансово-кредитних відносин; 3) форми взаємодії транснаціональних банків із вітчизняними банками та національною банківською системою в цілому; 4) рівня концентрації транснаціонального банківського капіталу; 5) специфіки діяльності транснаціональних банків у контексті задоволення фінансово-кредитних потреб національної економіки [29, с. 9].

У структурі транснаціонального капіталу вітчизняної банківської системи основна частка припадає на австрійські (3 банки), російські (8 банків), кіпрські (5 банків), голландські (3 банки) та французькі банки (4 банки).

Виявляють інтерес до українських фінансових ринків також такі країни, як Швеція, Польща, Угорщина, Німеччина, Люксембург, Греція, Грузія, Чехія, США, Казахстан та Туреччина. Диверсифікація іноземного капіталу по країнах світу є одним із важливих чинників забезпечення економічної безпеки нашої держави. Представлені дані (рис. 2.1) дають підставу стверджувати, що

на поточному етапі розвитку України відбувається поступова денаціоналізація вітчизняної банківської системи.

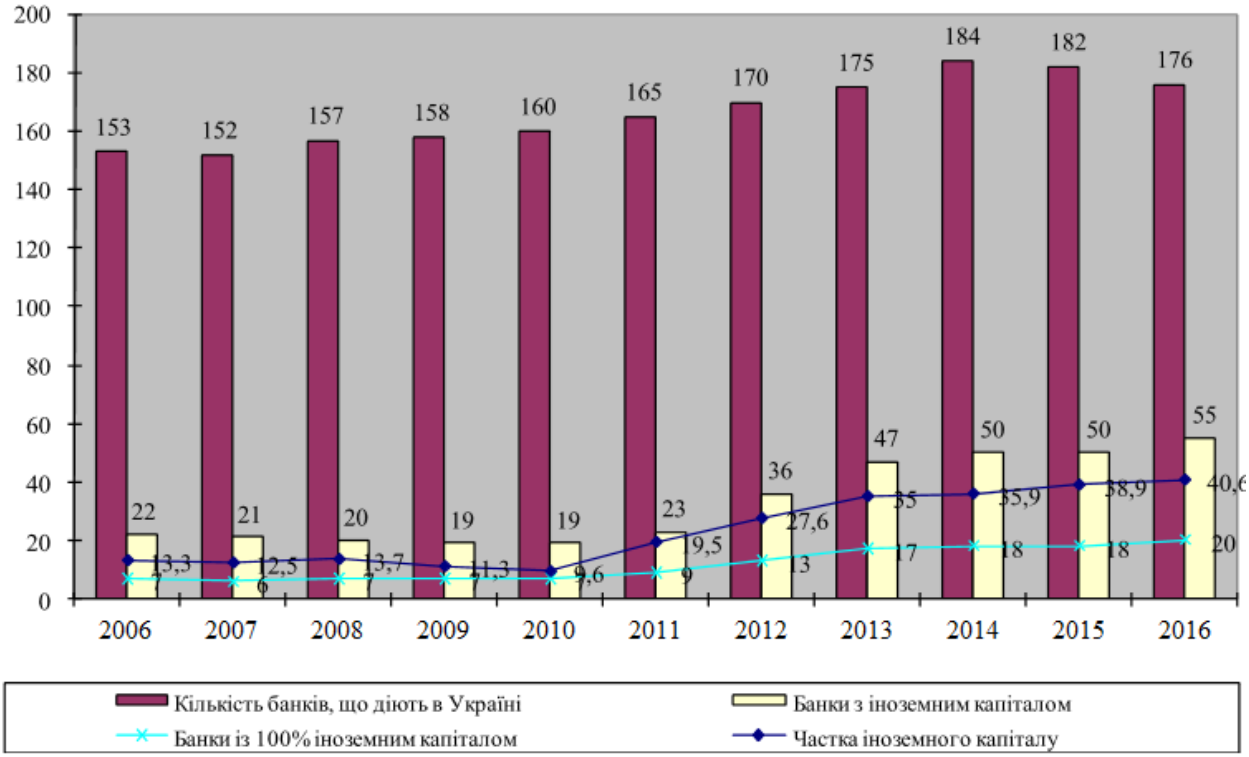

Рис. 2.1. Частка іноземного капіталу у банківській сфері

Проте входження західних банківських груп до національних економік у багатьох випадках спричиняє скорочення кредитування економіки приймаючої країни. Зупинити цей процес чи повернути його у зворотньому напрямі майже неможливо з економічних, правових і політичних причин. Так, у багатьох країнах з ринками, що формуються існує розбіжність стратегічних цілей розвитку фінансових ринків та іноземного капіталу, який влився в банківський сектор. Розподіл кредитного сектору між національним та іноземним капіталом в Україні лише підтверджує тезу про те, що прихід потужних транснаціональних банків у країни із слабкими економіками має на меті не вирішення локальних проблем, а власне збагачення [7, с. 132].

При цьому варто зазначити, що дії іноземців логічні – якщо можна отримати більше, ніхто не братиме менше. За умов великого попиту на продукти з кредитування фізичних осіб жоден транснаціональний банк не відмовиться від надприбутковості і не буде здійснювати більш ризикове інвестування у вітчизняне виробництво. Підтвердженням цього факту є

зменшення частки у кредитно-інвестиційному портфелі банків, яка спрямовується в економіку України (рис. 2.2).

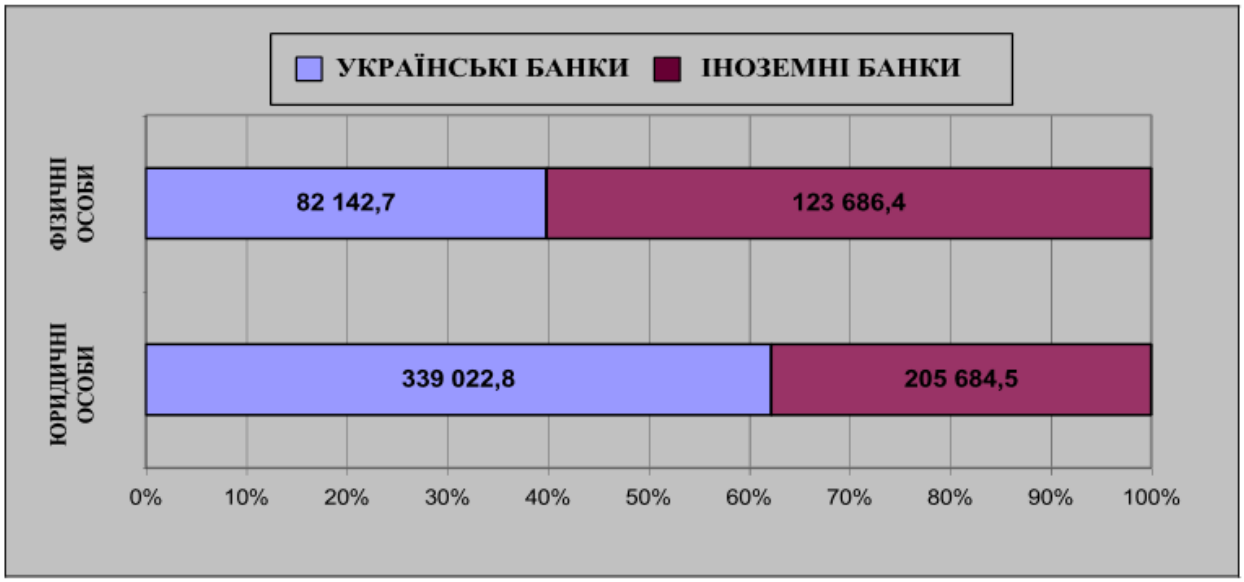

Рис. 2.2. Розподіл ринку кредитування між національними та іноземними банками в Україні станом на 01.01.2017 р.

Форми проникнення транснаціонального банківського капіталу на фінансовий ринок України в цілому аналогічні тим, що застосовуються в інших країнах Центральної та Східної Європи – створення представництва, заснування власного дочірнього банку, злиття або поглинання банків, продаж/купівля банківських установ. Проте перевага надається купівлі вітчизняних банків. Одним із аргументів розширення присутності транснаціонального капіталу в банківській системі України є теза щодо здешевлення кредитів. Деякі економісти переконують суспільство, що західні банки звикли працювати з невеликою відсотковою різницею між вартістю кредитів і депозитів, а відтак продовжуватимуть подібне й в Україні, однак ставки кредитування залишилися одними із найвищих в Європі, а також серед країн з ринками, що формуються [57, с. 11].

За станом на 1 січня 2017 р. ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 96 банків, 6 – знаходилися у стадії ліквідації. З початку 2016 року кількість функціонуючих банківських установ скоротилася на 21. Загальні активи всіх банків складали 1 трильйон 242 мільярдів гривень, що на 1,84% більше ніж роком раніше (1,220 трлн. грн. на

01.01.2016). Протягом 2016 року в структурі власності банківської системи України відбувалися значні перегрупування. Внаслідок переходу системного ПАТ КБ «Приватбанк» у стовідсоткову власність держави частка державних банків в структурі активів банківської системи України значно зросла протягом IV кварталу 2016 року та станом на 01.01.2017 р. відповідала 52%. Частка банків з приватним українським капіталом складала близько 13%, банків іноземних банківських груп – 35% (38 банків з іноземним капіталом і 17 - зі стовідсотковим іноземним капіталом). На кінець 2017 р. мережа банківських установ в Україні налічувала 9489 філію.

Перспективи застосування сучасних банківських технологій, які декларуються прихильниками розширення присутності іноземних банків на практиці не стали достатньо вагомим аргументом за 2–3 роки діяльності потужних ТНБ на Україні. У банках, куплених іноземцями, відбулося багато змін технологічного характеру. Але більшою мірою вони стосувалися технологій продажів банківських продуктів (застосування маркетингових технологій) і ризик-менеджменту (технології мінімізації ризиків).

Західні банки почали впроваджувати в Україні лише те, що на місцевому ринку може працювати ефективно. Саме тому вони пропонують упроваджувати новації поступово, але з деяким випередженням, щоб при виникненні попиту на них банк міг його задовольнити. У такий спосіб вони обирають еволюційний шлях розвитку. Перевага західних банків на сьогодні не в тому, що вони виводять на ринок принципово нові продукти, а в тому, що добре «упаковують» існуючі. Ринок іпотеки, кредитні картки, автокредити існували в Україні і раніш, однак завдяки досвіду західних банків і внаслідок зростання конкуренції ці продукти набули подальшого розвитку.

Першим кроком усіх транснаціональних банків, які увійшли на український ринок, стало структурування банку на групи за видами бізнесу. Нині у таких банках діють корпоративний бізнес (Business line-Corporate), малий і середній бізнес (Business line-SME), приватний бізнес (Business line-Private Individuales). Така західна технологія дозволяє власникам банку

передбачати, насамперед результати діяльності свого бізнесу загалом і кожної лінії бізнесу зокрема. Це дає змогу банкірам оцінювати перспективи розвитку різних гілок бізнесу і приймати рішення щодо доцільності інвестицій у кожну з них [68, с. 11].

Значний прорив українські банки з іноземним капіталом зробили у застосуванні методів міжнародної управлінської звітності. В обіг банківської діяльності ввійшли такі поняття, як вартість продуктів (Margins assets, Margins liabilities: маржа за активами і пасивами з урахуванням вартості ресурсів на міжбанківському ринку), маржинальний прибуток (Contribution Margin: валовий дохід–адміністративні витрати), ефективність витрат (Cost Income Ratio: адміністративні витрати/валовий дохід). Знання цих показників дає змогу менеджерам банку розуміти і виконувати ті завдання, що поставлені перед ними власниками банку.

Безперечно, досвід західних банківських технологій є дуже важливим для розвитку банківської діяльності вітчизняних банків. Але для його використання не є обов'язковою умовою зростання частки транснаціонального капіталу в банківській системі понад 40%. Більш перспективним для України було б вирішення цього питання шляхом поліпшення якості освіти банківських працівників і покращення матеріальної бази ВНЗ з банківським спрямуванням [2, с. 19].

З огляду на значні обсяги докапіталізації ряду банківських установ та виключення з порядку розрахунку статистичних показників НБУ банків, що визнано неплатоспроможними, обсяг власного капіталу банківської системи України протягом 2016 року збільшився на 19,4% та станом на 01.01.2017 р. складає 123,78 млрд. грн. Адекватність регулятивного капіталу станом на 01.01.2017 р. є дещо вищою за граничний мінімум (10%) та складає 13% (див. рис. 2.3).

За підсумками 2016 року чисті активи банківської системи України збільшились несуттєво. Їх обсяг станом на 01.01.2017 р. відповідав 1,256 млрд. грн. проти 1,254 млрд. грн. на початок року.

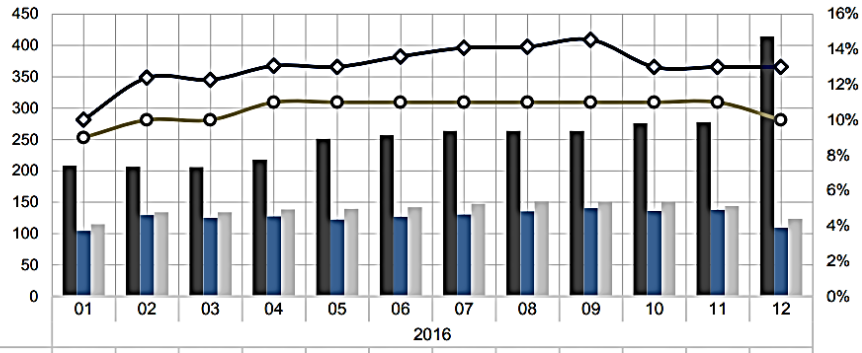

	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
Статутний капітал, млрд. грн.	209	207	206	218	251	257	264	264	264	276	278	415
Регулятивний капітал, млрд. грн.	105	130	125	128	123	127	131	136	141	137	139	110
Власний капітал, млрд. грн.	115	134	135	139	140	142	148	151	151	151	144	124
Адекватність регулятивного капіталу (Н2),%	10%	12%	12%	13%	13%	14%	14%	14%	15%	13%	13%	13%
Частка капіталу в пасивах, %	9%	10%	10%	11%	11%	11%	11%	11%	11%	11%	11%	10%

Рис. 2.3. Динаміка основних показників власного капіталу банків України

Одним з ключових чинників коливання обсягу активів банківської системи в досліджуваному періоді виступала динаміка курсу національної валюти, поряд із виведенням частини комерційних банків з ринку, рухом клієнтських коштів та скороченням кредитних портфелів. Високий вплив коливання курсу національної валюти на обсяг активів банківської системи України пояснюється значною часткою активів в іноземній валюті в загальному обсязі (41,8% станом на початок 2017 року). Динаміку основних складових активів банківської системи України представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Динаміка активів банківської системи України, млрд. грн.

Показник / Дата	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.04.2016	01.07.2016	01.10.2016	01.01.2017
Чисті активи	1 278,10	1 316,85	1 254,39	1 299,06	1 260,62	1 275,94	1 256,30
Кредитний портфель	911,40	1 006,36	965,09	983,94	907,96	943,06	1 005,92
Вкладення в цінні папери	138,29	168,93	198,84	197,67	210,09	215,68	332,27
в т.ч. ОВДП	81,05	93,43	81,58	107,26	133,13	156,22	255,47
Високоліквідні активи	152,90	155,64	191,26	223,05	224,21	212,19	199,50
Офіційний валютний курс UAH/USD, грн.	7,99	15,77	24,00	26,22	24,85	25,91	27,19
Середня відсоткова ставка за кредитами в нац.валюті,%	17,20	18,80	21,47	21,10	18,10	16,50	17,70
Середня відсоткова ставка за кредитами в ін.валюті, %	8,20	8,30	6,88	8,50	9,20	7,90	8,20

Протягом 2016 року обсяг клієнтського кредитного портфелю скоротився на 0,4% (3,85 млрд. грн.) та станом на 01.01.2017 р. відповідав 1 005,92 млрд. грн. проти 1 009,77 млрд. грн. на початок року (див. рис. 2.4).

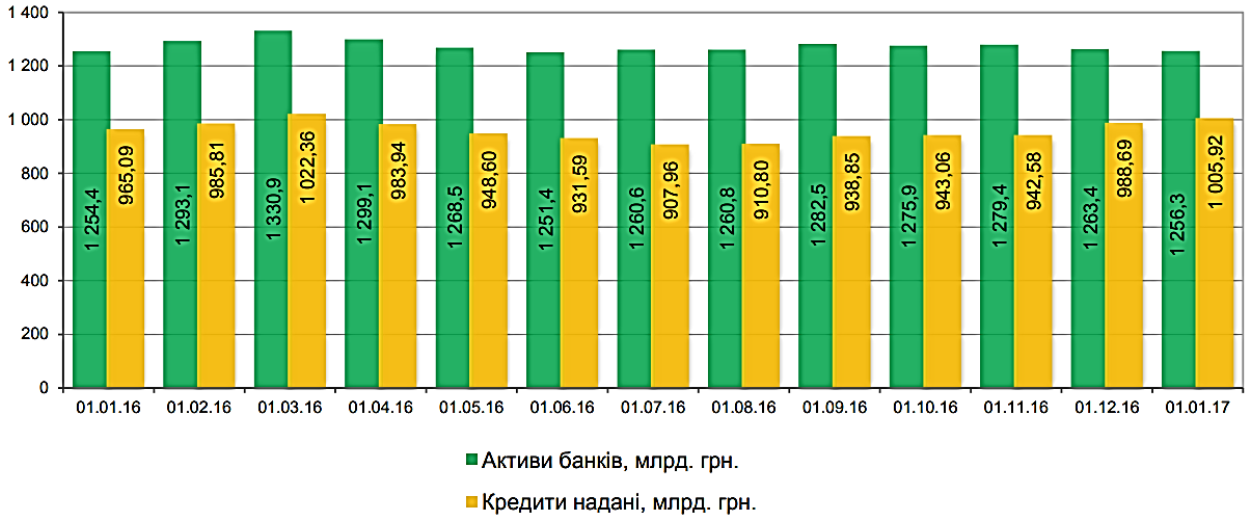

Рис. 2.4. Динаміка активів банківської системи України

Для порівняння з іншими країнами з ринками, що формуються, зокрема, з Росією (67%) і Польщею (58%) – це є досить високий показник, який свідчить про вразливість банківської системи від зовнішніх чинників.

Скорочення загального обсягу кредитного портфелю відбувалося внаслідок зменшення протягом року суми кредитів, наданих фізичним особам. За підсумком 2016 року їх обсяг знизився на 10,43% до 847,09 млрд. грн. Кредити, надані суб'єктам господарюванням за підсумком року навпаки збільшилися на 1,98% та на початок 2017 року досягли 157,39 млрд. грн.

Курсові різниці виступають вагомим чинником коливання сукупного обсягу кредитного портфелю протягом року, оскільки близько половини виданих кредитів номіновані в іноземній валюті (52% станом на 01.01.2017 р.). Клієнтський кредитний портфель в розрізі позичальників та рівень доларизації кредитів представлено на рисунку 2.5.

Тому питання контролю за рухом капіталу стає все більш актуальним у контексті стрімкого зростання боргу банківського сектору останніми роками.

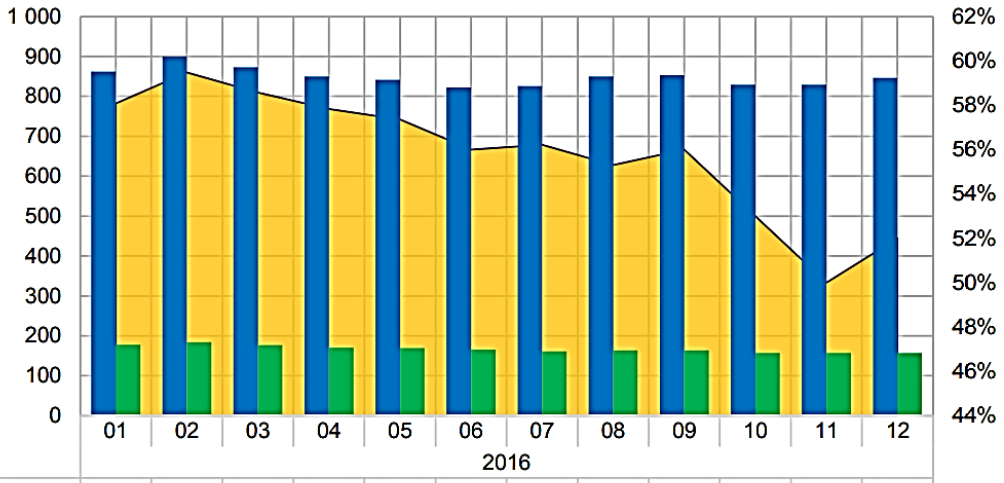

	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
Рівень доларизації КП	58%	59%	59%	58%	57%	56%	56%	55%	56%	53%	50%	52%
Кредити юридичним особам	863	901	874	850	842	823	826	850	853	830	830	847
Кредити фізичним особам	178	184	177	171	170	166	161	164	164	157	157	157

Рис. 2.5. Клієнтський кредитний портфель в розрізі позичальників та рівень доларизації кредитів, млрд. грн., %

Необхідність посилення контролю обумовлена значними втратами ринкової вартості банків і підприємств на фондовому ринку, погіршення іміджу України через стрімке зростання заборгованості і спрямування потоків боргового капіталу переважно у невиробничу сферу, зокрема, на нарощування імпорту. Нестабільність основних чинників, що впливають на рішення щодо надання саме – кредитів (не стабільність валютного курсу; зменшення прибутків підприємств) – вимагає більш обережної політики банків щодо управління інвестиційним і позичковим банківським капіталом.

Основу ресурсної бази для банків становлять кошти, залучені із внутрішнього ринку. Разом з тим банки мають найбільший обсяг запозичень із зовнішніх ринків (у тому числі у вигляді фінансування від материнських структур) серед інших секторів економіки, що спричиняє значну залежність фінансового сектору від валютної політики у країні.

Сукупний обсяг зобов’язань українських банків протягом 2016 року скоротився на 1,6% до 1,133 млрд. грн. Динаміку та структуру зобов’язань БСУ представлено на рис. 2.6.

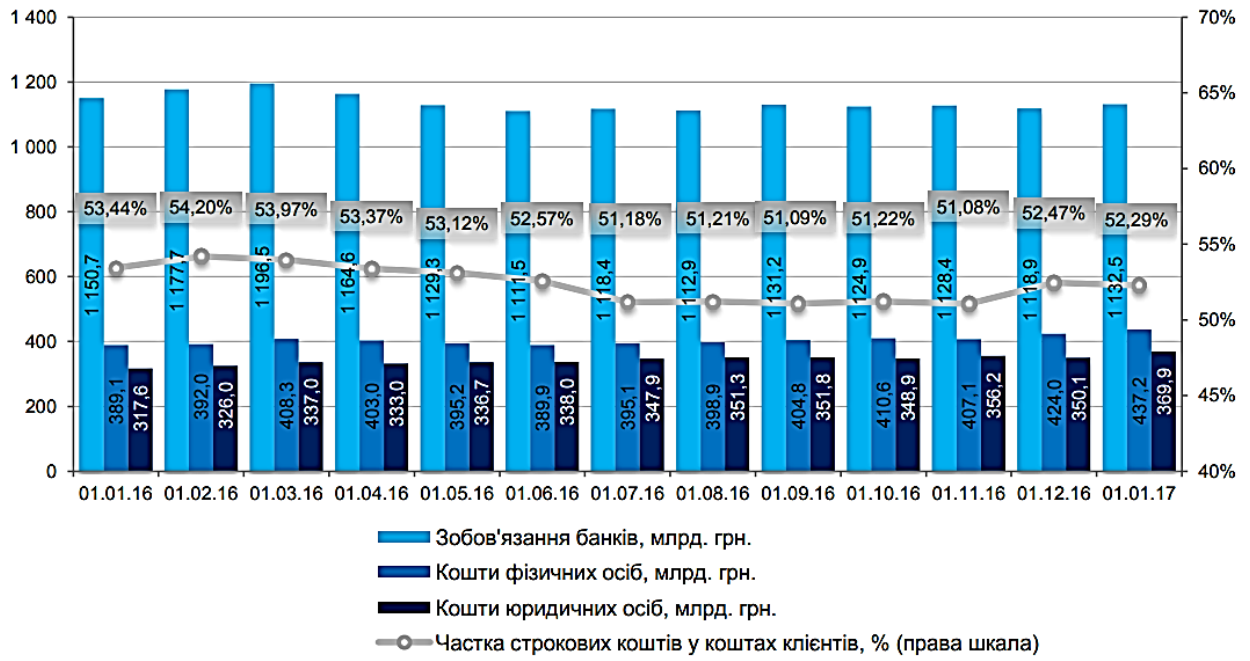

Рис. 2.6. Динаміка та структура зобов’язань банківської системи України

Незважаючи на те, що окремим банкам вдалося пролонгувати публічні зобов’язання перед міжнародними кредиторами, значну частину боргів вони змушені були погашати. Міжнародні кредитори (у тому числі, материнські структури) все частіше застосовували короткострокове рефінансування старих боргів, що насамперед обумовлено високими системними ризиками України через нестабільну грошово-кредитну й валютно-курсову політику, що спричинило скорочення обсягу довгострокових запозичень банків при збереженні значних виплат по таких зобов’язаннях.

Це спричиняє зменшення терміновості приваблюваних ресурсів і вимагає від банків надзусиль щодо оптимізації платіжних календарів (GAP розривів) та забезпечення ліквідності активів.

Із розгортанням світової фінансової кризи більша частина банківських установ сконцентрувалася на нагромадженні ліквідності, майже повністю припинивши кредитування. Певні банки отримали істотну підтримку власників (зміцнення капітальної бази), що дозволило їм після певної стабілізації ситуації з ліквідністю відновити кредитування. Разом з тим, через збереження негативних тенденцій в економіці країни та стримуючу монетарну політику регулятора платоспроможний попит на банківські кредити у

зазначеному періоді залишається низьким, що обмежує кредитну активність банківських установ [18, с. 57].

На нашу думку, основними чинниками впливу й індикаторами стану банківської системи країни можна вважати негативні тенденції у національно-господарській системі, що відповідним чином позначилися на платоспроможності основних контрагентів банків і стані фінансового ринку (зокрема на збільшенні проблемної заборгованості банків при низьких темпах кредитування, а також скороченні вільних ресурсів підприємств на банківських депозитах). Консервація стримуючої грошово-кредитної політики НБУ (одна з вимог МВФ) і спроби стабілізувати валютний ринок через обмеження пропозиції гривневої ліквідності разом із нарощуванням капіталів окремими банками (зокрема, у рамках державної рекапіталізації) не здійснили істотний позитивний вплив на ліквідність цих установ (2 з 3 рекапіталізованих банків звернулися до державних органів щодо додаткового обсягу коштів). При цьому зазначена стабілізація є нестійкою, тому що рівень довіри населення до банків залишається як і раніше низьким.

З огляду на кредитні й ринкові ризики фінансування іноземними групами дочірніх українських банків на рівні ―мінімальної достатності‖, зважаючи на високий рівень кредитних і девальваційних ризиків, а також, в окремих випадках, через проблеми з ліквідністю самих материнських груп у структурі ресурсної бази банків усе більше будуть переважати короткострокові пасиви, що підвищує ризик ліквідності банківської системи:

- посилення контролю над фінансовими установами з боку регулятора та збільшення тиску на бізнес з боку фіскальних органів у середньостроковій перспективі;

- звуження ліквідності внаслідок збереження ризиків відтоку ресурсної бази, обмежених можливостей рефінансування зовнішніх запозичень, а також через адміністративні міри Національного банку України;

- збереження низького рівня довіри внутрішніх інвесторів і кредиторів до банківської системи;

- посилення тиску на гривню;

- низькі обсяги кредитування [22, с. 47].

Вплив транснаціональних банків на розвиток вітчизняної банківської системи відбувається поступово, а на сьогодні складно передбачити всі його наслідки. Проте вже помітні новітні тенденції, які виникли з приходом на український фінансовий ринок транснаціональних банків, що дедалі сильніше впливають на розвиток банківської системи в цілому. Відомо, що збільшення капіталізації банків завдяки отриманому прибутку обумовлює зміцнення національної банківської системи. Однак зростання у ній частки транснаціонального капіталу загрожує збільшенням обсягу прибутків, які виводяться з України (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Компаративний аналіз наслідків діяльності банків з іноземним капіталом у фінансовій системі України за 2011–2016 рр.

ПОЗИТИВНІ НАСЛІДКИ		НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ	
1	Підвищення капіталізації вітчизняних банків	1	Відбувається поступова денаціоналізація банківської системи
2	Підвищення конкуренції на ринку банківських послуг	2	Поглиблення дефіциту поточного рахунку платіжного балансу через накопичення боргових зобов'язань перед нерезидентами
3	Зростання якості послуг та розширення їх асортименту	3	Поглиблення залежності від західного фінансування
4	Диверсифікація структури джерел формування банківського капіталу	4	Скорочення обсягів кредитування національного бізнесу
5	Скорочення частки держави у структурі внутрішнього кредиту	5	Зменшення ефективності регулятивної ролі НБУ у міру зростання присутності іноземного капіталу, що призводить до послаблення впливу держави на монетарні та макроекономічні процеси
6	Покращення ефективності банківської системи	6	Зростання присутності іноземних банків на національному ринку так і не призвело до здешевлення відсоткової ставки
		7	Спекулятивний характер відсоткової політики по кредитах у банках з іноземним капіталом

Ступінь впливу економічної кризи на банківську систему залежить від багатьох факторів, але головним з них є стан самої банківської системи до настання кризи. При цьому особливе значення мають ліквідні позиції, якість

кредитного портфеля, рівень капіталізації банків і банківської системи в цілому. Ослаблена банківська система особливо потерпає від банківської кризи. Нині дуже важливим завданням, що поставлене перед директивними органами, є прийняття невідкладних заходів щодо зм'якшення ризиків, у тому числі підготовка планів дій у непередбачених обставинах [50, с. 4].

Загальний показник державної і приватної заборгованості України коливається на рівні близько 90% від ВВП. За даними НБУ, з початку 2016 року валовий зовнішній борг України скоротився на 5 246 млн. дол. США, або на 4,4%, і станом на 01.01.2017 року склав 113 483 млн. дол. США (див. рис. 2.7.). Основна частка боргу (74,5%) номінована у долари США. У перерахунку на наявне населення розмір боргу склав 2,7 тис. дол. США на кожного українця.

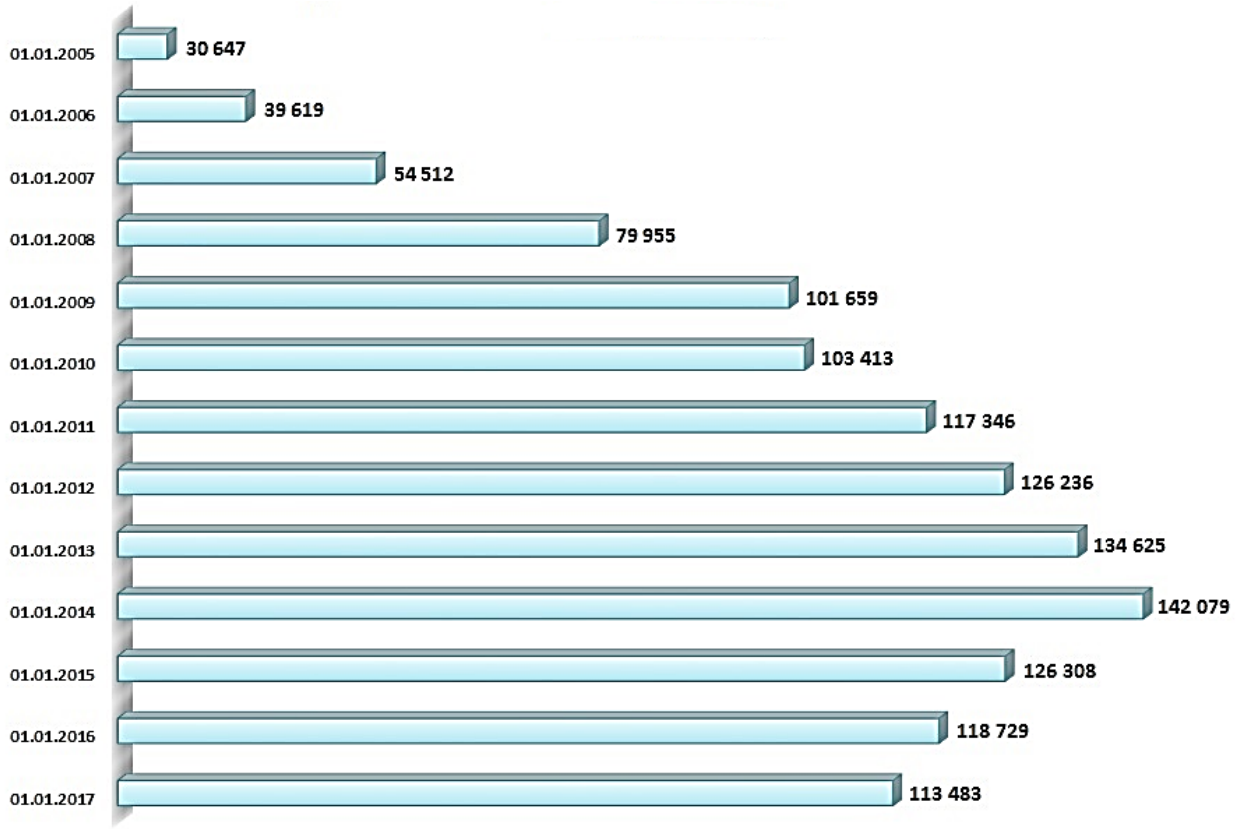

Рис. 2.7. Динаміка ВЗП України, млн. дол. США

Скорочення зовнішньої заборгованості відбулося за рахунок скорочення зобов'язань як державного, так і приватного секторів. Так, борг державного сектору за рік скоротився на 86 млн. дол. США, або на 0,2%. Станом на 01.01.2017 року він склав 42 581 млн. дол. США або 38% сукупного боргу.

Скорочення боргу приватного сектору було більш значним – на 5 160 млн. дол. США або на 6,8%, в результаті, на звітну дату його обсяг склав 70 902 млн. дол. США або 62% сукупного боргу (див. рис. 2.8.).

Рис. 2.8. Зміна структури зовнішнього боргу України, млн. дол. США

Водночас, з початку 2016 року на 6 175 млн. дол. США або на 51,3% зросла прострочена заборгованість реального сектору, яка станом на 01.01.2017 року склала 18 217 млн. дол. США (див. рис. 2.9.).

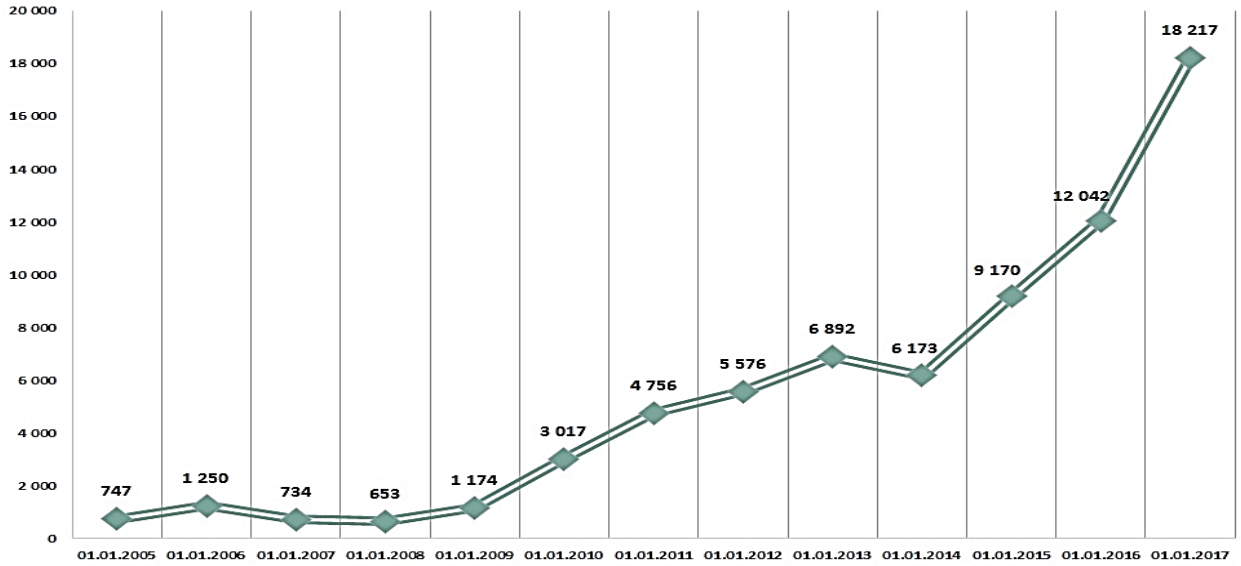

Рис. 2.9. Зміна простроченої заборгованості, млн. дол. США

Саме у цих показниках і містяться основні ризики фінансової системи, а також негативні фактори конкурентного середовища фінансового ринку України. По-перше, істотно змінилися акценти у структурі заборгованості за секторами економіки. Борг банківського сектору у значній частині заміщений боргом секторів державного управління та органів грошово-кредитного регулювання. Інакше кажучи, частка державної заборгованості зростає високими темпами, а приватні борги відносно, хоча і невисокими темпами, але зменшуються, що свідчить лише про репатріацію запозичених капіталів в іноземній валюті.

Заходи ж підтримки банківського сектору в умовах світової фінансової кризи були досить схожими із західними аналогами:

1) у період розгортання кризових явищ – більш ніж секретні обсяги надання рефінансування комерційним банкам;

2) на другому етапі – із семи проблемних великих банків обрано три найбільш придатні для отримання державної допомоги (ПАТ «Укргазбанк», АТ «Родовід Банк» і ПАТ КБ «Приватбанк»).

У сучасних умовах основним завданням держаної політики України є спрямування фінансових ресурсів до реального сектору економіки. Для кредитування пріоритетних для країни проектів можна використати непопулярний, але прозорий механізм залучення коштів – кредити НБУ, який може рефінансувати державні банки за ставкою 10,5%. Фінансові установи, у свою чергу, повинні спрямовувати отримані ресурси на проекти, затверджені спеціальною державною програмою (наприклад, авіабудування, житлове та комерційне капітальне будівництво, інфраструктурні проекти тощо).

Досвід країн, які меншою мірою постраждали від потоків боргового капіталу свідчить, що підтримка економічного зростання, навіть незважаючи на світову фінансову кризу, стала наслідком двох чинників – через меншу частку іноземного капіталу у банківському секторі, а також більш високу частку внутрішніх заощаджень, що дало змогу підтримати зростання кредитного портфеля завдяки внутрішнім ресурсам. Тому стратегічними

орієнтирами державної політики у сфері регулювання банківської діяльності мають бути збільшення реального ВВП та інвестицій в основний капітал, забезпечення стійкості економіки через розширення внутрішнього платоспроможного попиту та посилення конкуренції внутрішнього та зовнішнього ринків.

2.3. Реалізація стратегії реорганізації транснаціонального банківського бізнесу

Сучасні тенденції в розвитку корпоративного управління, фондового ринку обумовлені процесами злиттів і поглинань. Сам термін «злиття і поглинання» (ЗіП) був запозичений з англійської мови і є дослівним перекладом відомого терміна «mergers and acquisition» (M&A), використовуваного в англосакській системі права. Проте, як відзначають дослідники, західні компанії вкладають у нього зовсім інший сенс, ніж вітчизняні фахівці у сфері корпоративного права.

У Сучасному економічному словнику (за ред. Б. Райзберга) подано достатньо велике й аргументоване трактування поглинання. Поглинання − форма примусового злиття, придбання однієї фірми іншою; поглинаюча фірма залишається юридичною особою, а та, що поглинається, ліквідується, передавши при цьому першій усе майно, зобов'язання, борги. Поглинаюча компанія в результаті такої операції збільшує свої активи на суму чистих активів компанії, що поглинається. А її акціонерам надається право придбати нові акції пропорційно пайовій участі кожного. Найчастіше поглинання відбувається за допомогою скуповування акції, викупу контрольного пакета [56].

Процеси злиття і поглинання за своєю формою вияву стратегії є учасниками угод злиттів і поглинань, базуючись на наявній інформації про об'єкти, їх характеристику і вартість, проводять попередні переговори, формують загальну картину про привабливість бізнесу. Кожен етап процесу

злиття і поглинань (рис. 2.10) відрізняється характерними рисами, а також цілями, які необхідно досягти після його завершення.

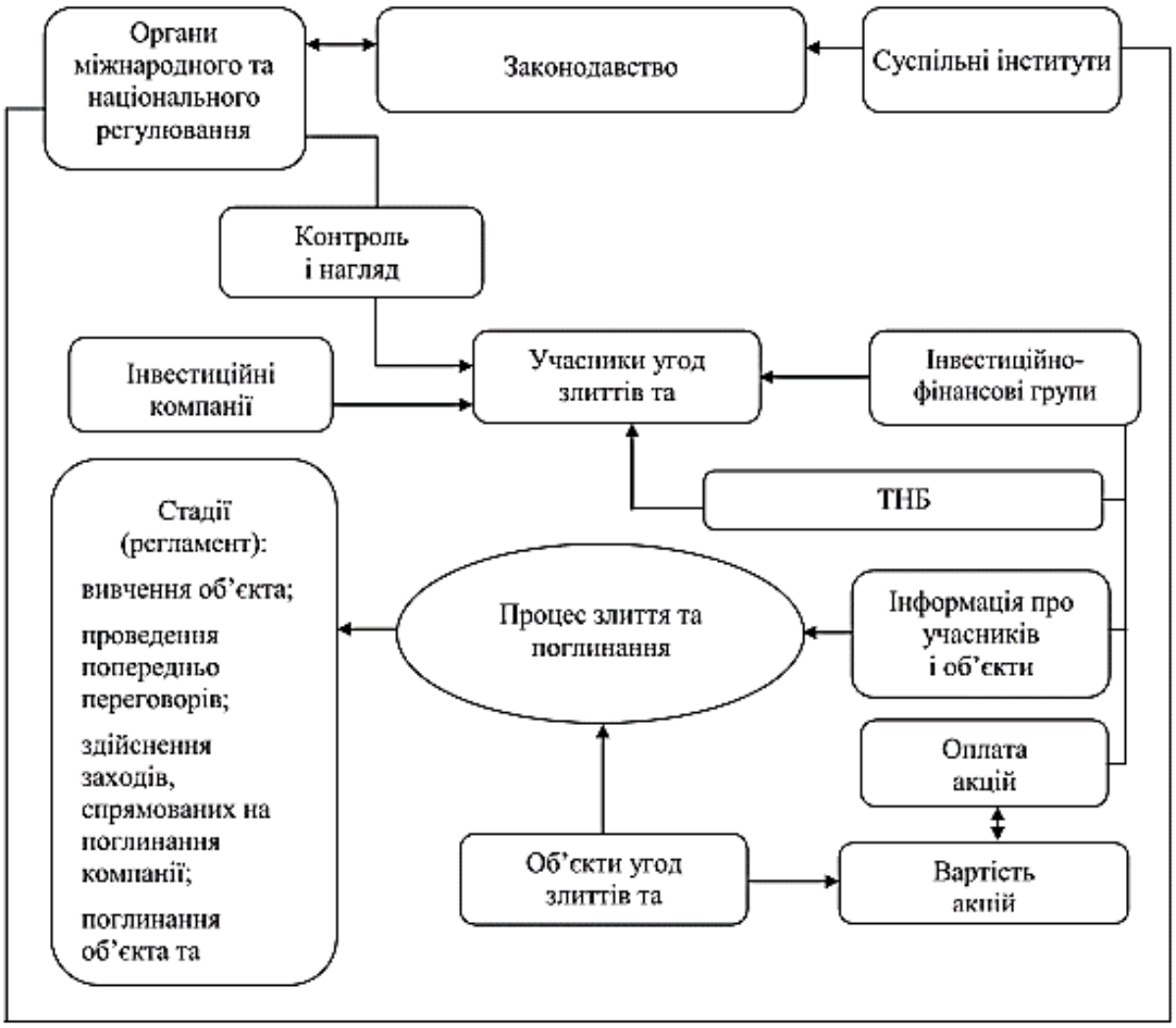

Рис. 2.10. Механізм злиттів і поглинань

Тривала і складна процедура злиттів і поглинань компаній включає організацію взаємодії учасників угод із представниками органів державної влади та місцевого самоврядування. Це питання належить до одного з ключових у механізмі злиттів і поглинань і, як відзначають дослідники, найменш вивчених моментів цього процесу, Держава, як загальний координатор законодавства і формування бюджету, стикається з потребою регулювання робочої сили й капіталу, зменшення дефіцитності бюджету, інвестицій, стратегічних ресурсів.

Рух зовнішніх інвестицій і фінансових потоків посилює залежність національних економік від зовнішнього світу. Їх динаміка тісно пов'язана із проведенням політичної стратегії держави.

У 2016 р. транскордонні ЗіП виросли на 53% і досягли 526 млрд дол., що було обумовлено зростанням кількості мегаугод (вартістю більше 3 млрд дол.): з 44 у 2015 р. до 62 у 2016 р.

У 2016 р. більше двох третин від загальної вартості інвестицій у нові проекти, як і раніше, припадали на частку країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою. Хоча у 2016 р. зростання глобальних потоків прямих іноземних інвестицій (ПІІ) було обумовлене головним чином транскордонними ЗіП, загальна вартість інвестицій у нові проекти залишалася значно вище, ніж обсяг ЗіП, що спостерігалося з початку фінансової кризи.

Процес M&A банків в економічній практиці багатьох країн відомий давно, практично після Другої світової війни. Першим значним злиттям банків у 90-ті роки XX ст. вважають об’єднання двох американських банків Travelers та Citicorp загальною вартістю близько 80 млрд дол. США кожен.

Найбільшими країнами-поглиначами до недавнього часу були країни Західної Європи, а саме Італія, Німеччина, Великобританія та Франція. Найвища активність щодо злиттів та поглинань банків спостерігалася в Італії − 48% від усіх угод. У 8 із 20 найбільших угод у Європі об'єкт придбання знаходився в Італії.

У питаннях злиття японські банки виявляють значну активність. Злиття здійснюються відповідно до програми уряду. Державна підтримка розвитку банківського сектору, підтримка в освоєнні зовнішніх ринків, значний економічний прорив японської економіки в остаточному підсумку привели до того, що сьогодні з 10 найбільших банків світу − 6 японських. Найбільші з них це − Mitsubishi UFJ, Sumitomo Mitsui, Mizuho.

Для сучасного етапу розвитку світової економіки характерна поява стратегічних альянсів і співпраця фінансових інститутів у глобальних інформаційно-фінансових проектах. Так на 7 потужних транснаціональних

банків (Citigroup, Credit Suisse Group, Deutsche Bank, Goldman Sachs, Merril Lynch, Morgan Stanley, UBS) припадає майже половина фінансових операцій світу [66].

Криза на фінансових ринках розвинутих економік Заходу стала для них одним із найсерйозніших ударів за останні 20 років. Проте він практично не торкнувся Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Навпаки, найбільші інвестиційні фонди Китаю, Південної Кореї, Сінгапура, ОАЕ і Катару прагнуть використовувати момент для покупки часток у західних банках і корпораціях, що подешевшали.

Проведемо «case study»-аналіз практик застосування стратегії реорганізації транснаціонального банківського бізнесу.

Провал проекту злиття першого і третього за величиною банків ФРН спричинив нервозність ринків, політиків, аналітиків і самих учасників угоди, що не відбулася. Безпосередньою реакцією біржі на сенсаційне повідомлення про зрив угоди стало зростання курсів акцій цих банків − вони піднялися приблизно на 4%.

Два найбільших німецьких банки Dresdner Bank AG та Commerzbank AG заявили про припинення переговорів про можливе злиття банків. До цього Dresdner Bank вів переговори з одним зі своїх видатних конкурентів – Deutsche Bank, які також закінчилися нічим.

Результатом невдалих переговорів Dresdner Bank AG та Commerzbank AG стало різке падіння цін на акції обох банків, причому Dresdner Bank постраждав більше.

У злитті банків вирішальне значення має такий чинник, як швидкість. Банки обіцяють акціонерам велику економію за рахунок об’єднання систем і внутрішніх процесів у частині back-office, тому керівники інформаційних систем відчувають величезний тиск − їм необхідно у стислі терміни забезпечити нарощування економії , позбавившись від зайвих застосувань і закривши непотрібні центри зберігання даних.

У процесі злиття Chemical Bank та Manufacturers Hanover колектив, що здійснював перетворення, витратив не один місяць, щоб вирішити, які ж із тисяч банківських застосувань, центрів даних і мереж слід зберегти, а які продати, викинути або здати на брухт. На основі цих рішень з персоналу двох банків була набрана нова група керівників служби інформаційних систем [60].

А при злитті Chemical Bank та Chase Manhattan такий колектив був підібраний практично одразу, після чого він як єдиний підрозділ приступив до відбору інформаційно-обчислювальних ресурсів [61].

Великі банки при злитті нерідко зберігають практично незмінними колишні структури управління, зокрема мають по два відділи кадрів, а керівництво нової установи формують пропорційно могутності банків, що беруть участь у злитті. Проблеми виникли приблизно через десять років після злиття, коли деякі співробітники середньої ланки, як це зазвичай буває, «випали із загальної течії», а причини цього стали шукати в тому, що вони нібито «не підійшли іншому банку». І тільки кілька років тому розмови про те, хто є вихідцем з якого банку, припинилися.

Найбільше банки потребують інтеграції систем у сфері надання послуг клієнтам, оскільки тут це може сприяти зростанню доходів, а не тільки зниженню витрат.

Іноземний капітал в Україні представлений 23 країнами. Найбільшу частку в загальній сумі іноземного капіталу становить капітал Росії (21%). Значна питома вага капіталу характерна для таких країн, як Австрія (16%), Італія (14%), Франція (13%), Угорщина (7%), Швеція (6%), Німеччина (5%) [53]. Позитивним моментом є те, що найбільші обсяги банківського капіталу походять із країн з високим рівнем розвитку банківських систем. На банківському ринку присутні майже всі великі європейські фінансові групи: угорський OTP Bank (придбавши Райффайзенбанк-Україна), шведський SEB Group (банк «Ажіо»), голландський TBIF Financial Services Group ВАБанк), російські «Ренесанс-капітал» (банк «Лідер»), Банк Москви, Банк НРБ і Внешторгбанк (відкрили дочірні банки, а ВТБ до того купив банк «Мрія») [60,

с. 15], італійський «Unicredit», польський РКО тощо, тому можна зробити висновок про достатній ступінь диверсифікованості банківського сектору за країною походження капіталу, що підтримує здорову конкуренцію серед банків [58].

Для процесів злиттів та поглинань в Україні, як і в інших країнах світу, притаманна хвилеподібна динаміка, зумовлена, насамперед, циклічністю розвитку світової та національної економік.

З початку 2006 р. і по 2011 р. відбулося 10 процесів злиття та поглинання. Активізація процесів злиттів та поглинань у банківській системі України у 2012-2016 рр. (укладено 32 угоди зі злиття й поглинання) була наслідком позитивних економічних очікувань, що передували кризам світової та національної економік унаслідок так званого «перегріву» та кредитного буму.

В угодах по ЗіП в українському банківському секторі можна виділити два основних мотиви: для іноземних банків – це вихід на новий ринок через об'єднання з українськими, для українських – підвищення конкурентоспроможності та збільшення капіталу.

У посткризовий період (починаючи з кінця 2010 р.) відбулась активізація на ринку злиттів та поглинань. У 2011 р. відбулося злиття АКБ «Донгорбанк» та ПАТ «Перший Український Міжнародний Банк» (ПАТ «ПУМБ»), що входять до фінансово-промислової групи SCM.

Іншим прикладом злиття, який заслуговує на увагу, є об'єднання ПАТ «Креді Агріколь Банк» і ПАТ «КІБ Креді Агріколь». Угоду злиття ці банки, що належать до потужної французької групи Credit Agricole Group, підписали в 2012 р.

У 2013 р. на загальних зборах акціонерів ПАТ «Укрсоцбанк» було прийнято рішення про приєднання ПАТ «Унікредіт Банк».

Одним із найбільших злиттів у банківському секторі в посткризовий період можна назвати злиття «Альфа Банк» та «Укрсоцбанк». Про об'єднання

банків було заявлено влітку 2015 р., метою якого було створення третього за потужністю об'єднаного банку в Україні.

В 2017 році відбулося злиття «Експрес-Банк» та «Індустріалбанк».

Серед причин активізації процесів злиттів і поглинань у банківській системі України в посткризовий період вважаємо реалізацію таких цілей:

- потреба підвищення рівня капіталізації;

- оптимізація активів у межах ФПГ і перерозподіл власності між ФПГ;

- отримання готового бізнесу зі своєю мережею філій, клієнтами та репутацією;

- диверсифікація діяльності шляхом розширення географії збуту й розширення асортименту банківських продуктів;

- зростання власної частки на ринку;

- зменшення витрат за рахунок ефекту масштабу шляхом розподілу постійних витрат на більшу кількість продукції, що приводить до зменшення середньої величини витрат на одиницю продукції.

Агресивна конкурентна стратегія входження транснаціональних банків у банківський сектор України визначає їх готовність сплачувати високі ціни за акції системних українських банків з розвиненою мережею та значною клієнтською базою. Основними цілями іноземних банків-покупців у цій конкуренції є придбання українських банків, що відповідають таким критеріям, як достатній рівень капіталізації, широкої мережі філій у містах та регіонах України, наявність міжнародного кредитного рейтингу банку, що повинен відповідати інвестиційному рівню, а також позитивної кредитної історії на міжнародних фінансових ринках та диверсифікованості банківських послуг (наприклад, Райффайзен Банк Аваль увійшов до банківської групи Raiffeisen International, Укрсоцбанк – до UniCredit) [23, с. 38].

Тіньове поглинання як механізм виходу на український ринок банківських послуг застосовувалося у період бурхливої експансії транснаціонального банків у 2005–2008 рр. В Україні створювався новий банк з усім необхідним набором ліцензій, письмових дозволів, з первинною

інфраструктурою, але не з метою подальшої банківської діяльності, а з наміром продати його іноземному інвестору (своєрідна послуга швидкого входження на ринок «під ключ»).

Велика кількість іноземних банків поглинали невеликі кредитно-фінансові установи, які мали певні передумову для розвитку та конкурентні позиції, але не могли їх використати без наявності стратегічного інвестора.

Однак, на нашу думку, найцікавішим з науково-практичної точки зору є специфічний механізм поглинання, а саме:

1) проникнення на ринок України відбувається шляхом злиття або поглинання материнської структури дочірнього банку, присутнього на вітчизняному ринку банківських послуг (наприклад, входження HVB шляхом купівлі Credit Suisse, входження російського Сбербанку через злиття з російським НРБ шляхом поглинання материнської структури поза межами України);

2) виникнення ситуації, коли в Україні працюють зразу два дочірні банки однієї міжнародної банківської групи (Укрсоцбанк (UniCredit) та Унікредитбанк (UniCredit), або Креді Агріколь (Credit Agricole) та Індекс-банк (Credit Agricole)).

Важливо підкреслити, що в Україні не зафіксовано ще жодного випадку внутрішньоринкового злиття дочірніх банків, а невдала спроба вже відбулася після визнання за неефективне намагання об’єднатися в одну дочірню структуру банків Аваль та РайффайзенБанк-Україна, які входили в одну міжнародну банківську групу Raiffeisen International. Адже злиття і поглинання можуть сприяти максимізації вартості установи, тільки якщо у результаті операції щодо злиття банків створюється додана вартість, яка завдяки зростанню ефективності діяльності й очікуваній синергії перевищує розмір витрат для її здійснення.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО ГЛОБАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

3.1. Перспективи трансформації стратегій транснаціональних банків у посткризовий період

Сучасна криза, як вважають багато економістів, призведе до серйозних змін у глобальній банківській системі і матиме серйозний вплив на діяльність ТНБ. Криза підвела свого роду риску під багаторічним періодом бурхливого кількісного і якісного зростання світової банківської індустрії, що характеризувалося швидким збільшенням обсягів, диверсифікацією і глобалізацією операцій кредитних організацій, широким використанням ними фінансових інновацій, прискореною консолідацією та концентрацією банківського капіталу. Стрімкий розвиток цих процесів значно підвищив функціональні можливості банків і рентабельність їх діяльності. З іншого боку, це призвело до істотного, іноді надмірного ускладнення бізнес-моделей кредитних інститутів і швидкого наростання рівня ризиків у глобальній банківській системі, що зрештою стало одним з основних чинників формування її масштабної кризи.

У результаті кризи глобальне середовище для здійснення банківського бізнесу стане менш комфортним, з'являться численні нові бар'єри й обмеження, які змусять ТНБ здійснювати значно стриманішу і консервативнішу політику, ніж раніше. Як прогнозується, основними чинниками, що визначатимуть динаміку банківської індустрії в посткризові роки, стануть такі:

- довгострокове послаблення кон'юнктури глобальних ринків капіталу, серйозно постраждалих у процесі кризи;

- посилення державного регулювання й нагляду в банківській сфері як на рівні окремих країн, так і у глобальному масштабі в рамках підготовленої країнами Групи 20 реформи світової фінансової архітектури;

- посилення в багатьох країнах прямого втручання держави в діяльність національних банків, чиїм великим акціонером і кредитором вона стало у процесі кризи;

- послаблення багатьох провідних американських і західноєвропейських фінансово-банківських груп, що домінували до кризи на міжнародних ринках банківських послуг, унаслідок понесених ними величезних фінансових і репутаційних втрат;

- зниження рівня взаємної довіри у світовій фінансовій спільноті на тлі численних фактів недобросовісної поведінки й навіть шахрайства цілого ряду учасників ринків, що розкрились у процесі кризи, у тому числі найбільших інститутів;

- посилення податкового тиску на ТНБ, у тому числі шляхом обмеження використання ними різних схем мінімізації податкових виплат за допомогою офшорних зон (боротьба з податковими гаванями , тобто країнами і територіями, що дають можливість іноземним компаніям і банкам уникнути сплати податків у себе на батьківщині, заявлена в підсумковій декларації Лондонського саміту Групи 20 як один із головних напрямів перебудови світових фінансів);

- наростання протекціонізму й ізоляціонізму у світовій економіці та фінансах;

- посилення внаслідок кризи позицій провідних країн, що розвиваються, у світовій економіці та фінансах.

Зазначені чинники зумовлять формування в посткризові роки таких основних тенденцій розвитку глобальної банківської системи, що визначають, у свою чергу, ключові напрями перебудови зарубіжних стратегій ТНБ.

1. Скорочення темпів зростання глобальної банківської індустрії. На думку більшості експертів, у перші роки після кризи станеться помітне зниження динаміки зростання світової банківської системи порівняно з докризовим періодом. Цьому в першу чергу сприятиме повсюдне погіршення загальноекономічних умов функціонування банків, а також прогнозоване

посилення державного регулювання їх діяльності. Як очікується, найбільш суттєвим уповільнення буде в розвинених країнах, де середні щорічні темпи зростання сукупних активів ТНБ не перевищать 4-6%, скоротившись в 2-3 рази порівняно з докризовим періодом. Показники зростання ТНБ провідних розвинених державах, включаючи Китай, Індію і Бразилію, хоча і знизяться, проте, очевидно, не так істотно, як на заході. Підтримці їх відносно стабільної динаміки сприятиме як прогнозоване збереження в цих країнах достатньо високих темпів економічного зростання, так і значна автономність їх бізнесу, що забезпечується низькою часткою іноземних джерел фондування кредитних операцій. Так, у Бразилії частка транскордонних зобов'язань у банківських пасивах останніми роками становила близько 5%, в Індії та Китаї − менше 1%. Розвинена внутрішня ресурсна база, у якій домінують депозити населення, і відсутність великих зовнішніх боргів скорочують залежність ТНБ цих країн від кон'юнктури глобальних ринків, зміцнюючи їх довгострокову стійкість.

2. Підвищення значення традиційного депозитно-кредитного механізму в організації бізнесу ТНБ. Модель побудови бізнесу, що ґрунтується на залученні роздрібних депозитів і видачі кредитів, протягом довгого часу була базовою, а іноді і єдино дозволеною національним законодавством для банківських інститутів. Проте у 1990-2000 рр. бурхливе зростання національних і міжнародних фондових ринків, що пропонували максимально різноманітні і гнучкі емісійні механізми фінансового посередництва, призвело до зниження економічної ролі традиційної банківської моделі. Помітно впало її значення і в діяльності самих ТНБ, які в ці роки почали широко використовувати можливості ринку капіталів як для фондування своїх операцій шляхом випуску боргових паперів (зокрема, при сек’юритизації кредитних портфелів), так і для розміщення залучених коштів, у тому числі для одержання спекулятивного прибутку. Дуже популярними стали різні схеми організації банківського бізнесу, що ґрунтуються на залученні коштів на оптових ринках капіталу і перекредитуванні їх іншим фінансовим інститутам чи нефінансовим корпораціям, або інвестуванні в цінні папери.

За оцінками аналітиків, сучасна криза, що супроводжувалася найсильнішими потрясіннями на фондових ринках, здатна загальмувати процеси депозитно-кредитного дезінтермедитації й помітно підвищити значення механізму в організації бізнесу ТНБ, чому сприятиме ряд чинників.

По-перше, очікувана зміна інвестиційних переваг населення, особливо в розвинених країнах, яке, активно вкладаючи в докризові роки свої заощадження в інструменти фондового ринку (безпосередньо або через посередників – пайові фонди, пенсійні фонди або страхові компанії), у процесі кризи зазнало за цими інвестиціями значних втрат і тепер, очевидно, повернеться до традиційної практики розміщення нагромаджень на надійніших банківських депозитах, тим більше, що розмір державних гарантій по вкладах останнім часом у багатьох країнах був істотно збільшений.

По-друге, криза наочно продемонструвала, що ТНБ із вузькими продуктовими стратегіями, які використали для фінансування своїх операцій і підтримки ліквідності переважно фондові, а також міжбанківські кредитні ринки, в умовах посилення ринкової нестабільності виявилися вкрай уразливими. У зв'язку з цим, за оцінками експертів, багато таких банків будуть вимушені перебудувати свій бізнес, підвищивши в ньому значення роздрібних депозитів як джерела фондування діяльності. Нарешті, прогнозоване після кризи посилення регулювання ринків капіталу, швидше за все, уповільнить динаміку їх зростання й понизить норму прибутку від операцій з фондовими інструментами. Ця обставина також спонукатиме ТНБ активніше займатися звичними й об'єктивно менш ризикованими для них депозитно-кредитними операціями.

3. Уповільнення зростання та регіоналізація міжнародного банківського бізнесу. Сучасна криза завдала важкого удару по міжнародному банківському бізнесу, що активно розвивався в докризові роки. Більшість ТНБ у загальній обстановці недовіри та невизначеності, що супроводжувала кризу, вважали за краще обмежити обсяги транскордонних операцій, що спричинило стискання міжнародних міжбанківських кредитних ринків і масштабну репатріацію

капіталу, у першу чергу з країн, що розвиваються. За прогнозами експертів, перші роки після кризи також будуть непростими для міжнародного банкінгу. Його розвиток стримуватиметься цілим рядом чинників.

Багато ТНБ, зазнавши великих збитків по вкладеннях в іноземні цінні папери, зокрема в американські іпотечні облігації, що здавалися високонадійними, найімовірніше, переглянуть свою фінансову політику вбік обмеження обсягів зарубіжних інвестицій. Крім того, на думку багатьох експертів, уряди, що одержали у процесі кризи потужні важелі впливу на банки своїх країн, також підштовхуватимуть їх до скорочення обсягів транскордонних операцій на користь кредитування національної економіки. Нарешті, ряд найбільших американських і європейських фінансово-банківських груп, особливо постраждалих у процесі кризи, для свого виживання будуть вимушені піти на згортання міжнародного бізнесу і розпродаж зарубіжних активів. Подібні прецеденти вже є. Так, у кінці 2008 р. Citigroup продала свій роздрібний бізнес у Німеччині, а також великі підрозділи у Японії та Сінгапурі. У свою чергу, Royal Bank of Scotland у 2009-2010 рр. уклав угоди з продажу дочірніх інститутів в Індії, Аргентині, Казахстані і ОАЕ.

Зазначені чинники, особливо фінансовий протекціонізм влади, здатні призвести в посткризовий період до значного уповільнення динаміки зростання міжнародного банківського бізнесу. Також можливе формування тенденції регіоналізації банківської діяльності, коли багато провідних кредитних інститутів із США і ЄС віддадуть перевагу над моделлю глобального банкінгу, що раніше реалізувалася ними, обережнішій моделі регіонального розвитку бізнесу, сконцентрувавшись на роботі в обмеженій кількості пріоритетних для них держав. У результаті може скластися ситуація, коли деякі країни, що розвиваються, зокрема ряд держав СНД, опиняться фактично поза сферою інтересів західного банківського капіталу, що негативно позначиться на динаміці відновлення їх економік після кризи.

4. Подальше наростання процесів консолідації та концентрації банківського капіталу. Криза, як очікується, у більшості країн приведе до прискорення цих процесів і подальшого укрупнення ТНБ. У складних посткризових умовах, коли рівень рентабельності банківського бізнесу, за прогнозами, може помітно впасти, об'єднання кредитних організацій стане одним із пріоритетних способів підвищення ефективності їх діяльності, а в деяких випадках − і умовою їх виживання. Збільшенню кількості угод злиття та поглинання також сприятиме різке, іноді багатократне зниження внаслідок кризи ринкової капіталізації багатьох банків, що перетворює їх на зручні об'єкти для купівлі.

Найактивніше процеси консолідації відбуватимуться на національному рівні, притому обсяг транскордонних угод M&A, швидше за все, дещо скоротиться внаслідок зазначеної вище тенденції до обмеження масштабів міжнародного банківського бізнесу в посткризовий період. Прискорення внутрішньої консолідації та централізації капіталу багато в чому буде пов'язане з підтримкою, у тому числі фінансовою, цих процесів з боку держав, зацікавлених у підвищенні економічної ефективності й міжнародної конкурентоспроможності свого банківського сектору, а також у недопущенні банкрутств системоутворюючих кредитних інститутів.

5. Зміцнення позицій ТНБ провідних розвинених країн у світовій банківській системі. Розвиток цієї тенденції обумовлений перерозподілом сил, що відбувається нині, у глобальній економіці та фінансах на користь нових економічних лідерів − країн БРІК і інших найбільших розвинених держав. Її основними виявами в посткризовий період, як очікується, стануть такі:

- збільшення частки країн, що розвиваються, у загальному обсязі активів світової банківської індустрії, що визначатиметься більш високими темпами зростання банківського сектору цих країн порівняно з розвиненими державами;

- формування великих банківських центрів регіонального або глобального значення в окремих країнах, що розвиваються;

- розширення експансії кредитних інститутів країн, що розвиваються, у суміжні держави, що стимулюватиметься, у тому числі, послабленням конкуренції на багатьох регіональних ринках фінансових послуг після скорочення масштабів присутності на них банків із розвинених держав.

У цілому слід очікувати, що в посткризовий період розвиток глобальної банківської системи відбуватиметься значно більш спокійно й поступово, ніж у роки, що передували кризі, коли банківська індустрія зробила потужний якісний ривок. Процеси функціональної і структурної перебудови банківського сектору, що бурхливо відбувалися до кризи у більшості країн, у нових умовах сповільняться. Виняток становитимуть лише процеси консолідації банківського капіталу, яким криза, навпаки, надасть додатковий стимул. Знову зросте значення багатьох принципів класичного банкінгу, зокрема традиційної депозитно-кредитної моделі організації діяльності кредитних організацій.

Під впливом кризи відбуватиметься і зміна пріоритетів у роботі ТНБ, які більшою мірою орієнтуватимуться на мінімізацію операційних ризиків, підвищення прозорості й керованості бізнесу, ніж на нарощування активів і показників прибутку за рахунок широкого використання фінансових інновацій, диверсифікації та глобалізації операцій, що частенько мало місце до кризи. У посткризовий період міжнародні стратегії ТНБ у цілому стануть обережнішими і зваженими. Це може виявлятися, зокрема, у деякому звуженні географії діяльності ТНБ, особливо провідних глобальних груп, переході деяких великих ТНБ від спеціалізованих продуктових стратегій, орієнтованих на фондовий ринок, до менш ризикованих універсальних, а також у перебудові моделей фінансування діяльності зарубіжних підрозділів ТНБ на користь ширшого використання ресурсів, що залучаються у країнах їх знаходження. Подібна корекція бізнес-стратегій, хоча й дещо скоротить темпи міжнародної експансії ТНБ, у цілому сприятиме оздоровленню ситуації у світовій банківській індустрії та забезпеченню її довгострокової стабільності.

3.2. Напрями перетворення в управлінні діяльністю транснаціональних банків у процесі консолідації капіталу

У процесі консолідації капіталу транснаціональні банки займають важливі стратегічні позиції. З одного боку, банки, знаходячись у структурі інвестиційно-фінансових груп, безпосередньо формують фінансові схеми, планування й контроль інтеграційних процесів. З іншого боку, банки беруть участь як зовнішні кредитори, що забезпечують фінансування основних або окремих етапів інтеграційних процесів.

Початковими засадами сучасного стратегічного менеджменту ТНБ є:

- зовнішнє середовище організації надзвичайно мінливе й рухливе, тому організаціям потрібні гнучкі структури, своя стратегія, щоб пристосуватися;

- внутрішня структура сучасного банку залежить від зовнішнього середовища, водночас потрібно постійно підтримувати сприятливе внутрішнє середовище;

- управління банком належить до складної сфери людської діяльності, потрібна націленість на співпрацю персоналу.

Відомо, що однією з основних цілей ТНБ, як і будь-якого іншого господарюючого суб'єкта, є одержання прийнятних для нього фінансових результатів, виконання всіх зобов'язань перед клієнтами щодо чіткого здійснення операцій (рис. 3.1).

У поданій моделі показано взаємодію ТНБ банку із клієнтами відповідно до чинного законодавства і структури основних операцій з позицій функціонального залучення й розміщення коштів.

Важливими установками ТНБ є ліквідність і платоспроможність. Ліквідність для комерційного банку виступає як здатність банку забезпечити своєчасне виконання у грошовій формі своїх зобов'язань по пасиву. Звідси первинність операцій по пасиву і їх значущість у нормальному функціонуванні банку. Ліквідність банку свідчить про надійність і стабільність, лежить в основі платоспроможності банку. Ефективність

фінансового аналізу діяльності комерційних банків досягається при комплексному підході до аналізу як сукупності властивостей стану системи, якою є банк. Параметри цього стану не є постійною величиною, а безперервно змінюються. Одна їх частина оцінює фінансове становище банку з позицій його короткострокової перспективи (короткострокової ліквідності, платоспроможності), інша − з позицій середньо- і довгострокового розвитку, обумовленого структурою джерел коштів банку (власного і позикового капіталу), необхідних йому для здійснення ефективної діяльності в сьогоденні та майбутньому, а також якістю їх розміщення. Отже, фінансовий стан банку відбивається в основних показниках, що характеризують його життєздатність (рис. 3.1).

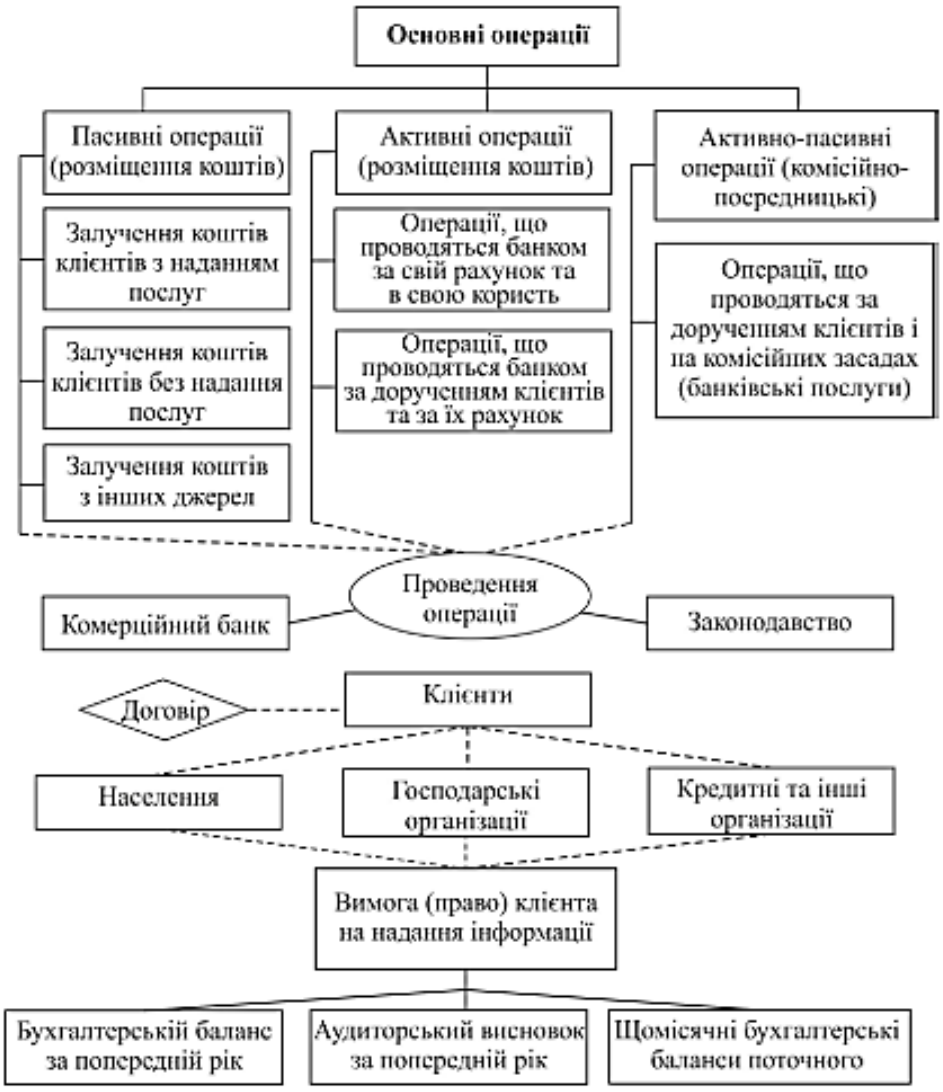

Рис. 3.1. Модель взаємодії комерційного банку із клієнтами за основними операціями комерційного банку

До основних показників фінансового стану банку належать показники достатності капіталу, якості активів, рентабельності ліквідності, рівня ризиків. Дослідники відзначають, що якість і скоординованість управління активами та пасивами банку відповідно до вибраної схеми управління ними відбиваються в системі основних показників фінансового стану банку.

Існують різні думки щодо змісту і процедур фінансового аналізу. Вивчення ефективності управління пасивами банку доцільно розглядати на першому місці, оскільки активні операції по розміщенню коштів можуть бути здійснені лише після операцій по залученню ресурсів. Методологічна складність аналізу якості управління пасивами банку пов'язана з різними підходами до відображення витрат і ризиків, що впливають на власні кошти банку, оцінкою резервів під позики й порядком переоцінки майна.

Важливо досліджувати чинники, що впливають на внутрішні джерела формування капіталу банку: маржа прибутку, використання активів, мультиплікатор акціонерного капіталу (відношення сукупних активів до капіталу), коефіцієнт нагромадження або частка утримуваного від розподілу прибутку. Виявлено, що нагромадження прибутку − найбільш легкий і менш дорогий спосіб поповнення капіталу банку за рахунок внутрішніх джерел. Його перевагами є не лише відсутність витрат на розміщення позик, але й загрози втрати контролю над банком його акціонерами. Доведена необхідність використання методу ланцюгових підстановок для визначення впливу кожного з чинників (у разі їх односпрямованого впливу) на рівень внутрішнього капіталоутворення.

Слід зазначити, що аналітичні відомості про основні джерела формування ресурсів банку на відміну від достатньо повно поданих відомостей про напрями використання коштів, особливо про кредитний портфель банку, не знайшли свого відображення в сучасних формах фінансової звітності. Між тим наявність такого роду інформації дозволила б проаналізувати структуру ресурсної бази за її строковістю (депозити по затребуванню, термінові депозити, ощадні депозити, інші облігації й цінні

папери, кошти кредиторів, кредити інших банків) у розрізі клієнтів, партнерів, виявляти міру її диверсифікованості або залежності від вкладень того або іншого клієнта (тієї або іншої їх групи). При цьому, аналізуючи пасиви за термінами їх повернення, можна виявляти основні тенденції у змінах обсягів пасивних операцій і їх вплив на ліквідність банку.

Угода, досягнута Базельським комітетом регулювання банківської діяльності, спрямована на забезпечення стабільності міжнародної фінансової системи і більш справедливої конкуренції. Зазначені підходи дозволили уніфікувати вимоги до капіталу банківських систем різних країн, ураховувати ризик по позабалансовій діяльності банків, підвищити їх зацікавленість у зниженні ризиків, об'єктивніше оцінювати величину банківського капіталу. Водночас ця угода не вирішила всіх проблем оцінки банківського капіталу, оскільки одним з істотних методологічних недоліків, прийнятих рекомендацією, є ігнорування інших, окрім кредитного і процентного, видів ризиків, властивих банківській діяльності (валютного, операційного, ризику ліквідності тощо), що ускладнює реальну оцінку фінансового стану банків.

Політика, що передбачає подолання наслідків банківської кризи, зазвичай включає такі напрями, як вжиття антикризових заходів, головними завданнями яких є підтримка ліквідності банківської системи, відновлення її ролі у здійсненні розрахунків, вирішення виникаючих проблем із клієнтами; реструктуризація та санація банківської системи з метою ліквідації нежиттєздатних банків шляхом банкрутства і стимулювання злиття та поглинань банків і, нарешті, рекапіталізація, що має на меті відновлення головної функції банківської системи − фінансового посередника, для чого держава робить зусилля з нарощування капіталу банків і підвищення його якості.

Будь-яка держава (як і самі господарюючі суб'єкти) зацікавлена в широкому використанні безготівкового грошового обігу (розрахунків), оскільки готівка схильна до природного процесу зносу, а зношені гроші доводиться вилучати з обігу й замінювати новими такої ж вартості.

Проте набір антикризових заходів, не будучи підкріпленим внутрішньобанківським удосконаленням організаційної структури і функціональних блоків, розвитком регіональних структур (філій), раціональним використанням засобів комунікації та персоналу, не дасть очікуваних результатів. Важливо підвищити роль підрозділів банку у вирішенні поточних оперативних завдань.

У вітчизняній практиці та методології під структурою зазвичай розуміють апарат управління. У цьому випадку все зводиться до опису тих функціональних підрозділів, які складають апарат управління банком, починаючи від його Ради, директора аж до управлінь, відділів і секторів. Такого роду «структура» характеризує банк, проте вона виявляється прив'язаною до його розміру, рівня спеціалізації або універсалізації, напрямів діяльності, наявного апарату управління.

У побудові адаптивної структури банку важлива роль відводиться «команді». Команда означає особливим чином сформований і керований колектив, що реагує на будь-яку ситуацію та завдання як єдине ціле. Команда будується й функціонує на таких принципах, як чітке знання цільових настанов (краще, якщо цілі команда формулює самостійно), колективна відповідальність, кожен член команди має універсальні професійні й управлінські знання, навички та уміння, що дозволяють йому діяти не лише у своїй індивідуальній ніші , але й розуміти дії інших членів команди, працюючих у сусідніх «нішах», гнучко взаємодіяти з ними.

Перехід до командних структур слід здійснювати поступово, використовуючи як проміжні матричні структури. Суть їх полягає у створенні тимчасових груп для вирішення нових завдань і фахівців із різних підрозділів і відділів банку. Роль тимчасових груп і команд обумовлена потребою інтеграції окремих підрозділів для вирішення нових завдань. Як правило, нові проблеми є комплексними, такими, що зачіпають кредитну та депозитну політику, виявлення нових сегментів ринку, пристосування до чинного

законодавства, зміну інформаційних потоків, форм взаємодії з клієнтами. Нерідко при їх вирішенні доводиться розв'язувати виникаючі конфлікти.

У цільовій групі можуть виникати конфлікти через те, що рішення, переважне за критеріями одного підрозділу, може не відповідати критеріям іншого. При виникненні конфлікту фахівці обмінюються інформацією про оцінку того або іншого варіанта рішення, про свої переваги, а потім шукають нові альтернативні шляхи, які задовольняли б критерії більшості підрозділів. У результаті ухвалюється адекватне рішення з точки зору всієї організації.

Інший підхід полягає в тому, що працівники домагаються прийняття альтернативи, якій віддається перевага у їх підрозділі. При цьому вони йдуть на поступки, додаючи в рішення деякі зміни. Так досягається компроміс. Крім того, ймовірність прийняття альтернативи, вибраної певним підрозділом, зростає за відсутності повної та необхідної інформації.

У певних умовах важливо вжити заходи по запобіганню конфлікту. Нерідко конфлікт може стати результатом відсутності професійної культури або знань, і в цьому випадку доводиться безцільно витрачати час на виникаючі зіткнення всередині групи. Компромісний підхід тут неефективний, оскільки він виключає пошук, який стимулюється конфліктом. Крім того, конфлікт залишається, але він переноситься на другий план і вирішується шляхами, які можуть не відповідати цілям організації.

У відкритих системах важливо досягати узгодження двох, часто конфліктних стратегій. Дії з підтримки збалансованості системи забезпечують взаємодію із зовнішнім середовищем, що запобігає різким змінам, які можуть розбалансувати систему. Стабільні організації, які не здатні адаптуватися до зміни умов, довго проіснувати не зможуть. Те ж саме можна сказати про пристосовані до змін, але нестабільні, тобто неефективні організації.

Організаційна система може досягти своїх цілей, використовуючи різні комбінації ресурсів і стратегій. Ось чому слід розглядати різноманітні форми і способи вирішення виникаючих проблем, використовуючи сучасний менеджмент у системі управління комерційного банку.

Розглянуті в роботі закономірності та вимоги сучасного менеджменту дозволили розробити й запропонувати модель побудови структури комерційного банку як грошово-кредитного інституту, що функціонує в режимі постійної реакції на можливі зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі (рис 3.2).

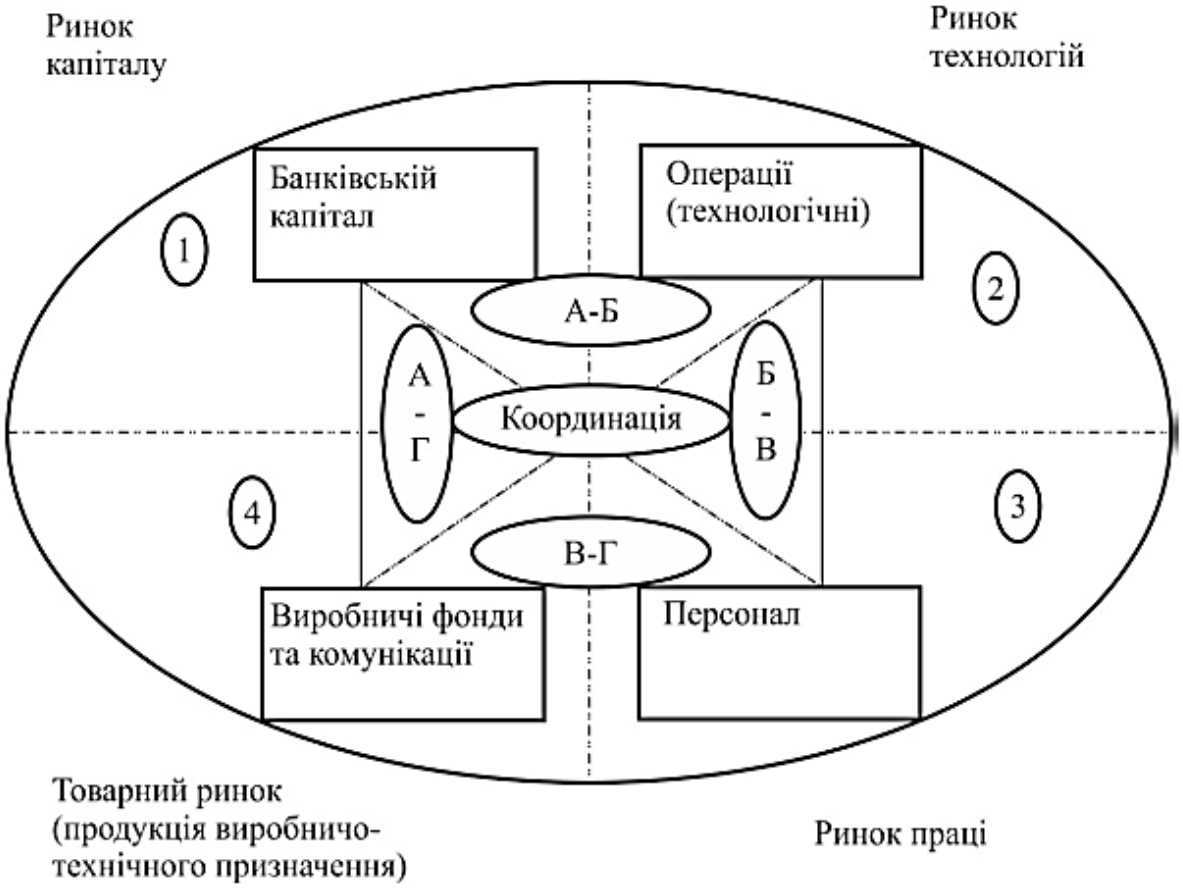

Рис. 3.2. Структура комерційного банку як грошово-кредитного інституту

Модель складається з чотирьох блоків.

Перший блок − банківський капітал, що структурно включає власні та позикові ресурси. На ефективності його руху базуються такі чинники, як фаза економічного циклу (криза, депресія, піднесення), міра конкурентної боротьби, банківська та податкова політика, інфляція тощо.

Другий блок банківської структури, так само як і перший, має свої особливості й охоплює саму діяльність банку. Він функціонує головним чином у сфері обміну. Продуктом діяльності банку є емісія платіжних коштів, випуск платіжної готівки в обіг, різного роду операції та послуги. Випуск грошей на макро- і мікрорівні стає тільки монополією банку, його здійснює тільки банк.

Істотним продуктом банку є вільні тимчасово невживані ресурси, що також акумулюються. Перетворюючи непрацюючі кошти на працюючі, банк живить тим самим господарство додатковими ресурсами. Продуктом банку, як уже зазначалося, є також кредити, що надаються клієнтам як кошти, що повертаються до своєї вихідної точки з приростом у вигляді знову створеної вартості. Діяльність банку як кредитного інституту є його основою, головною властивістю в характеристики його суті. По своїй суті банк виступає як велика кредитна установа, обов'язковим зайняттям якої стало надання коштів на засадах зворотності. Кредитна справа стає основним заняттям у масштабах, що потребує особливої організації.

Третій блок включає персонал банку, який має знання у сфері банківського господарства, управління ним, що спеціалізується на виді діяльності, виконанні функцій і обов'язків, відповідно до статутних вимог і посадових інструкцій.

Четвертий блок − виробничий, що охоплює банківську техніку, будівлі, споруди, засоби зв'язку і комунікації, внутрішню та зовнішню інформацію, певні види виробничих матеріалів. Тут важливе місце відводиться розробці функціонально-технологічних вимог до впровадження автоматизованої банківської системи (АБС), що включають:

- комплексність реалізації завдань у рамках так званих функціонально-операційних ланцюжків, забезпечення внутрішнього електронного обміну;

- відкритість автоматизованої банківської системи щодо можливостей її розвитку на прикладному призначеному для користувача рівні;

- граничне можливе спрощення роботи операціоністів і посадовців на робочих місцях АБС;

- можливість підключення до АБС раніше зроблених програмних напрацювань і використаних баз даних;

- захист даних, розмежування доступу, надійність, відновлюваність системи і даних.

На стику першого (банківський капітал) і другого (операції) блоків утворюється зона функціональної діяльності комерційного банку (зона «А»–«Б»). Зона «А»-«Б» відбиває основні виробничі процеси акумуляції коштів, регулювання грошового обігу і посередницької діяльності банку. Вона характеризує обсяг і різноманітність банківського продукту, що надається і реалізується на ринку. Ця зона контактує із зовнішнім середовищем, яке визначає ринок капіталу та ринок технологій. Договірна стратегія банку з фізичними особами − важлива функціональна підсистема в управлінській структурі банку.

На стику другого (операції) і третього (персонал) блоків формується зона трудової діяльності (зона Б - В). Ця зона відбиває участь персоналу у плануванні й реалізації операцій комерційного банку, стратегію банку в підборі персоналу, організацію трудових процесів і стимулювання співробітників. Тут відбуваються процеси взаємодії банку з ринком праці, реалізується система контрактів.

У зоні «Г» (матеріально-виробничі ресурси) здійснюється організація використання виробничих фондів банку, устаткування, каналів зв'язку й інформації. Тут вирішуються питання більш високого рівня технічного обслуговування при виконанні банківських операцій, підвищення технічної оснащеності та безпеки праці. У цій зоні регулювання й контроль процесів здійснюється через механізм інструкцій і нормативних вимог. На зовнішньому зрізі управлінських зв'язків взаємодіє з товарним ринком. У зоні «Г» формуються фінансові можливості комерційного банку для розвитку матеріально-виробничих ресурсів і інформаційних систем.

Розглянута структура комерційного банку як грошово-кредитного інституту націлена на взаємодію діючих центрів операційного, проектного фінансування, кредитування, вексельного обслуговування, кадрової політики, витрат, прибутку й інших, а також із зовнішнім середовищем. При цьому можливі варіанти збереження традиційної продуктово-орієнтованої структури та її трансформації. Напрями трансформації обумовлені цільовою орієнтацією

комерційного банку: корпоративний клієнт, персональний клієнт, сегментація споживача банківських послуг. Важливе місце у структурі комерційного банку має відводитися координації функціонування всіх блоків системи управління банком.

ТНБ, що функціонує у складі транснаціональної інвестиційно-фінансової групи, має, передусім, розглядатися як грошово-кредитний інститут. Водночас слід ураховувати продуктові, технологічні операції та їх особливості в системі обслуговування корпоративних клієнтів. Організаційна структура банку, процеси, що відбуваються в ній, і зміни мають трансформуватися до режиму функціонування інвестиційно-фінансової групи, до вимог клієнта.

З переходом до системи ринкових відносин у банківській справі однією з актуальних стає проблема детального вивчення ролі та місця банківських послуг у загальній сукупності операцій комерційних банків, причин появи і розвитку нових послуг, а також їх впливу на показники дохідності та ліквідності банків. Пошуки відповідей на ці питання сприятимуть розвитку банківської справи в нашій країні, повнішому задоволенню потреб суб'єктів економіки й держави у банківських послугах. Ринок банківських послуг у плані взаємодії з клієнтами включає два основних напрями діяльності банків.

Перший напрям пов'язаний з якісним удосконаленням уже наявних видів операцій і послуг. Так, у сфері кредитування багато банків ввели нові види позик, у тому числі і для приватних клієнтів, такі як: позика фізичній особі на купівлю нового будинку до моменту продажу позичальником старого будинку; позика на купівлю будинку, пропонована фізичним особам, які, як правило, не володіють на момент видачі позики нерухомістю.

Другий напрям розвиток ринку банківських послуг полягає в пошуку й розвитку банками принципово нових, таких, що раніше не проводилися, операцій для клієнтів. Цей напрям з часом став основною ланкою політики багатьох банків і викликав найважливіші функціональні та структурні зміни у їх діяльності.

Специфіка обслуговування корпоративного клієнта пов'язана з галузевою та регіональною мережею виробничих структур клієнта, побудовою його розрахунково-фінансової та інформаційної систем і організацією контролю основних платежів.

Створення розрахункового центру клієнта на базі комерційного банку має задовольняти ряд умов:

- паралельне обслуговування розрахункових рахунків центрального офісу клієнта і його дочірніх (структурних) підрозділів;

- наявність у банку необхідних інформаційних систем, що дозволяють здійснювати електронний обмін інформацією і управління рахунками з автономного (видаленого) робочого місця операціоніста;

- наявність широкої філіальної та кореспондентської мереж у банку – як опорних пунктів у регіонах.

У процесі узгодження порядку взаємодії підрозділів банку і клієнта уточнюється зміст основних операцій у проектованому розрахунковому центрі: обслуговування розрахунково-фінансової діяльності підприємств корпорації; обслуговування діяльності на внутрішньому та зовнішньому ринках; поточне й довгострокове фінансування; обслуговування співробітників корпорації тощо.

Порядок організації системи розрахунків для корпорації залежить від структури управління рахунками:

1. Регіональна структура управління рахунками. При такій структурі в регіонах відкриваються рахунки підприємств (підрозділів) корпорації, які є незалежними юридичними особами й самі управляють рахунками, а центральний офіс (структура) корпорації здійснює тільки контрольні функції.

2. Кошторисна структура управління рахунками. При цій структурі в регіонах відкриваються рахунки як регіональних підрозділів корпорації, так і його центрального офісу. Первинне зарахування коштів за надані товари і послуги здійснюється на рахунки центрального офісу в регіонах із подальшим перерахуванням частини коштів на рахунки підрозділів корпорації,

розташованих у цьому регіоні, для поточних потреб згідно з кошторисом витрат, а залишок коштів перераховується на основний рахунок центрального офісу за місцем знаходження.

3. Централізована структура управління рахунками. При такій структурі всі кошти надходять на розрахункові рахунки центрального офісу корпорації, відкриті в регіонах, з подальшим перерахуванням на основний рахунок центрального офісу корпорації за місцем знаходження. В управлінні рахунками в регіонах можуть брати участь керівники регіональних представництв.

З позицій інвестиційної стратегії корпорації централізована структура управління рахунками має переваги, але потребує достатньо чіткого опрацювання моделі збору і формування інформації про фінансові потоки клієнта (рис. 3.3).

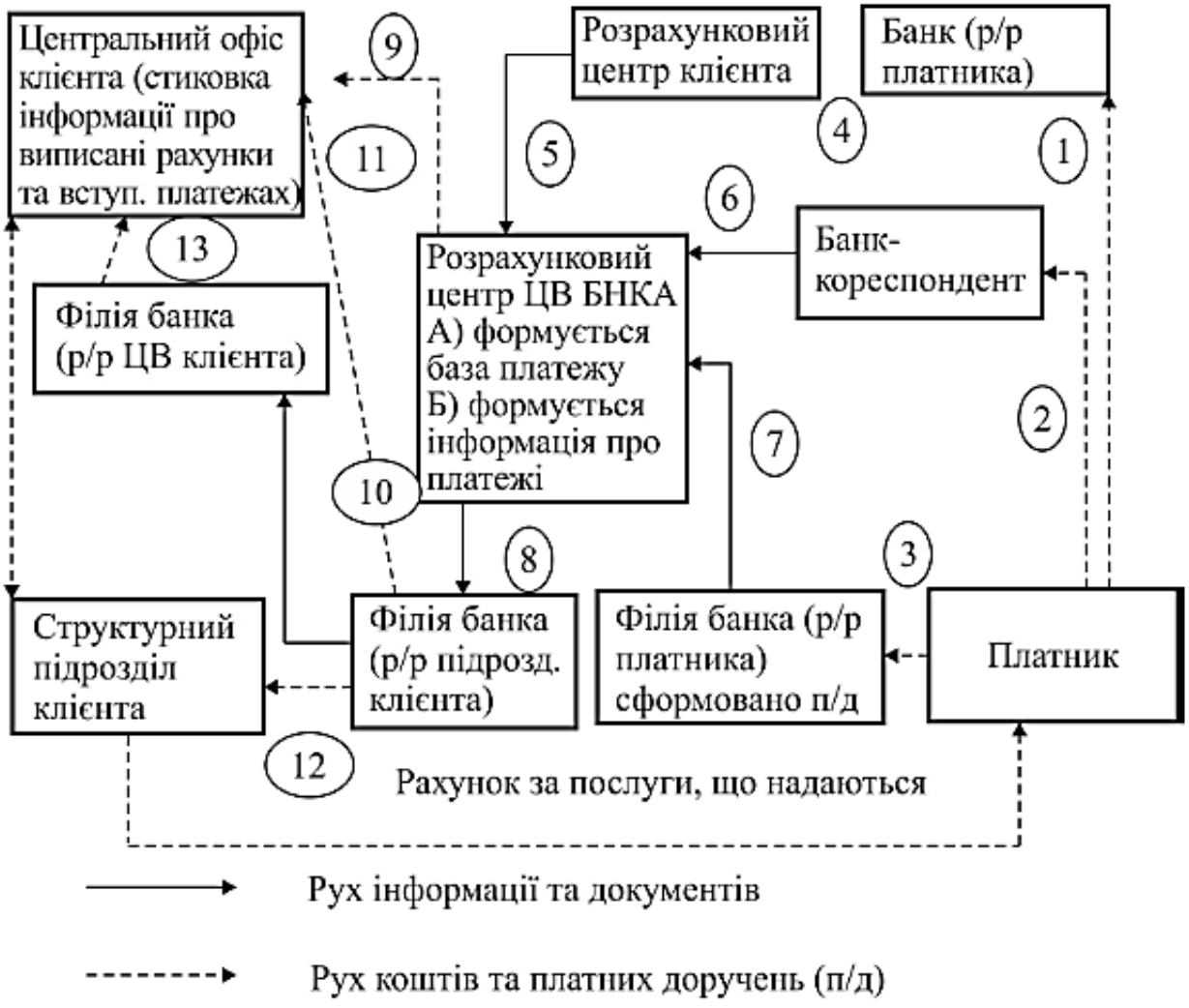

Рис. 3.3. Моделі збору і формування інформації про фінансові потоки клієнта

Збільшення обсягів і поліпшення умов можливого поточного та довгострокового фінансування корпорації у структурі банку ґрунтується на переході до сукупного обліку фінансових потоків центрального офісу корпорації і його підрозділів (що проходять через банк), при розрахунку категорії якості, лімітів кредитування і процентних ставок як по короткострокових кредитах, так і при довгостроковому фінансуванні. При цьому ліміт кредитних ризиків корпорації в банку може визначатися як на кожен підрозділ корпорації і його центральний офіс, так і на всю корпорацію в цілому.

1. Оформлення оплати по рахунку (р/р Платника в довільному банку).

2. Оформлення оплати по рахунку (р/р Платника у банку-кореспонденті).

3. Оформлення оплати по рахунку (р/р Платника у філії Банку).

4. Переказ коштів і платіжних доручень.

5. РЦК зараховує суму платежу і передає платіжні документи.

6. Переказ коштів.

7. Інформація про платежі.

8. Переказ коштів р/р підрозділу Клієнта на р/р ЦО Клієнта.

9. Інформація про залишки.

10. Інформація про р/р підрозділу Клієнта.

11. Інформація про р/р.

Поява у банках інституту персональних менеджерів і напряму персонального банкінгу обумовлена потребою клієнтів у комплексному банківському обслуговуванні і довірчій системі відносин із представником комерційної організації.

Термін персональний банкінг означає особливу організацію банківської діяльності, при якій персональний банкір (персональний менеджер) здійснює комплексне, ексклюзивне обслуговування особливо важливих, спеціально доручених йому клієнтів (комерційних або приватних).

Місце персонального менеджера в організаційній структурі банку знаходиться в зоні, яку прийнято називати front office. Персональний менеджер виступає як уповноважений представник банку і, будучи закріпленим за особливо важливим клієнтом:

а) виступав би представником цього клієнта перед підрозділам;

б) по можливості самостійно виконував би для нього послуги;

в) пропонував би клієнту не лише якийсь вузький набір, а всі послуги, які надає банк.

Введення інституту персонального менеджера дозволяє вищому менеджменту вивільнити частину часу, який раніше він використовував для безпосередніх контактів із клієнтами, на виконання управлінських функцій стратегічного характеру. Крім того, важливо враховувати, що великі клієнти – це великий ризик-аналіз. У свою чергу клієнт також скорочує витрати часу на контакти з банком, для нього з'являється можливість проведення операцій у «єдиній точці продажів».

Персональний банкінг базується:

- на високій кваліфікації персонального менеджера, яка є результатом якісної базової освіти і значного практичного досвіду;

- на розвиненій платформі автоматизації , яка забезпечує менеджеру зв'язок з back office у режимі реального часу, актуальну інформацію про всі продукти та послуги, пропонованих банком, прямий зв'язок з файлом клієнтської інформації, можливість вводити команди проведення стандартних банківських операцій;

- на цілеспрямованому вивченні потреб клієнта у фінансових послугах (продуктах) і їх активному продажі;

- на активному інжинірингу продуктів і послуг (модифікація наявних, розробка нових), щоб задовольняти потреби клієнта з максимальною повнотою.

Мистецтво і професіоналізм персонального менеджера пов'язане зі зниженням великих ризиків, використовуючи особливі, контактні (довірчі)

зв'язки з клієнтом, що забезпечують велику прозорість таких клієнтів для банківського контролю. Також важливо понизити ризики, спричинені особливим ставленням органу банківського нагляду до кредитування.

Американський дослідник у сфері персонального банкінгу Дуайт Ріттер («Клієнтський банкінг. Перехресний продаж продуктів і послуг банку») виділяє важливі зміни філософії менеджерів, пов'язані з підвищенням конкуренції по продуктах і послугах: від неконтрольованого зростання − до контрольованого зростання і прибутків.

Відзначається загальне ускладнення комп'ютерної технології у банкінгу. Історично інформаційна підтримка банківських операцій найсерйозніше розвивалася в обліково-операційній, валютній сфері. Клієнтам, передусім, були потрібні послуги, які дозволяли б пом'якшити наслідки дезорганізації розрахунків, що мала місце протягом перших років становлення комерційної банківської системи. Через це довгий час невирішеною проблемою інформаційно-комп'ютерного забезпечення у банках була й залишається слабка інтегрованість наявних модулів підтримки окремих продуктів. Персональне обслуговування пріоритетних клієнтів може стати першим кроком для налагодження інтегрованої інформаційної системи, яка має охопити всю іншу клієнтуру банку.

Стратегії персонального банкінгу, як мінімум, має включати:

- структурне уточнення місця персонального менеджера в організації, що склалася, і його взаємодію з підрозділами банку;

- виявлення особливо важливих клієнтів за різними сегментами ринку, що становлять комерційний інтерес як для банку, так і структури корпорації (холдингу), інвестиційно-фінансової групи;

- спільна з управлінням спеціальних банківських продуктів організація якісного обслуговування особливо важливого клієнта всередині банку, уточнення конкретних фінансових схем, необхідних цим клієнтам, і здійснення відповідних заходів.

Важливі два варіанти організації служби персонального менеджера:

- варіант «координатор», при якому персональний менеджер переважно виступає як посередник між клієнтом і підрозділами банку з надання клієнту послуг і продуктів;

- варіант «бригада», при якому формується служба персонального менеджера, що самостійно здійснює замість клієнта основні послуги, а за рядом специфічних послуг виступає посередником і координатором роботи підрозділів банку. До складу комплексної бригади можуть включатися фахівці з кредитування, бухгалтер-інвестицій, валютних операцій і міжнародних розрахунків, операціоніст.

Важливою є розробка основних положень і характеристик застосування різних структурних варіантів організації служби персонального менеджера, статусного положення персональних менеджерів, їх повноважень із проведення або санкціонування операцій, порядок контактів із продуктоорієнтованими підрозділами банку. Тут слід витримувати логіку розвитку організації, субординацію відносин вертикальної ієрархії, уникнути конфліктів між персональними менеджерами та менеджерами кредитного, операційного валютного й інших підрозділів банку. Персональні менеджери повинні мати повну інформаційну підтримку, максимально можливий доступ до файлу клієнтської інформації.

Для успішного здійснення фінансово-господарської діяльності банку простого збору й накопичення інформації недостатньо. Потрібне створення інтегрованих баз даних, що дозволяють оперативно обробляти й аналізувати інформацію, потрібну для досягнення поставлених цілей, систематизувати і класифікувати дані. Такий підхід визнаний виключити дублювання інформаційних потоків, уникнути помилок і неузгодженості, максимально забезпечити контроль і безпеку клієнтів. Викладений підхід дозволяє забезпечувати безперервність діяльності банку у тривалому інтервалі часу зі збереженням усіх інформаційних накопичень і створенням у перспективі нових інформаційних ресурсів.

Ураховуючи функціональний характер підходу С. Біра, доцільно виділити такі операційні елементи або первинні функції транснаціонального банку як життєздатної системи [33]:

1. Залучення коштів клієнтів з наданням послуг.

2. Залучення коштів клієнтів без надання послуг.

3. Залучення коштів з інших джерел.

4. Операції, що проводяться банком за свій рахунок і на свою користь.

5. Операції, що проводяться банком за дорученням клієнтів і за їх рахунок.

6. Операції, що проводяться за дорученням клієнтів і на комісійних засадах (банківські послуги).

Однак, на нашу думку, слабкість національного банківського сектору України одночасно сприяє експансії транснаціональних банківських груп, адже існуючий попит на капітал, кредити та сучасні технології банківського бізнесу не можуть бути задоволені завдяки вітчизняним фінансовим установам. Можна стверджувати, що економічні фактори розширення присутності міжнародних банків в Україні є обопільними з боку іноземних банків та українського банківського ринку. Мотивами інвестицій транснаціональних банків у вітчизняний банківський сектор є:

1. Втілення глобальних і регіональних стратегій конкуренції та освоєння нових ринків.

2. Збільшення ринкової вартості міжнародних банків завдяки придбанню відносно дешевших банківських активів.

3. Вихід на фінансовий ринок України зі значним потенціалом зростання і створення конкурентних позицій на ньому.

4. Використання конкурентних переваг щодо вартості зобов’язань та ефективності використання активів.

5. Консолідація та диверсифікація діяльності завдяки відкриттю нових ринків.

6. Розширення присутності на основних сегментах ринку (роздрібні послуги, корпоративні фінанси, інвестиційна банківська діяльність).

7. Використання переваг у сучасних банківських технологіях, ефективному корпоративному менеджменті та управлінні ризиками.

Сучасні процеси фінансової глобалізації, стан господарської динаміки України, а також євроінтеграційна спрямованість зовнішньоекономічного курсу вимагає конкретних заходів для відповідної оптимізації впливу транснаціональних банків на конкурентне середовище фінансового ринку України.

Макроекономічна динаміка та кращі інституційні можливості регуляторів фінансового ринку дозволяють розпочати процес лібералізації потоків капіталу вже у найближчому майбутньому. Насамперед необхідно ухвалити новий рамковий закон, який би регулював транскордонні потоки капіталу та замінив би велику кількість чинних нормативних актів. Лібералізацію короткострокових потоків варто розпочати тоді, коли будуть запроваджені режими таргетування інфляції та плаваючого валютного курсу. Одночасно Національний банк України повинен забезпечити запровадження нагляду за банками на основі оцінки ризиків і покращити можливості прогнозування волатильних короткострокових потоків капіталу, а також управління ними. Для цього необхідно буде узгоджувати політику лібералізації із запровадженням таргетування інфляції та програмою розвитку фінансового сектору.

Для розвитку банківської системи та економіки в цілому особливої актуальності набувають стандарти прозорості та розкриття інформації. З підвищенням зацікавленості вітчизняних інвесторів до банків та появою на ринку банківських послуг міжнародних інвесторів, які вимагають об’єктивного аналізу інформації, зміни у стандартах розкриття інформації та прозорості є дуже важливими [47, с. 95].

При оцінці стійкості банківської системи необхідно враховувати не тільки фінансовий стан банків, а й макроекономічні показники. У даному

аспекті можливе впровадження у діяльність банків методики, розробленої рейтинговим агентством Fitch. За системою оцінки Fitch розраховуються два індикатори системних ризиків банківської системи: індикатор банківської системи (BSI) та макропруденційний індикатор (MPI), які були впроваджені Fitch у липні 2005 р. Швидке зростання обсягів кредитування є одним із найнадійніших серед випереджаючих індикаторів для вирішення проблем банківської системи. Разом з тим високі темпи кредитної експансії є ознакою поглиблення фінансового посередництва і не обов'язково призводять до негативних макроекономічних наслідків. Проте у будь-якому випадку зростання кредитів пов'язане зі значними ризиками для стабільності фінансового сектору. Уразливість банківського сектору залежить від ризиків, на які йдуть банки, і складається з багатьох чинників, таких як якість кредитної політики банків, якість забезпечення, рівень резервів, диверсифікація позик, валютний ризик, ліквідність тощо.

Якщо зростання кредитування пов'язане з розвитком фінансового посередництва, особливо важливою є саме політика управління кредитними ризиками, а не встановлення верхньої кредитної межі. В умовах, коли Україна розбудовує свою банківську систему, питання, пов'язані з розробленням такої політики, стають ще більш актуальними [55].

Збільшення масштабів та підвищення складності роботи фінансових груп та ринків зумовлює розширення міжнародної співпраці органів банківського нагляду. Ефективне поєднання нагляду в приймаючій країні з наглядом у країні-базування потребує тісної співпраці через обмін інформацією та посилення дієвості фінансових інструментів.

Для формування конкурентного середовища в Україні вкрай нагальним питанням є застосування комплексного аналізу фінансового системи, який би давав інформацію не тільки про кількість фінансових інститутів, обсяг їх активів, пасивів і здійснених операцій. Особливо корисним є досвід країн ЄС, які є типовими представниками банко-центрованої фінансової системи і вже тривалий час ведуть відповідну статистику, яка дозволяє їм здійснювати аналіз

широкого кола питань у сфері фінансів. Для розроблення поточної фінансової політики держави та аналізу її результатів у країнах з розвиненою ринковою економікою широко застосовують метод оцінки потоків фінансових ресурсів, які визначаються за допомогою фінансового рахунку (Flow of Funds Accounts). Аналіз потоків фінансових ресурсів застосовується як детальний аналіз грошово-кредитної і фінансової політики. У більшості країн аналіз потоків фінансових ресурсів і складання їх балансів належить до компетенції саме центральних банків[16, с. 71].

На загальноекономічному рівні цей підхід дозволяє оцінити, наскільки розрив між заощадженнями та інвестиціями всередині країни був покритий із зовнішніх джерел. На секторальному рівні потоки фінансових ресурсів дозволяють оцінити, який із секторів економіки (наприклад, домогосподарства) «профінансував» розрив між заощадженнями та необхідними інвестиціями іншого (наприклад, реального). На обох рівнях (і загальноекономічному, і секторальному) еластичність фінансових потоків між двома секторами чи економіками дає можливість оцінити або навіть передбачити зміни «поведінки» заощаджень, інвестицій та фінансових ринків, визначити напрями стратегії розвитку.

Міжнародне співробітництво у галузі банківського регулювання передбачає наявність принаймні двох механізмів його здійснення, а саме:

1) інституційні складові регулювання банківської діяльності, які передбачають створення структурного органу, в рамках якого здійснюється вироблення взаємопогоджених підходів;

2) нормативна база регулювання банківської діяльності, що включає комплекс нормативних інструментів, які містять однакові стандарти банківського регулювання [19].

Ефективним чинником підвищення стійкості банківської системи, зміцнення конкурентних позицій фінансового ринку та збереження темпів господарського зростання України є узгодження п’яти складових економічної політики:

1) валютної політики (незначним здешевленням національної грошової одиниці);

2) грошово-кредитної політики (зміцненням резервів і зменшенням облікової ставки);

3) зовнішньоторговельної політики (активізацією усього інструментарію як тарифного, так і нетарифного регулювання з метою захисту найуразливіших експортоорієнтованих галузей);

4) бюджетної політики (інвестиційна спрямованість);

5) регуляторної політики (загальним зростанням економічної свободи, боротьби з корупцією та тінізацією підприємництва).

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі проведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання щодо визначення системи регулювання діяльності транснаціональних банків в умовах глобальної фінансової нестабільності і сформульовано ряд висновків про зміни концептуальних засад регулювання діяльності транснаціональних банків протягом останніх років.

1. Транснаціональні банки є масштабними кредитно-фінансовими установами універсального типу, які беруть активну участь в економічному розподілі фінансових ресурсів світового ринку. Особливостями ТНБ є широка географічна диверсифікованість діяльності, універсальність наданих послуг, велика кількість структурних підрозділів (філії розташовані у більш ніж 140 країнах), значні обсяги активів (активи топ-20 банків у 2016 р. становили 43 трлн. дол. США), обслуговування рекордної кількості клієнтів (один банк може обслуговувати 200 млн. осіб). Спостерігається трансформація транснаціональних банків у багатонаціональні банки, основними принципами діяльності яких є координація диверсифікованої діяльності за допомогою інформаційних технологій, контроль за міжнародними операціями, використання глобального інтегровано-комунікативного маркетингу, створення широких систем кореспондентських відносин і рахунків.

2. Основними причинами глобальних кризових тенденцій 2007-2010 рр. стали системні диспропорції у розвитку світової економічної системи, помилки і прорахунки управлінського менеджменту центральних банків окремих країн та фінансових інституцій в методологічному та інструментарному забезпеченні стабільності фінансово-економічного розвитку, недосконала конкуренція у сфері фінансових послуг, пріоритетність інвестування у спекулятивні фінансові інструменти тощо. Глобальна фінансова нестабільність може бути оцінена за допомогою системи груп індикаторів, таких як темпи економічного зростання, індикатор тиску на

валютний ринок, відсоткові ставки, грошові індикатори, показники платіжного балансу і стану банківської діяльності в країні; показники можна отримати на основі регулярного моніторингу й аналізу різноманітних факторів вразливості і ризиків фінансової системи.

3. Сучасна система національного банківського регулювання зазнала змін під впливом швидкої інтернаціоналізації бізнесу та інтеграції фінансових ринків. Національні регуляторні механізми мають бути спрямовані на попередження виникнення нестабільності у фінансовій системі шляхом здійснення тристороннього регуляторного комплексу заходів: регулювання діяльності ТНБ (системи кредитно- грошових, нормативних і коригуючих заходів, заходів з регулювання ліквідності банківської системи), нагляду (моніторингу за діяльністю банків на всіх етапах їх життєвого циклу) і контролю (оцінки результативності та ефективності здійснення регуляторних заходів). Існує необхідність формування основ глобального регулювання таких, як конвергенція національних норм і положень у сфері банківської діяльності та застосування сучасного ризик-менеджменту.

4. Неконтрольований розвиток інновацій у глобальному фінансовому просторі, зростання обсягів проблемних іпотечних кредитів внаслідок падіння вартості об’єктів застави у поєднанні зі збільшенням безробіття спровокували масштабну фінансову кризу, особливо у банківській сфері. У кризовий період 2007- 2010 рр. ТНБ США зазнали сильних збитків і потрясінь, що змусило державу вдатися до проведення рішучих реформ у банківській галузі, посилити законодавчі норми і застосувати такі заходи антикризового регулювання, як державна підтримка операцій банків; встановлення для банків вимог до капіталу і резервів (імплементація посилених стандартів Базель III і підготовка до Базель IV); оцінка фінансової стійкості банків; попереджувальні заходи щодо банкрутства банку; введення жорстких норм регулювання діяльності іноземних банків на території США. Важливою складовою антикризової регуляторної політики банківської діяльності в США стали нейтралізація шоків ліквідності, рекапіталізація системоутворюючих

національних банків, державна підтримка банківських операцій (федеральне страхування депозитів, викуп державою проблемних активів у рамках програми TARP) та ін.

5. В умовах світової фінансової кризи 2007-2010 рр. регуляторними органами країн ЄС було розроблено антикризовий план заходів, які спрямовані на посилення стабільності функціонування ТНБ і попередження можливих банкрутств. Він передбачав створення Єдиного наглядового механізму в ЄС, що контролює діяльність усіх банків Єврозони, і застосування групи таких регуляторних ініціатив, як створення Єдиного гармонізованого переліку правил для європейських банків, зменшення вірогідності банківських шоків, зведення до мінімуму потенційних побічних ефектів з боку ТНБ, застосування обмежувальних ініціатив щодо заохочення топ-менеджерів, впровадження програми з оцінки якості активів, проведення широкомасштабних стрес-тестувань з метою попередження системного ризику, підвищення ліквідності та зменшення обсягу безнадійних кредитів у банках.

6. Основними напрямами регулювання банківських установ у країнах Азії, зокрема, в Сінгапурі, КНР та в автономному регіоні Сянгані, є використання рейтингових систем оцінювання банків; створення єдиної, відкритої системи фінансового ринку з ефективним антимонопольним законодавством; посилення ефективності банківського нагляду; впровадження системи класифікації позик; проведення стрес-тестувань за методикою країн ЄС та США. Країною-лідером за кількістю провідних банків у світі є Китай, якому вдалося завоювати високі позиції у світових банківських рейтингах за рахунок побудови ефективного державного механізму банківського нагляду і створення умов для збалансованого розвитку національної банківської системи, серед яких можна виділити створення сприятливих умов для діяльності банків з іноземним капіталом, розвиток страхування банківських операцій, формування приватної системи банків, контроль за використанням

інформаційних технологій у банківській сфері, впровадження засад корпоративного управління у банках.

7. Необхідність посилення регулювання діяльності транснаціональних банків зумовлена неконтрольованістю і непрогнозованістю майбутнього вектора розвитку глобалізаційних процесів і світового фінансового простору; функціонуванням національних фінансових регуляторів в умовах фінансової нестабільності; стрімким впровадженням ризикових банківських продуктів без відповідного механізму регулювання; залежністю національних банківських систем від зовнішніх шоків. Для забезпечення стабільного функціонування ТНБ необхідно застосувати стратегічні регуляторні заходи – поведінкові, захисні, структурні, запобіжні, контролюючі та антикризові – у разі банкрутства банку.

8. Запропонована багатофункціональна чотирирівнева модель регулювання міжнародної банківської діяльності в системі загальної парадигми глобального управління побудована на таких принципах, як об’єктивність, системність, цілеспрямованість, компетентність, оперативність, інноваційність, результативність, правова регламентація; на функціях нагляду, контролю, координаційній, нормативно-правовій, аналітично-оцінювальній, організаційній, інформаційній, захисній, стабілізаційній, методологічній; суб’єкти моделі – центральний банк; національний мегарегулятор; міжнародні організації, комітети, групи, асоціації; аудиторські та консалтингові компанії; об’єкти моделі – ТНБ та їхні структурні підрозділи; клієнтська база ТНБ і фінансові посередники; методи моделі поділяються на прямі та опосередковані, обов’язкові та індикативні, адміністративні та економічні, процедурні (дозвільні, застережні, обмежувальні, коригуючі, стимулюючі); кожний метод передбачає використання відповідних засобів та інструментів; модель має чотири рівні – національний, міжнародний, наднаціональний, глобальний. На глобальному рівні запропоновано створення Світової координаційної ради банківської діяльності, яка має здійснювати координацію ТНБ і регуляторів їх діяльності

за допомогою встановлення узгодження між учасниками координаційної мережі та їх функціонування в рамках фінансового та інформаційного хабів даних.

9. Існує суттєвий розрив між регулюванням діяльності банків у провідних країнах світу та в Україні, що проявляється у низькій рентабельності активів і капіталу, зменшенні ресурсного потенціалу, зростанні частки проблемних кредитів, неефективності державного регулювання та системи ризик-менеджменту. Для удосконалення регулювання банківської діяльності в Україні дії НБУ мають бути спрямовані на реалізацію проекту «Концепція реформи банківської системи України до 2020 року», впровадження стандартів Базель ІІІ, розробку гармонізованого 208 переліку правил для банків України, реінжиніринг державних банків (підвищення якості обслуговування клієнтів, зміна корпоративної культури, орієнтованої на збільшення обсягів продажів послуг, досягнення позитивної динаміки показників економічної ефективності та ін.), проведення регулярних стрес-тестувань і перевірок стійкості банків (CAMELS, SCAP).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б. Проблеми координації діяльності органів державного регулювання банківської сфери в Україні / Б. Адамик // Економічний аналіз : зб. наук. праць каф. екон. аналізу і статистики. – Тернопіль, 2011. – Вип. 9, ч. 3. – С. 19-22.

2. Балдич Н. Інституційні основи європейської системи регулювання та нагляду за фінансовими ринками / Н. Балдич // Вісник Національної академії державного управління. – 2012. – № 4. – С. 148-155.

3. Балдич Н. Трансформація наднаціональних інституцій регулювання асиметричності інформації на фінансових ринках / Н. Балдич // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2012. – Вип. 3. – С. 112-119.

4. Банковский Финансовый портал AL-Ros. Анализ банковского сектора ЕС (на примере Deutsche-bank) в условиях кризиса. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://al-ros.com/без-рубрики/анализ-банковского-сектора-ес-на-прим.html

5. Белінська Г. В. Досвід нових індустріальних країн Азії щодо регулювання фінансового ринку у кризових умовах / Г. В. Белінська, С. В. Кульпінський // Фінанси України. – 2010. – № 1. – С. 66-76.

6. Белінська Я. Щодо ризиків банківської діяльності у післякризовий період. Аналітична записка / Я. Белінська // Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/467/

7. Бєлова І. В. Методологічні засади управління системним фінансовим ризиком в Україні: дис. докт. ек. наук : 08.00.08 / Бєлова Інна Валеріївна – Суми, 2015. – 531 с.

8. Бєлова І.В. Системно значимі банки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ssrn.com/abstract=2534742

9. Беляєва О.О. Базель-ІІ та особливості його впровадження в країнах Центральної та Східної Європи / О.О. Беляєва //Економіка і регіон. – 2011. – № 4 (31). – С. 155- 161.

10. Буковинський С. А. Уроки глобальної фінансової кризи: методологічні проблеми реформування міжнародних стандартів банківського регулювання і нагляду / С. А.Буковинський, Т. Є. Унковська, О. Л. Яременко // Екон. теорія. – 2011. – № 1. – С. 79-89.

11. Буряк О.П. Антикризова політика провідних країн ЄС: уроки для України / О. П. Буряк // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. – 2013. – № 3. – С. 4- 7.

12. Василишен Э.И. Регулирование деятельности коммерческих банков / Э.И. Василишен. – М. : Изд-во "Финстат-информ", 1993. – 144 с.

13. Ведернікова С. В. Інформаційні технології як інструмент взаємодії банківської сфери з національною економікою / С. В. Ведернікова // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 78-85.

14. Владичин У.В. Економічна сутність іноземного банківництва / У.В. Владичин // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів: НЛТУ України. – 2007.– Вип. 17.2. – С. 147-152.

15. Вовк Ю. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід / В. Вовк, Ю. Дмитрик // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 3. – С. 20-25.

16. Вовчак О. Д. Особливості посткризового розвитку державних банків в Україні / О. Д. Вовчак // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 2. – С. 135-138.

17. Вовченко Н.Г. Влияние процессов финансовой глобализации на трансформацию финансовой системы России: Дисс. на соискание д.э.н. — Ростов на Дону, 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economy-lib.com/vliyanie-protsessovfinansovoy-globalizatsii-na-transformatsiyu-finansovoy-sistemy-rossii

18. Гапонюк О.І. Оцінка процесів транснаціоналізації світового банківського сектору / О.І. Гапонюк //Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Ч.2. – 2009. – С. 633- 638.

19. Гейвандов Я. А. Банковское регулирование в Российской Федерации / Я.А. Гейвандов // Банковское право Российской Федерации. Особенная часть: Учебник: В 2 т. / Отв. ред. Г. А. Тосунян. – М., 2001. – Т. 1. – 283 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rfbs.ru/content/category/29/155/186/

20. Герасимчук В. Г. Лідерство у світовій економіці: від "G7" до "E7" / В. Г. Герасимчук // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". – 2013. – № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evntukpi_2013_10_14.pdf

21. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монография / Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук и др.; под научн. ред. профессоров Д. Лукьяненка, А. Поручника, В. Колесова. – К.: КНЭУ, 2013. – 740 с.

22. Говард Дэвис. Банкиры с границами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inosmi.ru/world/20121231/204012211.html

23. Гогой І. Ю. Рейтингова оцінка діяльності комерційних банків за системою CAMELS / І. Ю. Гогой // Управління розвитком. – 2014. – № 4. – С. 54-56.

24. Гойванюк М.П. Досвід регулювання банківської діяльності в країнах ЄС / М.П. Гойванюк // Фінанси, облік та аудит. – 2012. – № 19. – С. 30-39.

25. Гойванюк М. П. Міжнародний досвід організації систем регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ / М. П. Гойванюк // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник

наукових праць / ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”. – Суми, 2011.– С. 334 – 342.

26. Головіна Я. С. Регулювання корпоративного управління в банках України / Я. С. Головіна // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 2. – С. 220-225.

27. Громадская О. Основные тенденции в области международного регулирования банковского сектора / О. Громадская // Экономическая теория. – 2010. – Т. 66. № 5. – С. 28-31.

28. Грушко В.І. Банківський нагляд : навч. посібн. / В.І. Грушко, С.М. Лаптєв, О.С. Любунь, К.Є. Раєвський. – К. : Вид-во ЦНЛ., 2004. – 264 с.

29. Д’яконова І. І. До питання визначення понять “банківське регулювання” та “банківський нагляд” / І. І. Д’яконова // Актуальні питання економіки. – 2008. – № 8 (86). – С. 183-193.

30. Д’яконова І. І. Зміна міжнародних стандартів регулювання як фактор впливу на поведінку іноземного капіталу в банківській системі України / І. І. Д’яконова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. – 2013. – № 4. – С. 162-169.

31. Діденко О.М. Банківське регулювання в Україні: посткризовий погляд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=42915

32. Дмитрієв Є.Є. Антикризове управління банківською ліквідністю у США / Є. Є. Дмитрієв // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 38. – С. 335-343.

33. Довгань Ж.М. Роль та місце банківського нагляду в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж.М. Довгань // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 5. – С. 256-259.

34. Дробноход М.І. Гострі суперечності в системі «людина – навколишнє середовище» - головна проблема сучасності / Дробноход М.І. // Економічний Часопис – XXI. – 2010. – №1-№2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://soskin.info/ea/2010/1-2/201013.html

35. Дробышевский С.М. Некоторые подходы к разработке системы индикаторов мониторинга финансовой стабильности / [Дробышевский С.М. (рук. авт. коллектива) и др.]. – М.: ИЭПП, 2006. – 305 с.

36. Дурицька Г. В. Сучасні тенденції транснаціоналізації та їхній вплив на економіку України / Г. В. Дурицька // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. –№ 2. – С. 39-45.

37. Еркес О.Є. Оздоровлення банків шляхом зменшення проблемних активів / О. Є. Еркес. // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_1_19.pdf

38. Єгоричева С.Б. Організація діяльності банків у зарубіжних країнах: Навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007 — 208 с.

39. Закон України Про Національний банк України від 20.05.1999 № 679-XIV.

40. Зварич Р. Новий банк розвитку БРІКС: технографія становлення / Р. Зварич // Журнал європейської економіки. – 2014. – Т. 13, № 4. – С. 377-386.

41. Зиядин С. Влияние глобально-экономического кризиса на состояние банковских систем / С. Зиядин // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 8 (134). – С. 419- 429.

42. Зубрицька Н. Б. Запровадження європейського досвіду до реалізації державного регулювання розвитку банківської системи в Україні / Н. Б. Зубрицька // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. – 2013. – Вип. 1. – С. 196-202.

43. Іваницька О. В. Вплив банківських стандартів Базель ІІІ на розвиток інноваційного підприємництва України / О. В. Іваницька // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". – 2013. – № 10. – С. 462-466.

44. Іваній К.О. Вплив Базеля ІІІ на формування бізнес-стратегії Європейських банків / К.О. Іваній // Економічний форум. – 2014. – № 2. – С. 184-189.

45. Інститут економічної політики ім. Є. Гайдара. Публікації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iep.ru/ru/publikatcii/categories.html

46. Калініченко Л. Л. Глобалізація банківської діяльності та її вплив на банківську систему України / Л. Л. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – Вип. 43. – С. 77-83.

47. Кашпрук Ю. А. Реформування системи інституційного регулювання банківської діяльності в Україні у контексті світового досвіду / Ю. А. Кашпрук // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. – 2013. – № 1. – С. 41-44.

48. Келару І. О. Теоретичні підходи до процесу транснаціоналізації у світовій економіці / І. О. Келару // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 52-56.

49. Кліх Т. Г. Перспективи розвитку банківської системи України в умовах кризових явищ у світовій економіці / Т. Г. Кліх // Наше право. – 2013. – № 13. – С. 199-205.

50. Клюско Л. А. Транснаціональні банки: позитивний вплив і негативні наслідки для національної банківської системи // Актуальні проблеми економіки.– 2010.– №8. – С. 257–265.

51. Коваленко М. М. Банківський контроль – необхідна умова успішного розвитку банківського сектора України / М. М. Коваленко // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – № 1. – С. 156-167.

52. Колодізєв О. М. Рейтингова система CAMEL як інструмент оцінки фінансової стабільності банку / О. М. Колодізєв, І. І. Попов // Бізнес Інформ. – 2012. – № 6. – С. 142-145.

53. Конопатська Л. Деякі питання регулювання банківської діяльності в період світової економічної кризи / Л. Конопатська , К. Раєвський // Вісник НБУ. – 2010. – № 2 (168). – С. 22-27.

54. Кончин В.І. Причини та прояви боргової кризи в ЄС і суперницькі підходи антикризової політики / В.І. Кончин, М.В. Максименко // Київський інститут бізнесу та технологій. – № 2 (18) 2012. – С.19-30.

55. Костюк О. Іноземний капітал у банківському секторі України в контексті трансформації моделі бізнесу європейських банків / О. Костюк, О. Костюк // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 6. – С. 28-35.

56. Костюк О.М. Британський досвід покращення корпоративного управління в банках в умовах кризи/ О. М. Костюк, О. В. Костюк, Я. І. Мозговий // Економічний простір. – 2012. – № 58. – С. 119-126.

57. Костюченко Я. О. Формування макропруденційної політики на основі використання досвіду банку Англії / Я. О. Костюченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2013. – Вип. 37. – С. 298-304.

58. Кравчук Н. Я. Фінансові детермінанти поглиблення асиметрій глобального розвитку / Н. Я. Кравчук // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. – 2010. – Вип. 15. – С. 346-356.

59. Кубах Т. Організаційний аспект участі банківського сектора економіки в легалізації доходів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2951/1/Kubakh_bank_%20leg_doh.pdf

60. Лазарчук М. О. Соціально-економічні реформи в Китаї: генезис та чинники / М. О. Лазарчук // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер. : Економічні науки. – 2013. – Т. 16, № 1-2. – С. 117-124.

61. Лазня А. В. Зв'язок поняття "фінансова стабільність" із категоріями економічної науки / А. В. Лазня // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / ДВНЗ «УАБС НБУ». – 2012. – Вип. 34. – С. 218-225.

62. Лазня А. В. Стрес-тестування у забезпеченні фінансової стабільності банківської системи: застосування практики міжнародного досвіду / А. В.

Лазня // Фінансово- кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. –Вип. 2. – с. 67-77.

63. Лактіонова О. А. Гнучкість фіскальної політики в умовах циклічного розвитку економіки / О. А. Лактіонова // Бізнес Інформ. – 2014. – № 6. – С. 308-319.

64. Лапішко М. Л. Вплив глобалізаційних процесів на функціонування банків в умовах фінансової кризи / М. Л. Лапішко, І. Б. Філонова // Регіональна економіка. – 2011. – № 1. – С. 64-71.

65. Лекции о деятельности центральных банков /Отв. ред. М. Роккас и К. Мастропаскуа. – Рим, 1966. – 135 с.

66. Лещенко В. В. Інформаційна прозорість діяльності банків / В. В. Лещенко // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. – 2012. – Вип. 3. – С. 222-228.

67. Литвин М. В. Концептуальні засади глобалізації як основа формування єдиного банківського простору / М. В. Литвин // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. – 2010. – Вип. 15. – С. 308- 316.

68. Ломачинська І. А. Фінансові системи країн Південно-Східної та Східної Азії: особливості сучасного розвитку / І. А. Ломачинська, А. С. Грищук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2015. – Вип. 2. – С. 11-15.

69. Луцишин З.О. Асиметрія та парадокс фінансової глобалізації / З.О. Луцишин // Міжнародна економічна політика. – 2008. – Вип. 1-2. – С. 88-121.

70. Манжос С. Б. Державне антикризове управління банківською діяльністю / С. Б. Манжос // Сталий розвиток економіки. – 2014. – № 2. – С. 211-218.

71. Маринич Т.О. Компаративний аналіз індикаторів фінансової стабільності України / Т.О. Маринич // Механізм регулювання економіки. – 2010. – №3. - Т.1. – С. 218-226.

ДОДАТКИ